

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE AVRASYA'DA GÜÇ MÜCADELESİ:
ABD'NİN RUSYA VE ÇİN'E KARŞI ORTA ASYA POLİTİKASI**

Seda ÖZTEKİN ALKAN

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2019

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE AVRASYA'DA
GÜÇ MÜCADELESİ: ABD'NİN RUSYA VE ÇİN'E
KARŞI ORTA ASYA POLİTİKASI**

Seda ÖZTEKİN ALKAN

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir

2019

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Seda ÖZTEKİN ALKAN tarafından hazırlanan “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Avrasya’da Güç Mücadelesi: ABD’nin Rusya ve Çin’e Karşı Orta Asya Politikası” başlıklı bu çalışma 13/09/2019 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan .....

Dr. Öğr. Üyesi Erhan AKDEMİR

Üye .....

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim KÖREMEZLİ

(Danışman)

Üye .....

Dr. Öğr. Üyesi Ali Onur ÖZÇELİK

ONAY

.../ .../ 2019

Prof Dr. Mesut ERŐAN

Enstitü Müdürü

...../...../2019

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin/projenin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

SEDA ÖZTEKİN ALKAN

ÖZET

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE AVRASYA'DA GÜÇ MÜCADELESİ: ABD'NİN RUSYA VE ÇİN'E KARŞI ORTA ASYA POLİTİKASI

ÖZTEKİN ALKAN, Seda

Yüksek Lisans – 2019

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi İbrahim KÖREMEZLİ

Bu tez, ABD'nin küresel politikasında Orta Asya'nın yerine odaklanmaktadır. Çalışmaya göre, ABD'nin Orta Asya politikası Avrasya politikasının bir parçasıdır ve Orta Asya'nın ABD dış politikasındaki yeri bölgenin başta Rusya, Çin olmak üzere İran ve Afganistan gibi ABD dış politikasında önemli yere sahip coğrafyalara komşu olması ile ilgilidir. Bu sebeple, ABD'nin Afganistan müdahalesinin ve Washington'un Rusya ve Çin ile ilişkilerinin Orta Asya politikalarını nasıl etkilediği analizin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Tezde, ABD'nin Orta Asya politikalarının, potansiyel rakipleri olan Rusya ve Çin'in bölgedeki etkisini sınırlandırmak üzerine kurulu olduğu iddia edilirken, bu iki ülkenin de ABD politikaları karşısındaki hamlelerine yer verilmektedir.

Bu çalışma üç bölümden oluşmakta ve kronolojik olarak ilerlemektedir. Çalışmanın ilk bölümünde Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ABD'nin Orta Asya politikalarının nasıl şekillendiği araştırılmaktadır. İkinci bölümde Rusya'nın yükselişi ve 11 Eylül terör saldırılarının, ABD'nin Orta Asya politikasında yarattığı değişim incelenmektedir. Üçüncü bölümde ise Çin'in yükselişine vurgu yapılarak Avrasya'da artan Rusya-Çin işbirliğinin ABD'nin Orta Asya politikalarını nasıl etkilediği değerlendirilmektedir. Ayrıca tez genelinde, uluslararası alanda

yaşanan önemli gelişme ve krizlerin ABD'nin bölgeye yaklaşımına etkisi ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: ABD, Orta Asya, Avrasya, Büyük Oyun, İpek Yolu, Rusya, Çin

ABSTRACT

THE POWER STRUGGLE IN EURASIA IN THE POST-COLD WAR ERA: US CENTRAL ASIA POLICY AS A PART OF ITS STRATEGY TOWARDS RUSSIA AND CHINA

ÖZTEKİN ALKAN, Seda

Master Degree – 2019

Department of International Relations

Advisor: Asst. Prof. Dr. İbrahim KÖREMEZLİ

This thesis focuses on the place of Central Asia in the US global policy. According to this study, American policy in Central Asia is a part of its strategy in Eurasia, and the significance of Central Asia in American foreign policy stems from the fact that the region is adjacent to Russia, China, Iran and Afghanistan. Accordingly, the impact of Afghanistan intervention and US relations with Russia and China on Washington's Central Asia policies are important parts of the analysis. This work argues that the US policies are aimed at limiting the potential influence of Russia and China in the region and the two countries' moves against American policies.

This study consists of three chapters and proceeds chronologically. First chapter explores the emergence and development of US policy towards Central Asia after the disintegration of the Soviet Union. Second part examines the changes in Washington's policy regarding Central Asia due to the rise of Russia and September 11 attacks. Last chapter, having emphasized the rise of China, evaluates the impact of the increasing Sino-Russia cooperation on the American policy in Central Asia. The impact of major international developments and crises on the US approach towards the region has also been discussed throughout the thesis.

Keywords: US, Central Asia, Eurasia, Great Game, Silk Road, Russia, China

İÇİNDEKİLER

ÖZET	V
ABSTRACT.....	VIII
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

LİTERATÜR İNCELEMESİ

1.1. ABD'nin Orta Asya Siyaseti Üzerine Literatür İncelemesi.....	5
---	---

2.BÖLÜM

ABD DIŞ POLİTİKASININ YENİ BİR HEDEFİ OLARAK ORTA ASYA

2.1. Orta Asya'nın Coğrafi ve Siyasi Yapısı.....	16
2.2. Soğuk Savaş Sonrası ABD Dış Politikası ve Orta Asya.....	20
2.2.1. 1991-1993 Dönemi	20
2.2.2. Clinton Dönemi (1993-2001).....	21
2.2.2.1. İpek Yolu Strateji Yasası.....	26

3.BÖLÜM

ABD-RUSYA İLİŞKİLERİNİN BİR BOYUTU OLARAK ORTA ASYA

3.1. Bush Dönemi (2001-2009).....	32
3.1.1 Büyük Orta Asya Projesi	36
3.2. Obama Dönemi (2009-2017)	41
3.2.1. Yeni İpek Yolu Projesi	45

4.BÖLÜM

AVRASYA'DA ÇİN - RUSYA İŞBİRLİĞİNE KARŞI ABD DIŞ POLİTİKASINDA ORTA ASYA

4.1. Trump Dönemi (2017-).....	58
4.2. Çin'in İpek Yolu Girişimi ve ABD'nin Tepkisi	62

4.3. ABD İpek Yolu ve Çin İpek Yolu	68
SONUÇ.....	80
KAYNAKÇA.....	84

KISALTMALAR

AAGC	: Asya ve Afrika Gelişim Koridoru
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BİO	: Barış İçin Ortaklık
BM	: Birleşmiş Milletler
BTC	: Bakü- Tiflis –Ceyhan
CASA-1000	: Central Asia- South Asia 1000
CASI	: Orta Asya Sınır Güvenliği Girişimi
CENTRASBAT	: Orta Asya Taburu
GUAM	: Gürcistan- Ukrayna- Azerbaycan- Moldova
GUUAM	: Gürcistan- Ukrayna- Özbekistan- Azerbaycan- Moldova
KGAÖ	: Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NDN	: Kuzey Dağıtım Ağı
ÖİH	: Özbekistan İslami Hareketi
REMAP	: Bölgesel Enerji Piyasası Yardım Programı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Sayısı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
ŞİÖ	: Şangay İşbirliği Örgütü
TAPI	: Trans Afgan Boru Hattı Projesi
TIFA	: ABD-Orta Asya Ticaret ve Yatırım Çerçeve Antlaşması
TPP	: Trans Pasifik Ortaklığı
USAID	: Birleşik Devletler Uluslararası Kalkınma Ajansı

ÖNSÖZ

Öncelikle bu çalışmanın hazırlanma sürecinde benden desteğini esirgemeyen ve vaktini ayıran, değerli bilgi ve görüşleriyle teze önemli katkılar sağlayan danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi İbrahim KÖREMEZLİ'ye teşekkür ederim. Ayrıca, tez jürimde yer alan Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ali Onur ÖZÇELİK ve Dr. Öğr. Üyesi Erhan AKDEMİR'e yapıcı eleştirileri için teşekkür etmek isterim.

Çalışmam boyunca bana destek olan kıymetli anne ve babama, her zaman yanımda olan ve motive eden arkadaşım Melek PEKDOĞAN'a ve son olarak bu süreçte beni destekleyen ve cesaret veren eşim İbrahim ALKAN'a teşekkürü borç bilirim.

GİRİŞ

Sovyetler Birliği'nin 1991 yılının sonlarında dağılmasının ardından beş Orta Asya ülkesi bağımsız hale gelmiştir. Her ne kadar bölgede beş yeni aktör ortaya çıkmış olsa da yeni bağımsız devletlerin uluslararası sistemde oynadıkları rol önemsizdi. Ancak hem stratejik konumu hem de sahip olduğu enerji kaynakları nedeniyle Orta Asya, büyük güçler arasında nüfuz mücadelesinin yaşandığı bir bölge haline gelmişti. Rusya, Çin, Türkiye ve İran gibi bölgesel güçler ile küresel bir güç olarak ABD bölgede etkili olmayı hedeflemişti. Bölgeyi asıl önemli hale getiren ise bu rekabetti.

Soğuk Savaş sonrası Orta Asya'da etkili olmaya çalışan güçler arasındaki bu rekabet literatürde çoğunlukla “Yeni Büyük Oyun” olarak adlandırılmaktadır. Yeni Büyük Oyun kavramı, 19. yüzyılda Britanya ve Rusya imparatorlukları arasındaki Orta Asya ve Kafkasya rekabetini ifade eden “Büyük Oyun”a izafeten ortaya atılmıştı. “Yeni Büyük Oyun” ile bölgenin jeopolitik konumu ve enerji kaynaklarının önemine vurgu yapılmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rusya ve ABD ile beraber, Çin, İran ve Türkiye gibi bölgesel güçler bölgede etkili olmayı hedeflemiştir. Ancak bölgedeki rekabetin daha çok ABD ve Rusya arasında gerçekleştiği söylenebilir. 2000'li yıllardan itibaren Orta Asya'da özellikle ekonomik etkisini artıran Çin de günümüzde rekabetin önemli taraflarından biri haline gelmiştir.

Orta Asya, Rusya'nın “yakın çevre”si olarak bu ülkenin hem ekonomik hem de güvenlik çıkarları açısından stratejik bir öneme sahiptir. Sahip olduğu enerji kaynakları ve Rusya için tampon bölge özelliği taşıması, Orta Asya'yı Rusya için vazgeçilmez kılmaktadır. Bu nedenle Sovyetler döneminden kalma ekonomik ve askeri bağlar sürdürülerek bu ülkelerin Moskova'ya olan bağımlılıklarını devam ettirmek Rusya'nın bölge politikalarındaki temel hedeftir. Zaten Moskova da 1993 yılında ilan ettiği “yakın çevre” doktrini ile Orta Asya'da nüfuzunu artırıcı politikalar izlemeye başlamıştır.

Orta Asya'da etkili olmayı amaçlayan diğer önemli bir güç Çin'dir. Orta Asya, hem komşusu olduğu için hem de Sincan Uygur Özerk bölgesi ile sınırlara

sahip olduğu için Çin'in güvenlik çıkarlarını yakından ilgilendirmektedir. Pekin yönetimi Uygur bölgesi ile ortak tarihsel ve kültürel bağlara sahip olan Orta Asya cumhuriyetlerindeki muhtemel istikrarsızlık ve İslami radikalizm tehlikesinin Çin'i de etkileyeceğini iddia etmektedir. Bununla beraber Çin'in bu bölgede kayda değer ekonomik çıkarları bulunmakta, Orta Asya'nın enerji kaynakları Çin'in ekonomik büyümesi ve enerji güvenliği açısından önem taşımaktadır. Ayrıca, Orta Asya'nın tarihi İpek Yolu olarak da adlandırılan Çin'den Avrupa'ya uzanan en kısa yol üzerinde bulunması Çin'i bölge ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye ve bölgeye yatırım yapmaya sevk etmektedir.

Rusya ve Çin komşusu oldukları bu bölgede önemli çıkarlara sahipken, Orta Asya ABD'nin doğrudan çıkar alanı değildir. Ancak, ABD'nin uluslararası alandaki iki önemli rakibi Rusya ve Çin'in hedefleri ve bölgenin sahip olduğu kaynak ve potansiyelin bu iki ülkenin güçlenmesini sağlayacak olması, ABD'nin bölgede etkili olmak istemesinin temel sebebidir. Bu noktada, ABD'nin Orta Asya politikalarının, ABD'nin Rusya ve Çin politikalarının bir parçası olduğunu söylemek mümkündür. Diğer taraftan uluslararası alanda yaşanan gelişmeler ve değişen şartlar da ABD'nin bölgeye yaklaşımında etkili olmaktadır. Örneğin, 90'lı yıllarda bölgenin bir diğer komşusu İran'ın Orta Asya'ya rejimini ihraç etme ihtimali ile 11 Eylül sonrası Afganistan'daki istikrarsızlık sebebiyle radikal hareketlerin bölgeye yayılma ihtimali ABD'nin bölgeye ilgisini artıran nedenler olmuştur.

Bununla beraber Orta Asya'nın ABD çıkarları için ne ifade ettiği üzerine hem dış politika yapıcılarını hem de bölge uzmanları arasında bir fikir birliği bulunmamaktadır. Farklı dönemlerde ve farklı gelişmeler karşısında bölgenin ABD için anlamı değişmiştir. 11 Eylül saldırılarının ardından ABD'nin Orta Asya'ya yaklaşımındaki değişim buradaki en önemli kırılma noktası olarak gösterilebilir. 11 Eylül'ün ardından Orta Asya terörle mücadele kapsamında ön plana çıkmış, ABD Afganistan operasyonunda bölge ülkelerinin desteğini aramış, bu minvalde ilişkiler geliştirmiş ve bölgede daha görünür olmuştur.

ABD, terörle mücadele için yürüttüğü Afganistan Operasyonu sırasında bölge ülkelerinin yanı sıra Rusya ve Çin'in de desteğini almıştı. Ancak, ABD'nin Orta Asya'da üsler kurması ve bu bölgede etkisini artırması Rusya ile Çin'in de bölgede etkisini artırmasıyla sonuçlanmıştır. Dolayısıyla, 11 Eylül saldırıları sonrası terörle

mücadele kapsamında geliştirilmiş olan bölgedeki bu üç ülkenin işbirliği, zamanla rekabete dönüşmüştür.

Orta Asya ülkeleri de izledikleri çok yönlü politika sayesinde hem ABD hem de Rusya ve Çin ile işbirliğini geliştirecek adımlar atmış ve bu ülkelerin liderliğindeki farklı uluslararası yapı ve örgütler içerisinde yer almışlardır. Ayrıca bölgede etkili olmayı hedefleyen bu üç güç de kendi şekillendirecekleri bir ekonomik entegrasyon üzerinden politikalarını yürütmeye çalışmıştır. Bu anlamda ABD 2011’de “Yeni İpek Yolu Projesi”, Çin 2013’de “Kuşak ve Yol Girişimi”, Rusya ise 2014 yılında “Avrasya Ekonomik Birliği” ile bölgede etkisini artırmayı amaçlamıştır.

Bu tez, ABD’nin birebir Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerinden ziyade, ABD’nin küresel politikasında Orta Asya bölgesinin yerini irdelemektedir. Bu nedenle ABD’nin bölge ülkeleri ile ikili ilişkileri arka planda bırakılarak, Rusya ve Çin bağlamında bölgeye yönelik genel stratejisi incelenmektedir. Bunun yanında uluslararası alanda yaşanan gelişmelerin, ABD’nin Orta Asya politikalarına etkisi de çalışmada ele alınmaktadır. Ancak bu çalışmada, temel olarak, ABD’nin Orta Asya politikasının, bu ülkenin Avrasya politikasının, buna bağlı olarak da Çin ve Rusya politikasının bir parçası olduğu savunulmaktadır.

Çalışmada Türkçe ve İngilizce dillerinde kaleme alınmış muhtelif kitap ve makalelerden yararlanılmıştır. Düşünce kuruluşları tarafından yayımlanmış bölge uzmanlarının makale ve raporları bu tezin yazımında başvuru olan önemli kaynaklardan olmuştur. Bunun yanında ABD’de her başkanlık döneminde yayımlanan Ulusal Güvenlik Stratejileri ve Kongre’ye sunulan raporlar takip edilerek analize dahil edilmiştir. Ayrıca, çalışmada ABD Dışişleri Bakanlığı’nın Orta Asya’dan sorumlu yetkililerinin konuşma ve görüşlerine başvurulmuş ve ABD Dışişleri Bakanlığı’nın internet sitesinden bölge ile ilgili gelişmeler takip edilmiştir.

ABD’nin bölge politikalarındaki değişim ve süreklilikleri vurgulamak amacıyla, çalışma kronolojik olarak ilerlemektedir. Bu kapsamda, farklı başkanlık dönemlerinde Amerikan dış politikasının genel hatları, bu dönemlerde ABD’nin Rusya ve Çin’e yaklaşımı ve bunun Orta Asya politikalarına etkisi değerlendirilmiştir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde ABD'nin Orta Asya siyaseti hakkındaki literatür incelenmiştir. İkinci bölümünde, öncelikle bağımsızlık sonrası Orta Asya ülkelerinin genel görünümü ele alınmıştır. Daha sonra, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, ABD'nin Orta Asya politikalarının şekillenmesi ve bu ülkenin Orta Asya'ya ilgisini artıran nedenler araştırılmıştır. Bu bölüm İpek Yolu Strateji Yasası'nın incelenmesiyle son bulmaktadır. Üçüncü bölüm, Başkan George Bush ve 11 Eylül saldırılarının Amerikan dış politikasında yarattığı değişime vurgu yaparak başlamaktadır. Bunun nedeni Afganistan işgalinin ABD'nin Orta Asya yaklaşımını değiştirmiş olmasıdır. Bu bölümün devamında Bush'un ikinci başkanlık döneminde, Afganistan'ı da kapsayacak şekilde geliştirilen politikalara ve 'Büyük Orta Asya Projesi'ne yer verilmektedir. Son olarak Obama dönemi bölge politikaları ve Yeni İpek Yolu Projesi ele alınmaktadır. Dördüncü bölüm ise Trump döneminde ABD'nin bölge politikalarına yer vermekte ve ABD'nin bu döneme kadar geliştirmiş olduğu projelerdeki hedeflerine ne ölçüde ulaşabildiğini incelemektedir. Bu nedenle ABD'nin Orta Asya'daki İpek Yolu Projesi ile Çin'in Orta Asya'yı da kapsayan İpek Yolu Girişiminin (Kuşak ve Yol Girişimi) karşılaştırması yapılmış ve ABD'nin söz konusu projeye tepkisi değerlendirilmiştir.

1. BÖLÜM

LİTERATÜR İNCELEMESİ

1.1. ABD'nin Orta Asya Siyaseti Üzerine Literatür İncelemesi

Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasının ardından iki kutuplu yapı ortadan kalkmış, ABD tek süper güç olarak uluslararası sistemde yerini almıştır. Soğuk Savaş'ın bitişinin ardından ideolojik kamplaşma sona ermiş, liberal demokratik dünyaya entegre olmaya çalışan yeni bağımsız devletler ortaya çıkmış ve eski Sovyet coğrafyasında güç boşluğu meydana gelmişti. Bu devletlerin ABD dış politikası için ne anlama geldiği o günden günümüze kadar cevaplanmaya çalışılan bir sorudur. Bu soruyu sadece Amerikalı siyasetler ve karar alıcılar değil siyaset bilimciler de kendilerince cevaplamaya çalışmaktadırlar.

Kısacası Sovyetler Birliği döneminde kapalı olan Orta Asya, küresel bir güç olan ABD için politika üretilmesi gereken yeni bir coğrafyaydı. Avrasya ve daha özelde Orta Asya Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD dış politikası için birkaç açıdan ön plana çıkmıştır. Bölge öncelikle Sovyet sonrası dönemde istikrarın nasıl sağlanacağı sorusu ile gündeme gelmiştir. Sovyetler Birliği'nin olmadığı bir dünyada yeni devletlerin iç meselelerini ve komşuları ile problemlerini nasıl çözecekleri ve en önemlisi uluslararası sisteme ne ölçüde ayak uydurabilecekleri merak edilen sorular arasındaydı. Diğer bir bakış açısı ise bölgenin enerji potansiyeline vurgu yaparak Orta Asya'yı fırsatlar sunan bir coğrafya olarak ele almaktadır. Bu anlamda enerji kaynakları ve enerji yolları üzerine şimdiye kadar etraflı bir tartışma gözlemlenmektedir. En kötümser bakış açısı ise güvenlik ile ilgili olarak bölgeyi terörizmin kaynağı ve yuvası olarak görmekte ve bölge ile terörle mücadele misyonu çerçevesinde ilgilenmektedir. Bu tez açısından önemli diğer bir yaklaşım ise büyük güç rekabetinde bölgenin konumudur. ABD'nin küresel rakipleri Rusya ve Çin'in aynı zamanda Orta Asya ile komşu olması, Washington'un bölgeye yönelik politikalarının şekillenmesinde önemli etkiye sahiptir. Bazı uzmanlar bölgedeki tehditlerin büyük güçler arasındaki uyum ve işbirliği ile çözülebileceğini iddia ederken, bazı uzmanlar ise görece kazanca vurgu yaparak bölgenin sunduğu fırsatlar hususunda ABD'nin ulusal çıkarlarını koruması gerektiği düşüncesini savunmaktadırlar.

Kısacası ABD'nin Orta Asya siyaseti literatürü temelde dört başlık altında incelenebilir. Bunlar Avrasya'da istikrar ve düzenin korunması, enerji kaynaklarının değerlendirilmesi, terörle mücadele ve büyük güçler arasındaki rekabet bağlamında Orta Asya'nın yeri ve önemidir. Amerikan dış politikası üzerine yazılan eserlerde yukarıdaki başlıklardan bir veya birkaçını bir arada değerlendirildiği görülmektedir. Bütün bu tartışmalar ise ağırlıklı olarak jeopolitik ve realizm bakış açısından gerçekleşmektedir. Büyük güçler arası rekabet ve terörle mücadele gibi güç ve güvenlik merkezli konuların realist teori ve jeopolitik yaklaşımlar ile daha iyi anlatılabileceği düşüncesi bu sonucu vermiştir. Diğer taraftan 11 Eylül ABD dış politikası için bir kırılma olarak görülmektedir. Ayrıca ABD başkanlarının Rusya ve Çin'e bakışları ve dönemlerinde takip edilen Rusya ve Çin politikaları da yine bölge stratejilerinin belirlenmesinde etkili gözükmektedir. Başka bir deyişle, ABD'nin tehdit algılamalarındaki değişim, Orta Asya siyasetini de etkilemiştir. Örneğin, enerji güvenliği, terör ile mücadele gibi ABD dış politikasındaki gündem maddeleri bölgeye yaklaşımı değiştirebilmektedir.

Diğer taraftan ABD'nin Orta Asya politikası hakkında geniş bir literatür olduğunu söylemek zordur. Bu konuda yapılan çalışmalar genel olarak Orta Asya ile ABD arasındaki ilişkiye odaklanmaz. Orta Asya büyük güçler arasındaki rekabetin bir boyutu olarak ele alınır. "Büyük Oyun" başlıklı kitaplar ya da Avrasya'daki jeopolitik mücadele konulu eserler bölgeyi bu şekilde ele alır.¹ Bu çalışmaların bazıları ABD ve Rusya arasındaki ilişkiye odaklanırken bir kısmı ise Çin ve ABD rekabetini açıklamaya çalışmaktadırlar.² Orta Asya'da Rusya ve Çin arasındaki işbirliği ve rekabet potansiyelini değerlendiren oldukça zengin bir literatür de mevcuttur. Söz konusu eserler iki devlet arasındaki ilişkilerin ABD'nin Avrasya coğrafyasındaki çıkarlarına etkisini de analizlerine dâhil etmektedirler.³

Rusya ABD ilişkilerine odaklanan uzmanların bir kısmı Avrasya coğrafyasında bu iki gücün beraber hareket etmesi gerektiğini vurgularken bazı

---

¹ Bu tarz eserler arasında en meşhuru Brzezinski'nin *Büyük Satranç Tahtası*'dir.

² Rajan Menon, "The New Great Game in Central Asia", *Survival*, Cilt 45, Sayı 2, 2003, ss. 187-204; Andrew Sheng, "OBOR and EuroAsia's New Great Game", *China Report*, Cilt 53, Sayı 2, 2017, ss. 232-252.

³ Bobo Lo, *Axis of Convenience: Moscow, Beijing, and the New Geopolitics*, Brooking Institution Press, Washington, 2008, ss. 93-113; Robert E. Bedeski ve Niklas Swanström (Editör), *Eurasia's Ascent in Energy and Geopolitics: Rivalry or Partnership for China, Russia and Central Asia?*, Routledge, New York, 2012, ss. 34-53.

yazarlara göre ise birbirleri için tehdit oluşturan bu devletler arasında gerçek bir işbirliği çok da mümkün değildir. Örneğin, Stephen Blank Rusya'yı yayılmacı bir güç olarak görmekte ve Amerikan dış politikasının Rusya'nın eski Sovyet coğrafyasında baskın bir güç olmasını engellemesi gerektiğini iddia etmektedir. Aslında bu bakış açısı daha 1990'lı yıllarda Brzezinski'nin vurguladıklarına oldukça yakındır. Diğer taraftan ABD eski dışişleri bakanı Henry Kissinger ABD ve Rusya'nın Avrasya'daki problemleri çözmede beraber hareket edebileceğini iddia etmektedir. Fakat bunu Rusya'nın demokratikleşmesine ve barışçıl bir dış politika takip etmesine bağlamaktadır.⁴ Bazı ABD'li realist siyaset bilimciler ise ABD'nin Rusya'nın yakın çevresindeki hareketlerini agresif olarak değerlendirmekte ve bu dış politikanın Rusya'yı kışkırttığını iddia etmektedirler. Örneğin Mearsheimer Ukrayna krizinde ABD ve Batı politikalarının sorumlu olduğunu savunmaktadır.⁵

Bu çalışmaların cevaplamaya çalıştıkları sorulardan biri de Orta Asya'nın ABD için ne ifade ettiği ve ABD'nin bölge rekabetindeki yeridir. Literatürde bu konuda bir uzlaşımın bulunmadığı görülmektedir. Bu bölgenin hangi güç için ne ifade ettiği ve bölgedeki ABD çıkarlarının neler olduğu konusunda farklı görüşler vardır. Ayrıca, uluslararası alanda meydana gelen değişimlerle birlikte bu soruya verilen cevaplar değişmiştir.

90'lı yıllarda, bölgedeki rekabetin Batı ile beraber Türkiye, İran, Rusya gibi neredeyse tüm bölgesel güçler arasında yaşanacağını belirtmiş olanlar varken⁶, bu rekabetin daha çok ABD ile Rusya arasında yaşandığı görüşü yaygınlaşmıştır. Bu dönem, başta Zbigniew Brzezinski olmak üzere Ariel Cohen ve Stephen Blank gibi ABD'nin Orta Asya'da etkili olması gerektiğini savunan yazarlar bölgenin stratejik konumu ve sahip olduğu enerji kaynakları üzerinde durmuştur.

ABD'li siyaset bilimci ve eski bir siyasi danışman olan Brzezinski, "Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri" (1997) adlı kitabında, SSCB sonrası oluşan güç boşluğuna ve jeopolitik dönüşüme vurgu yapmış, Avrasya'nın ise ayrı bir öneme sahip olduğunu ve ABD için en önemli jeopolitik ödül olduğunu söylemiştir. Brzezinski'ye göre,

---

⁴ Henry Kissinger, *Diplomasi*, çev. İbrahim H. Kurt, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2000 ss. 909-914.

⁵ John J. Mearsheimer, "Why the Ukraine Crisis is the West's Fault 'The Liberal Delusions that Provoked Putin'", *Foreign Affairs*, Cilt 93, Sayı 5, 2014, ss. 77-89.

⁶ Boris Z. Rumer, "The Gathering Storm in Central Asia", *Orbis*, Cilt 37, Sayı 1, 1993, ss. 89-105.

Avrasya farklı güçte pek çok oyuncunun bulunduğu bir satranç tahtasıdır ve Orta Asya Avrasya'nın güneyinde yer alan güç mücadelesine açık bir alandır. Orta Asya ve Hazar kaynaklarının dünyada artan enerji ihtiyacı nedeniyle uluslararası rekabete neden olacağını belirten yazara göre, ABD'nin temel hedefi bölgedeki oyuncular arasında denge kurmak olmalıdır. Brzezinski, Rusya ya da Çin'in tek başına ya da ittifak halinde bölgede hâkimiyet kurmasının önüne geçilmesi gerektiğini, bununla beraber bu oyuncuların bölgeden dışlanmaması ve bu anlamda bir ekonomik ortaklık kurulması gerektiğini belirtmiştir.⁷

Ariel Cohen ise "The New "Great Game": Oil Politics in The Caucasus and Central Asia" (1996) makalesinde, bu bölgenin, sahip olduğu enerji kaynakları nedeniyle Rusya ile Batı arasında yeni bir "Büyük Oyun"a sahne olabileceğini belirtmişti.⁸ ABD'nin Orta Asya ve Güney Kafkasya'da hem ekonomik hem de güvenlik anlamında çıkarlara sahip olduğunu belirten Cohen, Avrasya'nın Hazar bölgesindeki enerji kaynaklarının ABD enerji güvenliği problemi için çözüm olabileceğini ve enerji kaynaklarına erişimin ABD'nin Avrasya'daki diğer jeostratejik çıkarlarına da hizmet edeceğini söylemiştir.⁹ Cohen'e göre, bu bölgede ABD çıkarları açısından en büyük tehdit bölgede olası bir Rusya ya da İran hâkimiyetidir, bu sebeple de eski İpek Yolu'nu canlandırarak doğu- batı uzanlı ticaret yolları ve enerji koridoru oluşturmak ABD'nin öncelikli hedefi olmalıdır.

Orta Asya ve Azerbaycan enerji kaynaklarının ABD için stratejik öneme sahip olduğunu söyleyen Stephen Blank de, bu kaynaklara erişimin ABD için hayati olduğunu belirtmekteydi. Blank, tıpkı Cohen gibi, ABD'nin bölgedeki çıkarları açısından en büyük tehdidin Rusya olduğunu belirtmişti. Bu noktada Cohen, bölgenin istikrarlı ve bağımsız hale getirilebilmesi için ticari yolların geliştirilmesi gerektiğini savunurken Blank, Rusya'nın bölgeye dönüşünün ya da olası bir İran

---

⁷ Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri*, Çev. Yelda Türedi, İnkilap Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 56-57.

⁸ Ariel Cohen, "The New 'Great Game': Oil Politics in The Caucasus and Central Asia", *The Heritage Foundation*, cy., Sayı 1065, 1996, s. 1.

⁹ Ariel Cohen, "U.S. Policy in The Caucasus and Central Asia: Building a New "Silk Road" to Economic Prosperity", 1997, (Çevrimiçi) <https://www.heritage.org/europe/report/us-policy-the-caucasus-and-central-asia-building-newsilk-road-economic-prosperity>, 16.06.2019

hegemonyasının engellenmesinin, askeri ilişkilerin geliştirilmesi ve ABD'nin bölge güvenliğinde söz sahibi olması yoluyla mümkün olabileceğini söylemişti.¹⁰

Bununla beraber, 90'lı yıllarda ABD'nin bölgedeki çıkarlarını hayati bulmayan ve bölge ile ilişkilerinin sınırlı kalacağını savunan yazarlar da vardı. Fiona Hill'e göre Soğuk Savaş sonrası ABD'nin Orta Asya politikaları büyük bir stratejinin parçası olmaktan çok geçici bir nitelik taşıyordu. Hill, Orta Asya'nın ABD'nin politik, ekonomik ve güvenlik çıkarları açısından öncelikli bir bölge olmadığını, sadece ABD jeopolitik hesaplarının sonucu olarak bölgede Rusya, İran ya da diğer bölgesel güçlere karşı bir politika izleyeceğini iddia ediyordu. ABD'nin Hazar politikaları da, İran'ın uluslararası terörizme destek verdiği düşüncesi ve nükleer silah programlarının bölge güvenliğini tehdit ettiği algısı sonucunda şekillenmişti.¹¹

ABD'de meydana gelen 11 Eylül terör saldırılarının ardından ise Orta Asya'nın ABD ulusal güvenliği açısından ne anlama geldiği sorusu önem kazanmıştı. Nitekim ABD, Afganistan'a komşu olan bu bölgede üsler kurmuş ve bölgede önemli bir güç haline gelmişti. Bu da ABD'nin Orta Asya'daki varlığının, bölgedeki dengeleri nasıl etkileyeceği sorusunu ortaya çıkarmıştı.

Birçok yazara göre ABD'nin Afganistan müdahalesi ve Orta Asya'da üsler kurması bölgedeki jeopolitik dengeyi değiştirmişti.¹² Aynı zamanda bölgenin ABD çıkarları açısından önemli olduğu görüşü ağırlık kazanmıştı. Ancak kimi yazara göre bu geçici bir durumdu, kimilerine göre ise 11 Eylül saldırıları ABD'nin bölgedeki güvenlik çıkarlarını fark etmesini sağlamıştı ve bölgedeki varlığı uzun süreli olacaktı.

Eugene B. Rumer "Flashman's Revenge: Central Asia after September 11" (2002) adlı makalesinde 11 Eylül saldırılarının, Orta Asya'nın uluslararası sistemdeki önemi konusundaki belirsizliği ortadan kaldırdığını belirtmişti. Rumer'a göre, ABD için Orta Asya'nın önemi Afganistan'a olan yakınlığından kaynaklanıyordu, fakat Orta Asya Afganistan'a adım atmaktan daha fazla anlam

---

¹⁰ Stephen Blank, "U.S. Military Engagement with Transcaucasia and Central Asia", *Strategic Studies Institute*, , 2000, s. 5.

¹¹ Fiona Hill, "A not so Grand Strategy", *Brookings Institute*, 1 Şubat 2001, (Çevrimiçi) <https://www.brookings.edu/articles/a-not-so-grand-strategy-u-s-policy-in-the-caucasus-and-central-asia-since-1991/>, 08.08.2019

¹² Eugene B. Rumer, "Flashman's Revenge: Central Asia after September 11", *Strategic Forum*, cy., Sayı 195, 2002, s. 1; Martha Brill Olcott, "The Great Powers in Central Asia", *Current History*, cy., 2005, s. 331; Niklas Swanström, "China and Central Asia: A New Great Game or Traditional Vassal Relations?", *Journal of Contemporary China*, Cilt 14, Sayı 45, 2005, s. 574.

ifade ediyordu. Bu sebeple, ABD bölgedeki güvenlik çıkarları ve burada istikrarın sağlanabilmesi için bölgeye komşu diğer güçlerle işbirliği içerisinde olmalıydı.¹³

Svante E. Cornell de “The United States and Central Asia: In the Steppes to Stay?” (2004) makalesinde benzer bir görüşe yer vermektedir. Cornell’e göre 11 Eylül olaylarının ardından, Orta Asya Afganistan Operasyonu kapsamında stratejik bir önem kazanmıştı, ancak ABD’nin bölgedeki tek çıkarı bu değildi.¹⁴ Cornell’e göre Orta Asya hem ABD’nin ulusal güvenliği açısından hem de küresel istikrarın sağlanması açısından önemli bir bölgedir. Terörle mücadelenin yanı sıra Hazar enerji kaynaklarının güvenli bir şekilde dünya piyasasına ulaştırılabilmesi ve çoğunluğu Müslüman olan ekonomik ve politik sıkıntılar yaşayan bu ülkelerde radikal hareketlerin engellenmesi gerekmektedir. Ayrıca jeopolitik konumu, bölgesel güçlerle çevrili oluşu ve Orta Doğu’ya olan yakınlığı bölgeyi ABD için önemli kılmaktadır.

Cornell “America in Eurasia: One Year After” (2002) adlı bir başka makalesinde ise ABD’nin Avrasya’da ne ölçüde etkili olmak istediğine karar vermesi gerektiğini belirtmişti. Cornell’e göre, ABD bölgede ılımlı politikalar izlemeli bölgeye komşu güçler olan Rusya, Çin, Hindistan, Pakistan İran, Türkiye gibi güçleri de bölgenin gelişim ve güvenliğine katılmasını sağlayarak burada işbirliğinin gelişmesini sağlamalıydı.¹⁵ Çünkü ABD’nin Orta Asya’dan çekilmesi hem bölgenin hem de ABD’nin kendi güvenliğini tehdit edebilirdi. Burada askeri ve politik ağırlığını artırması ise Rusya, Çin ve İran’ı kışkırtabilirdi.

Bununla birlikte, yazar Orta Asya’nın bölgeye komşu tüm güçler için önemli olduğunu fakat hiçbirini için önceliği bulunmadığını belirtmişti. Bu dönem, Rusya için Kafkasya ve Batı ile ilişkileri, Çin için Tayvan meselesi ve Japonya ile ilişkileri, İran için Basra körfezi, Hindistan ve Pakistan için birbirleri ile olan ilişkileri, Türkiye için Avrupa Birliği ile ilişkileri öncelikli konulardı.¹⁶ Richard Weitz de “Averting a New Great Game in Central Asia” makalesinde Orta Asya’da ABD, Rusya, Çin rekabetini değerlendirmişti. Weitz, Orta Asya’nın bu üç gücün hiçbirini için en önemli coğrafya

---

¹³ Eugene B. Rumer, “Flashman’s Revenge: Central Asia After September 11”, s. 1.

¹⁴ Svante E. Cornell, “The United States and Central Asia: In the Steppes to Stay?”, *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 17, Sayı 2, 2004, s. 242.

¹⁵ Svante E. Cornell, “America in Eurasia: One Year After”, *Current History*, Cilt 101, Sayı 657, 2002, ss. 335-336.

¹⁶ Cornell, “The United States and Central Asia: In the Steppes to Stay?”, s. 244.

olmadığını, dolayısıyla bölgede geleneksel “Büyük Oyun”un canlanmasının söz konusu olmadığını iddia ediyordu. Yazara göre ABD, Rusya ve Çin arasındaki ilişkiler genel seyrinde çatışmasız devam ettiği sürece, Orta Asya gibi düşük öncelikli bir bölgede birbirleri ile ilişkilerini bozacak türden politikalar izlemezlerdi. Bu nedenle de bölgede çıkarları olan bu üç ülke, bu coğrafyada işbirliği yapmak için güçlü nedenlere sahipti.¹⁷

Buna karşın, ABD’nin Orta Asya politikalarını Amerikan “Büyük Strateji”sinin bir parçası olarak değerlendiren ya da bölgede daha güçlü bir çıkar mücadelesi yaşandığını belirtenler de olmuştur. Bu yazarlar çoğunlukla Mackinder’in “*Heartland*”¹⁸ (Kalpgâh) kuramına vurgu yapmakta ya da bölgede yeni bir “Büyük Oyun”un canlandığını iddia etmektedir. Ayrıca yükselen Çin gücünün de bu noktada daha fazla hesaba katılmaya başlandığı görülmektedir.

Marlene Laruelle’e göre Mackinder’in ‘Heartland’ı orijinalde Rusya’yı ifade etmektedir, ancak bunun ABD versiyonu Orta Asya, Güney Kafkasya ve Afganistan’ı merkez almaktadır.¹⁹ Nitekim diğer yazarların da Avrasya “Heartland’ı olarak niteledikleri bölge Laruelle’in tanımına uygundur.

Çağrı Erhan “ABD’nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül’ün Etkileri” (2004) makalesinde 11 Eylül saldırılarının, bölgeye girmeye istekli olan ABD’ye imkân sağladığını belirtmiş, askeri anlamda bölgeye yerleşen ABD’nin buradaki varlığını uzun süreli kılmayı hedeflediğini ve bunun ABD ile Çin ve Rusya arasında önemli bir rekabete neden olacağını söylemişti. Erhan’a göre bu mücadele, sadece Orta Asya’ya egemen olma değil, aynı zamanda Mackinder’in “merkez bölgesi”ni kimin denetleyeceği ve Brzezinski’nin bahsettiği “büyük ödül”ü kimin alacağı yönünde olacaktır.²⁰ Benzer şekilde Emre İşeri de ABD’nin Orta Asya politikalarını ve bölgedeki amacını “heartland”e vurgu yaparak açıklamaktadır. Yazar, “Amerika’nın Soğuk Savaş Sonrası Büyük Stratejisi, Avrasya Heartland’inde Petrol ve Boru

---

¹⁷ Richard Weitz, “Averting a New Great Game in Central Asia”, *The Washington Quarterly*, Cilt 29, Sayı 3, 2006, s. 165.

¹⁸ 20. yy başlarında İngiliz Coğrafyacı Halford J. Mackinder tarafından geliştirilen “*Heartland*” (*Kalpgah*) jeopolitik kuramına göre Avrasya dünyanın merkezidir, kalpgah ise Avrasya’nın merkezidir. Mackinder’e göre Doğu Avrupa’ya hükmeden *Heartland*’e, *Heartland*’e hakim olan ise dünyaya hükmeder.

¹⁹ Marlene Laruelle, “The U.S Silk Road: Geopolitical Imaginary or the Repackaging of Strategic Interests”, *Eurasian Geography and Economics*, Cilt 56, Sayı 4, 2015, s. 370.

²⁰ Çağrı Erhan, “ABD’nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül’ün Etkileri”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 3, 2004, s. 149.

Hatları'nın Geopolitiği" makalesinde ABD'nin Orta Asya ve Hazar politikalarının "Büyük Strateji"sinin bir parçası olduğunu belirtmişti. İşeri, ABD'nin bölge politikalarının, Avrasya'da Rusya, Çin, İran ve AB gibi bölgesel kara güçlerinin ekonomilerini ve enerji ulaşım yollarını birleştirmesine engel olmak üzerine kurulduğunu ifade etmiştir. Bu sebeple ABD, Hazar ve Orta Asya enerji hatlarının üzerinde siyasi kontrol sağlayarak böyle bir birleşmenin önüne geçmeyi hedeflemektedir.²¹

Bölgede önemli bir çıkar mücadelesi yaşandığını belirten Stephen Blank de, Orta Asya'nın ABD için önemini savunmaya devam etmişti. Blank "The Strategic Importance of Central Asia: An American View" (2008) makalesinde ABD'nin bölgedeki temel amacının enerjiye ulaşmak ya da bölgeyi demokratikleştirmekten ziyade stratejik olduğunu belirtmişti.²² Buna göre ABD'nin bölge bağımsızlığını, bütünlüğünü korumak istemesi, muhtemel bir Avrasya İmparatorluğu'nun yükselişini engellemeye hizmet eden jeostratejik çıkarlarının bir gereği idi.²³

ABD'nin Orta Asya'da uzun vadeli planları olduğunu ve bölgeden çekilmeyeceğini söyleyen bir başka isim ise Rein Müllerson'dur. Müllerson "Central Asia: A Chessboard and Player in The New Great Game" (2013) kitabında ABD'nin bölgede varlığını artırmak için bir çok sebebinin olduğunu, bu sebeplerin başında da Rusya ve Çin'e komşu olması ve sahip olduğu enerji kaynakları gelmektedir.²⁴ Müllerson'a göre Çin, Rusya ve ABD, Orta Asya politikalarını birbirlerinin politikalarına karşılık olarak geliştirmektedirler. Hatta, Müllerson Rusya'nın Orta Asya politikalarının anlaşılabilirliği için, ABD'nin Orta Asya politikalarına bakılması gerektiğini söylemiştir.

Öte yandan, Niklas Swanström ve Evan A. Feigenbaum gibi yazarlar 2000'li yılların ortasından itibaren Çin'in Orta Asya'da artan etkisine dikkat çekmeye başlamıştı. Swanström'e göre (2005) Orta Asya'daki yeni "Büyük Oyun" un temel aktörleri ABD ve Çin'di. Buna göre; ABD ve Çin, Rusya'nın yaşadığı ekonomik

---

²¹ Emre İşeri, "Amerika'nın Soğuk Savaş Sonrası Büyük Stratejisi, Avrasya Heartland'inde Petrol ve Boru Hatlarının Geopolitiği", Editör: Yelda Demirağ ve Cem Karadeli, *Geçmişten Günümüze Dönüşen Orta Asya ve Kafkasya*, Palme Yayıncılık, Ankara, 2006, ss. 50-51.

²² Stephen Blank, "The Strategic Importance of Central Asia: An American View", *The US Army War College Quarterly Parameters*, Cilt 38, 2008, s. 73.

²³ A.g.m., s. 75.

²⁴ Rein Müllerson, *Central Asia: A Chessboard and Player in the New Great Game*, Routledge, New York, 2013, s. 91.

ve sosyal problemlerden dolayı bölgede uzun vadede baskın güç olamayacağını düşünüyordu.²⁵ Bununla beraber; Orta Asya'nın, ABD için değil Çin için öncelikli çıkar alanı olduğunu belirten Swanström, bölgedeki en etkili gücün gelecekte Çin olacağını, bunun da ABD'nin Güney ve Latin Amerika'daki etkisiyle benzer şekilde olacağını iddia etmişti.²⁶ Feigenbaum da "Why America No Longer Gets Asia" (2011) makalesinde Çin'in Orta Asya'daki ekonomik etkisini ABD aleyhinde artırmayı hedeflediğini söylemiş, ayrıca Asya'daki bütünleşmeye dikkat çekmişti.²⁷ Feigenbaum'a göre ABD, Avrasya'da etkisini sürdürebilmek için Orta Asya ekonomilerinin yeni bağlantılar kurabilmesini sağlamalıydı.²⁸

Stephen Walt ve John Mearsheimer ise Çin'in yalnızca Orta Asya'da değil, genel olarak Asya'daki yükselişine dikkat çekmekteydi. Her iki yazar da Çin'in ekonomik olarak daha da büyümesi halinde Asya'ya hükmetmeye çalışacağını iddia etmektedir. Bu noktada Mearsheimer Çin'in yükselişinin barışçıl kalamayacağını savunur.²⁹ Bu sebeple ABD'nin hem Çin ile hem de bölgedeki diğer müttefikleri ile işbirliğini geliştirici politikalar izlemesi gerektiğini ve Çin'i bu şekilde çevreleyip sınırlandırması gerektiğini söylemiştir.

Gerçekten de ABD, Obama döneminden itibaren Asya'da etkisini artırıcı politikalar izlemeye başlamıştı. Bununla beraber birçok yazar ABD'nin Asya'da müttefikleri ile işbirliğini geliştirmeye ve Çin'i çevrelemeye yönelik politikalarının Çin'i daha iddialı politikalar izlemeye sevkettiğini belirtmiştir.³⁰ Örneğin, Thomas Zimmerman (2015) ABD'nin Orta Asya'da izlediği politikaların, Çin'in kendini çevrelenmiş hissetmesine neden olduğunu, bu sebeple de Pekin'in bölgeye yönelik kendi projelerini geliştirdiğini ifade etmiştir.³¹ Bu noktada, ABD'nin Çin ile işbirliği içerisinde olması gerektiği yönünde ortak bir görüşün ortaya çıktığı söylenebilir. Henry Kissinger ve Josepy Nye gibi isimler de ABD'nin kendi çıkarları için Çin ile

---

²⁵ Swanström, "China and Central Asia: A New Great Game or Traditional Vassal Relations?", s. 581.

²⁶ A.g.m., s. 584.

²⁷ Evan A. Feigenbaum, "Why America No Longer Gets Asia", *The Washington Quarterly*, Cilt 34, Sayı 2, 2011, s. 32.

²⁸ A.g.m., s. 37.

²⁹ John J. Mearsheimer, "China's Unpeaceful Rise", *Current History*, Cilt 105, Sayı 690, 2006, s.160.

³⁰ Feng Zhang, "Challenge Accepted: China's Response to the US Rebalance to the Asia-Pacific", *Institute for Regional Security*, Cilt 12, Sayı 3, 2016, s. 53; Thomas Zimmerman, "The New Silk Roads: China, The U.S., and the Future of Central Asia", *Center on International Cooperation*, 2015, ss. 14-15.

³¹ Zimmerman, "The New Silk Roads: China, the U.S., and the Future of Central Asia", s. 19.

işbirliği içerisinde olması gerektiğini belirtmiştir. Dahası, Brzezinski'ye göre ABD'nin küresel etkisini sürdürebilmesi Çin ile yapacağı işbirliğine bağlıdır.³²

Son yıllarda ise artan Çin-Rusya yakınlaşmasının ABD'nin Avrasya politikalarını ve buradaki çıkarlarını nasıl etkileyeceği soruları ortaya çıkmıştır. Rusya ve Çin yakınlaşmasında en önemli nedenin yada bunu hızlandıran faktörün, ABD'nin Asya ve Orta Asya'daki politikaları olduğu yönünde ise yaygın bir görüş mevcuttur.³³ Ayrıca belirtmek gerekir ki Rusya-Çin işbirliğini ve bu işbirliğinin geleceğini konu edinen çalışmalar çoğunlukla bu iki ülkenin Orta Asya'daki politikalarını konu edinmektedir. Bu anlamda bazı yazarlar, bu durumun ABD için önemli bir tehdit olmadığını ve Rusya-Çin işbirliğinin rekabete dönüşeceğini iddia ederken, bazı yazarlar ise bir Avrasya bütünleşmesi ve uzun süreli Rusya-Çin ittifakının mümkün olabileceğini belirtmektedir.

Paul J. Bolt ve Sharyl N. Cross (2010) Çin ve Rusya arasındaki işbirliğinin görece zayıf kaldığını ve iki ülkenin Orta Asya'daki çıkarlarının örtüşmediğini belirterek aralarındaki işbirliğinin geçici olduğunu söylemişti. Dahası, bu iki yazara göre, Çin ve Rusya birbirlerinden çok Batı'ya ihtiyaç duymaktadır.³⁴ Ayrıca Stephen Blank ve Younkyoo Kim de "Does Russo- Chinese Partnership Threaten America's Interests in Asia?" (2015) başlıklı makalede Rusya ve Çin işbirliğinin Ukrayna krizinden dolayı arttığını, ancak bu iki ülkenin yeterince ortak çıkara sahip olmadığı için aralarındaki ittifakın süreklilik arz etmeyeceğini belirtmiş ve bu durumun ABD için gerçek bir tehdide dönüşmeyeceğini iddia etmişlerdir.³⁵ Buna karşın, "Russian-Chinese Cooperation in Central Asia and the Idea of Greater Eurasia" (2019) başlıklı makalede Avrasya'da bir bütünleşmenin ortaya çıkıp çıkamayacağını tartışan

---

³² Nathan Gardels, "Brzezinski: America's Global Influence Depends on Cooperation with China", *The Huffington Post*, 23 Aralık 2016, (Çevrimiçi) https://www.huffpost.com/entry/zbigniew-brzezinski-america-influence-china_n_585d8545e4b0d9a594584a37, 02.09.2019

³³ Younkyoo Kim ve Fabio Indeo, "The New Great Game in Central Asia post 2014: The US 'New Silk Road' Strategy and Sino-Russian Rivalry", *Communist and Post-Communist Studies*, 2013, Cilt 46, Sayı 2, s. 276; Alexander Lukin, "A Russian Perspective on the Sino-Russian Rapprochement", *Asia Policy*, Cilt 13, Sayı 1, 2018, s. 19.

³⁴ Paul J. Bolt ve Sharyl N. Cross, "The Contemporary Sino-Russian Strategic Partnership: Challenges and Opportunities for the Twenty First Century, Routledge, Cilt 6, Sayı 3, 2010, s.192.

³⁵ Stephen Blank ve Younkyoo Kim, "Does Russo- Chinese Partnership Threaten America's Interests in Asia?", *Orbis*, Cilt 60, Sayı 1, 2016, s. 113.

Alexander Lukin ise Rusya ve Çin'in Orta Asya'da ortak çıkarlara sahip olduğunu ve böyle bir bütünleşmenin mümkün olabileceğini belirtir.³⁶

ABD'nin Orta Siyaseti ile ilgili en güncel eserlerden biri olan "US Policies in Central Asia: Democracy, Energy and The War on Terror" (2016) kitabında Ilya Levine genel olarak ABD'nin Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerine yoğunlaşmış, ayrıca Rusya ve Çin faktörünün ABD'nin bölge politikalarına etkisine de yer vermiştir. Nitekim bu ülkelerin birbirleri ile ilişkileri ve dış politika yönelimleri Orta Asya politikalarına da etki etmektedir. Örneğin, Levine'e göre, Rusya'nın 90'ların ikinci yarısından itibaren takip etmeye başladığı Avrasyacılık politikası, bu ülkenin Batı'dan ziyade Çin ile ilişkilerini geliştirmesini sağlamıştı bu da bölgede iki ülkenin işbirliğini kolaylaştırmıştı.³⁷

Frederick Starr ve Svante Cornell "The Long Game on the Silk Road: US and EU Strategy for Central Asia and The Caucasus" kitabında, ABD'nin Avrasya'da etkili olmasının Orta Asya ve Kafkasya'da etkili olabilmesiyle mümkün olacağını savunmuştur. Çünkü bu bölge Avrasya'nın Rusya, Çin Hindistan, İran Türkiye gibi yükselen güçleriyle çevrilidir ve Avrupa, Çin ve Orta Doğu gibi hızla gelişen ekonomiler arasındaki ulaşım ve taşımacılıkta kavşak konumundadır. Bu sebeple de Batı'nın Avrasya'ya erişiminde anahtar konumdadır.³⁸ Ayrıca kitapta, ABD'nin Orta Asya'daki hedeflerine ulaşabilmesi için Avrupa Birliği ile hareket etmesi gerektiği ve Orta Asya'nın Güney Kafkasya ve Afganistan ile beraber düşünülmesi gerektiği belirtilmiştir.

---

³⁶ Alexander Lukin, "Russian- Chinese Cooperation in Central Asia and the Idea of Greater Eurasia", *India Quarterly*, Cilt 75, Sayı 1, 2019, s. 12.

³⁷ Ilya Levine, *US Policies in Central Asia: Democracy, Energy, and the War on Teror*, Routledge, New York, 2016, s. 12.

³⁸ Frederick Starr ve Svante Cornell, *The Long Game on the Silk Road: US and EU Strategy for Cnetral Asia and The Caucasus*, Rowman&Littlefield, London, 2018, ss. 8-12.

2.BÖLÜM

ABD DIŞ POLİTİKASININ YENİ BİR HEDEFİ OLARAK ORTA ASYA

2.1. Orta Asya'nın Coğrafi ve Siyasi Yapısı

Orta Asya, coğrafi açıdan değişken bir kavramdır; sadece Maveraünnehir'e de indirgenebilir, İstanbul'dan Çin'in Uygur bölgesine kadar da genişletilebilir.³⁹ Bir başka deyişle, Orta Asya'nın coğrafi sınırları hakkında çeşitli görüşler mevcuttur. Siyasal açıdan da ortak bir görüş bulunmamakla beraber yaygın olarak, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsız hale gelen Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan Orta Asya ülkesi olarak kabul edilir. Bu devletler de kendilerini Orta Asya ülkeleri olarak tanımlarlar. Ayrıca, ABD ve Rusya dış politika yapımcılarının Orta Asya bölgesi ile kastettiği coğrafya bu ülkeleri temel almaktadır. Çalışmada da Orta Asya ülkeleri olarak, belirtilen bu beş devlet kabul edilecektir.

Bölge Avrasya'nın merkezinde, açık denizlere çıkışı olmayan bir konumda bulunmaktadır. Orta Asya'nın batı sınırının büyük bir kısmını Hazar Denizi oluşturmaktadır. Kuzeyinde Rusya, doğusunda Çin, güneyinde ise Afganistan ve İran ile sınıra sahiptir. Ayrıca belirtmek gerekir ki günümüz Orta Asya ülkelerinin sınırları Sovyetler Birliği döneminde çizilmiştir. Sovyetler Birliği'nin 1991 yılının sonlarında dağılmasıyla, Orta Asya ülkeleri bağımsız devletler haline gelmişlerdir. Fakat Sovyetler Birliği dönemindeki merkezi yapı ve dolayısıyla bölgenin her anlamda Moskova'ya olan bağımlılığı, bağımsızlık sonrası bu ülkelerin birçok sorunla karşı karşıya kalmasına sebep olmuştur.

Orta Asya ülkelerinin hepsi, bağımsızlığın ardından ortak sorunlara sahip olsalar da, bu sorunlarla baş edebilme kabiliyetleri sahip oldukları kaynaklar ve potansiyellere göre değişiklik göstermiştir. Nüfus özellikleri, ekonomik kaynakların niteliği, sahip oldukları sınırlar gibi pek çok farklı etken kimi ülkelere avantaj sağlarken kimi için dezavantaj oluşturmuş, bu sebeple de ülkelerin gelişme hız ve

---

³⁹ Olivier Roy, *Yeni Orta Asya ya da Ulusların İmal Edilişi*, Çev: Mehmet Moralı, Metis Yayınları, İstanbul, 2000, s. 29.

seviyeleri farklılık göstermiştir. Ayrıca, bu ülkelerin her birinin kendine has durumları iç ve dış politikalarının belirlenmesinde önemli rol oynamıştır.

Geçiş sürecinde, Orta Asya ülkelerinin hepsi sosyal, ekonomik ve siyasi sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Kurumsal kimliklerini inşa ve kaynak kullanımlarını maksimize ederek bağımsızlıklarını sürdürülebilir hale getirmek bu ülkelerin en büyük sorunlarından olmuştur.⁴⁰ Bunun için de yoksulluk, etnik meseleler ve sınır sorunları gibi problemlerinin çözülmesi ve Sovyet döneminden kalma siyasi, askeri ve ekonomik kurumların yenileriyle değiştirilmesi gerekli görülmüştür.

Bağımsızlığın ardından Sovyet döneminin bürokrat ve siyasileri bu ülkelerde hayatın her alanına hükmetmeye devam etmekteydi.⁴¹ Sovyetler döneminde Komünist Parti'ye bağlı ülke liderleri bağımsızlık sonrası yeni liderler olarak göreve devam etmişlerdi. Hemen hepsi otoriter eğilime sahip bu liderler muhalefete ya hiç izin vermemiş ya da muhalif gruplar çok zayıf kalmışlardır. Sonuçta bu ülkelerde tek partiye dayanan rejim muhafaza edilmiştir.⁴² Kırgızistan Cumhurbaşkanı Asker Akayev ise bunun bir istisnası olmuştur. Akayev güçlü bir başkanlık sisteminden ziyade demokratik ve liberal bir konum almıştı.⁴³ Ancak ilerleyen zamanlarda şartların değişmesi ile Akayev de daha sert bir tutum sergilemeye başlamıştı. Günümüze geldiğinde ise demokrasi alanındaki ilerleme ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Kazakistan ve Kırgızistan'ın bu anlamda ilerleme kaydettiği görülürken, Türkmenistan ve Özbekistan daha otoriter bir yönetime sahiptir.

Bağımsızlığın ve iktidarlarının devamını sağlamak isteyen liderlerin, bağımsızlık sonrası karşılaştığı önemli bir sorun yeni bir kimlik oluşumunun sağlanmasıydı. Kimlik inşasında öne çıkarılacak olan değerlerin bütünleştirici etkisinden yararlanılarak birlik ve bütünlüğün sağlanması amaçlanmaktaydı. Genel anlamda, İslamiyet ve Türklük (Tacikistan hariç) Orta Asya halklarının üst kimliğini oluşturmaktadır. Ayrıca Sovyet dönemi oluşturulan sınırlar ve bu kapsamda ortaya çıkan farklı ulusal kimlikler bulunmaktadır.

---

⁴⁰ M. Akif Kireççi, *Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya Politikaları*, SFN Yayıncılık, Ankara, 2011, s. 25.

⁴¹ Hooman Peimani, *Conflict and Security in Central Asia and Caucasus*, Greenwood Publishing, California, 2009, s. 4.

⁴² Mohammad R. Djalili ve Thierry Kellner, *Yeni Orta Asya Jeopolitiği: SSCB'nin Bitiminden 11 Eylül Sonrasına*, Çev: Reşat Uzmen, Bilge Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 49.

⁴³ Roy, *Yeni Orta Asya ya da Ulusların İmal Edilişi*, s. 189.

Liderler de bağımsızlık sonrası farklı dönemlerde farklı kimlik unsurlarını ön plana çıkararak söylemlerde bulunmuş ve bu yönde politikalar izlemişlerdir. Bu kapsamda öncelikli olarak milliyetçi çizgide hareket edildiği görülmektedir. Elbette bu milliyetçilik ulus kimlikler üzerinden bir milliyetçiliği ifade etmekte ve daha çok dil ve tarihin yeniden yazılması olarak kendini göstermektedir.⁴⁴ Bağımsızlığın ilk yıllarında İslam dini de liderler tarafından önemli bir birleştirici unsur olarak görülmekteydi ve bu amaçla kullanıldı. Ancak din üzerinden bir ulus inşası oluşturmak söz konusu değildir. Ayrıca bu ülkelerde Türklük üzerinden bir kimlik oluşturma amacı da bulunmamıştır. Yukarıda da ifade edildiği gibi, kimlik oluşturma bu ülkelerde yaşayan egemen etnik/lengüistik grup temel alınarak (Özbek, Kazak, Türkmen, Kırgız, Tacik) yapılmaya çalışılmıştır.

Bunun yanı sıra Orta Asya ülkelerindeki etnik gruplar, bölgenin diğer ülkelerinde azınlık olarak yaşamaktadır. Ayrıca en fazla Kazakistan'da olmakla beraber tüm bu ülkelerde kayda değer bir Rus nüfus da bulunmaktadır. Yani Sovyet dönemi çizilen sınırlarla beraber yürütülen politikalar etnik anlamda karışıklığa sebep olmuştur. Bu durumsa bağımsızlığın ardından bölgede etnik çatışma ihtimali yaratmaktaydı. Nitekim Tacikistan'da 1997 yılına kadar yaşanan iç savaşın bunu doğruladığı söylenebilir. Ayrıca Özbekistan-Kırgızistan ve Özbekistan-Tacikistan arasında uzun yıllardır sınır sorunları devam etmektedir. Ancak 2016'dan sonra Özbekistan'da, Kerimov'un ölümünün ardından cumhurbaşkanı olan Şevket Mirziyoyev'in komşularla ilişkilerini düzeltme girişimleriyle beraber bu konunun çözümü için adımlar atılmıştır.

Sovyet döneminde ortak bir merkezden yönetilen Orta Asya devletleri bağımsızlık sonrası ciddi ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalmışlardı. Sovyetler döneminde de birliğin en yoksul ülkelerinden olan Orta Asya ülkeleri daha çok hammadde üreticisi konumundaydı ve gelişmiş bir sanayiye sahip değildi. Komünizm sonrasında bu ülkelerde uluslararası standartlara geçiş için iç yapısal reform ve liberalleşmenin gerekliliği konusunda geniş bir kabul oluştu.⁴⁵ Ancak uygulanma konusunda farklılar mevcuttu. Kazakistan ve Kırgızistan serbest rekabete

---

⁴⁴ Djalili & Kellner, *Yeni Orta Asya Jeopolitiği: SSCB'nin Bitiminden 11 Eylül Sonrasına*, s. 49.

⁴⁵ Gregory Gleason, *Markets and Politics in Central Asia: Structural Reform and Political Change*, Routledge, London, 2003, s. 24.

dayalı bir eğilime sahipken, Türkmenistan ve Özbekistan devlet müdahalesinin bulunduğu bir eğilime sahip olmuştur.

Ekonomik anlamdaki zorluklar, Sovyet döneminde olduğu gibi günümüzde de bölgenin yoksullukla mücadele etmesine sebebiyet vermektedir. Bu anlamda bölge ülkeleri arasında farklılıklar bulunmaktadır. Kırgızistan ve Tacikistan diğer ülkelere oranla daha yoksuldur. Hatta, Tacikistan eski Sovyet ülkeleri arasında günümüzde en yoksul olandır.⁴⁶ Bu durum, ülkelerin sahip olduğu enerji kaynağı miktarları ve tarımsal potansiyellerinin farklı olmasından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Kazakistan petrol ve doğal gaz, Türkmenistan ise doğal gaz kaynakları ile yalnızca bölgede değil dünyada da bu alanda öne çıkan ülkelerdir. Kazakistan kanıtlanmış petrol rezervleri ile dünyada 11, ham petrol ihracatında 9. sırada, Türkmenistan kanıtlanmış doğal gaz rezervleri ile dünyada 5. doğal gaz ihracatında 10. sırada, Özbekistan ise kanıtlanmış doğal gaz rezervleri ile 18, doğalgaz ihracatında ise 22. sırada yer almaktadır.⁴⁷ Ancak, Kırgızistan ve Tacikistan enerji kaynakları bakımından fakirdir. Yani, bu ülkelerde enerji kaynağı azlığı ile yoksulluk arasında bir paralellik bulunmaktadır. Bölge, madenler açısından da zengin bir görünüme sahiptir. Kazakistan, Özbekistan ve Tacikistan'da uranyum rezervleri vardır. Bunun dışında bölgede altın, gümüş gibi önemli madenler de bulunmaktadır.

Orta Asya ülkeleri sahip oldukları ekonomik kaynakları kalkınmaya dönüştürebilmek için ise dış yatırım ve desteğe ihtiyaç duymuştur ve duymaktadır. Bu sebeple, bölgenin bulunduğu ekonomik durum, bu ülkelerin dış politikalarını şekillendiren unsurlardan biridir. Orta Asya ülkeleri bağımsızlıklarını sürdürebilmek, Sovyet döneminden kalma bağlara sahip olduğu Moskova'nın tekrar etkisine girmemek ve çıkarlarını takip edebilmek için Çin, ABD ve Avrupa ülkeleri ile ilişkileri güçlendirmeyi hedeflemiş ve çok taraflı politika izlemişlerdir. Bu kapsamda, Rusya ile ilişkiler devam ederken diğer ülkelerle de kurulan ilişkiler, bölge ülkelerine dış politikada hareket alanı kazandırmış ve bir gücü diğer bir güçle dengeleme imkanı tanımıştır.

---

⁴⁶Central Intelligence Agency, "Central Asia: Tajikistan", (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ti.html>, 26.05.2019.

⁴⁷Central Intelligence Agency, *Central Asia: Kazakhstan*, (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kz.html>; *Central Asia: Turkmenistan*, (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tx.html>; *Central Asia: Uzbekistan*, (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uz.html>, 26.05.2019.

Bu ilişkiler, bağımsızlığın ardından ülkeden ülkeye değişiklik göstermekle birlikte dönem dönem de değişiklik göstermiştir. Örneğin, bağımsızlığın ardından Rusya'dan uzaklaşacak gücü bulunmayan Tacikistan ve Kırgızistan hem güvenlik anlamında hem de ekonomik anlamda Rusya desteğine ihtiyaç duymaktaydı. Ancak Özbekistan ve Türkmenistan Rusya'dan daha bağımsız politikalar izleyebilmişlerdi. Kazakistan da benzer sebepler nedeniyle Rusya ile yakın ilişkiler yürütmüştü. Sonrasında ise diğer ülkelerle ilişkilerini güçlendirmeyi başarmıştır.

Bölgede ülkelerin birbirleri ile olan ilişkileri ise hala zayıftır. Bölgeselleşmenin yeterli ölçüde gerçekleştirilememiş olması özellikle ekonomik gelişimin önündeki engellerden biridir. Ancak, 2016 yılı sonrasında Özbek lider Şevket Mirziyoyev'in girişimleri sayesinde bu yönde olumlu gelişmeler gözlenmektedir.⁴⁸

2.2. Soğuk Savaş Sonrası ABD Dış Politikası ve Orta Asya

2.2.1. 1991-1993 Dönemi

ABD'nin Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin bir parçası olan Orta Asya'ya yönelik belirgin bir politikası bulunmamaktaydı. Bu dönemde Sovyet yayılmacılığına karşı geliştirilen komünizmi çevreleme politikasında da bölge göz ardı edilmişti. Sebebi ise, Sovyet baskısı ve denetiminin yoğun olduğu bu bölgenin, Sovyet etkisinden çıkmasının zor görünmesiydi. Bu durumun, SSCB'nin dağılmasının ardından ilk yıllarda da devam ettiğini ve bölgeye yönelik belirgin bir politika izlenmediğini söylemek mümkündür. Bu dönem ABD'nin, konumunu daha stratejik bulduğu Ukrayna, Gürcistan ve Baltık ülkelerine yönelmesi ve Rusya'yı merkeze alan politikaları, Orta Asya'ya ilginin sınırlı kalmasına sebep olmuştur.

ABD'nin Rusya'yı önelemedeki temel gayesi, bu ülkeyi ABD için tehdit olmaktan çıkarmaktı. Bu nedenle de Rusya'nın serbest pazar ekonomisine geçişi ve demokratikleştirilmesi hedeflenmekteydi. ABD bu tutumun yanı sıra, Rusya'nın bölgede hegemon güç olmasını da hoş karşılamayacaktı. ABD bağımsızlık ilanlarının hemen ardından tüm Orta Asya devletlerini tanımış ve diplomatik ilişkiler kurmuştu.

---

⁴⁸ Svante E. Cornell ve Frederick Starr, "Modernization and Regional Cooperation in Central Asia: A New Spring?", *Central Asia-Caucasus Institute Silk Road Studies Program*, Silk Road Paper, Kasım 2018, s. 36.

ABD, ayrıca, bu ülkelerin Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'na (AGİT) ve diğer batılı organizasyonlara girişini desteklemiş ve bölgede İran etkisine karşı koymada Türkiye desteğini ortaya çıkarmıştı.⁴⁹ Bu yıllarda, NATO üyesi olan Türkiye ABD'nin Orta Asya politikalarında önemli bir müttefik olarak görülmekteydi.

Görüldüğü üzere ABD'nin bölge ile ilgili ilk hedefi bu ülkeleri Batı'ya entegre edebilmektir. 1992 yılında ABD'de kabul edilen "Özgürlüğü Destekleme Yasası" da Orta Asya dahil eski Sovyet ülkeleri için bu kapsamda atılan bir adımdır. Bu yasa ile bölge ülkelerine Amerikan yardımlarının önü açılmış ve bu yardımlarla demokrasi konusunda ilerleme sağlanması hedeflenmiştir. Yardımların yapılması ise demokrasi yönünde adımlar atma, serbest pazar ekonomisine geçiş sağlama, insan haklarına saygılı olma gibi şartlara bağlanmıştı. Orta Asya hükümetlerinin hepsi de 1992 yılında ABD'ye, demokratikleşme yolunda ilerleyeceklerine garanti vermişti.⁵⁰

ABD yetkililerine göre; demokrasinin desteklenmesi, din özgürlüğü ve işçi hakları gibi Amerikan değerlerine hitap etmekle kalmayıp, ABD'nin çıkarlarını ilerletebildiği güvenli ve istikrarlı bir küresel ortamının oluşturulmasına yardım etmektedir.⁵¹ Bu anlamda demokratikleştirme ile enerji, güvenlik gibi diğer alanlarda politikaların geliştirilebilmesi için uygun zemini hazırlamak amaçlanmıştı.

Kısacası ABD'nin 90'lı yılların başında bölge politikaları Rusya odaklı olmuş, ancak Rusya gibi Orta Asya'nın da istikrara kavuşması bölge güvenliği açısından gerekli görülmüştür. Bu kapsamda ABD, Orta Asya ülkelerinde İran nüfuzunu engellemek, radikal grupların ve bölgede Amerika aleyhinde bir gücün yükselişini engellemek gibi amaçlara sahipti. Ancak Rusya'nın "Yakın Çevre" doktrinini ilan etmesi ve Batı yönlü dış politikasında değişiklikler yaşanması, ABD politikalarının da değişmesine neden olmuştur.

2.2.2. Clinton Dönemi (1993-2001)

Bill Clinton'un ilk başkanlık döneminde de Amerika'nın önceliğini Rusya oluşturmaktaydı. 1997'ye kadar süren birinci Clinton döneminde, 1994'te Dışişleri Bakanlığı Müsteşarlığı görevine getirilen Strobe Talbott'un başını çektiği Dışişleri

---

⁴⁹ Jim Nichol, "Central Asia's New States: Political Developments and Implications for U.S Interests", *CRS Issue Brief for Congress*, 18 Mayıs 2001.

⁵⁰ A.g.r., s. 9.

⁵¹ Ainur Nogayeva, *Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin Stratejik Denge Arayışları*, 2. Baskı, USAK Yayınları, Ankara, 2013, s. 205.

ekibi “önce Rusya” (*Russia first*) anlayışıyla Rusya’nın Batı tarzı demokratik bir yönetime kavuşması ve serbest piyasa ekonomisine geçmesi için bu ülkeye yardım edilmesi, aşırı milliyetçiler ve eski komünistler karşısında ılımlı reformcuların desteklenmesi gerektiğini düşünmekteydi. Bu bakış açısı Rusya harici eski Sovyet coğrafyasını ikinci plana atmakta; dolayısıyla Orta Asya’nın ihmal edilmesine yol açmıştır.⁵² Ayrıca demokratikleşen bir Rusya’nın Orta Asya’da istikrar sağlayabileceği düşünülmüştür. Yine de, 1993’ten itibaren Rusya’nın Orta Asya’yı da kapsayan coğrafyadaki politikasında yaşanan değişiklikler ile Rusya’nın bölgede hâkim güç olma ihtimali de göz önünde bulundurulmaya başlanmıştı.

Bu döneme kadar Batı yönlü politikalar izleyen Rusya’da 1993 yılında ilan edilen “yakın çevre” doktrini ile Avrasyacı yaklaşım ön plana çıkmış, Rusya bu doktrin ile eski Sovyet coğrafyasında daha aktif politikalar izleyeceğini ve bölgede hayati çıkarları bulunduğunu açıklamıştır. ABD Orta Asya’da istikrarın sağlanması için Rus nüfuzundan memnun olsa da bu doktrin Amerikan çıkarları ile örtüşmüyordu.

Bir yandan Rusya’nın “yakın çevre” doktrini ve bölge kaynaklarını tek başına kontrol etme isteği, diğer yandan ise Amerikalı petrol şirketlerinin ticari çıkarları ABD’nin Orta Asya’da daha aktif politikalar yürütmesini gerektirmekteydi. Bu durum bölgenin ekonomik anlamda da öne çıkmasına sebep olmuştu. ABD’nin, bu durumlar karşısında Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerini güçlendirme yoluna girdiği ancak yine de Rusya’yı karşısına alacak politikalar izlememeye özen gösterdiği söylenebilir.

Bu dönem Amerikan politikasının hedefleri, Avrasya coğrafyasında istikrarın sağlanması, demokratikleştirme, serbest pazar ekonomisi, serbest ticaret ve taşımacılık, nükleer silahların ortadan kaldırılması ve insan haklarına bağlılığın sağlanması konularını içeriyordu.⁵³ Bu kapsamda, bölgeye yönelik ortak hedefler doğrultusunda her ülke ile kendi özel koşullarına göre ilişki kurulduğu görülmektedir.

Güvenlik bağlamında ABD’nin bölgeyle ilgili endişelerinden biri Kazakistan’ın sahip olduğu Sovyet döneminden kalma nükleer silahlardı. Kazakistan

---

⁵² Savaş Kafkasyalı, “Orta Asya’da Güç ve Zihniyet ”, Editör: Savaş Kafkasyalı, *Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya*, SFN Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 25.

⁵³ Nichol, “Central Asia’s New States: Political Developments and Implications for U.S Interests”.

da çeşitli siyasi ve çevresel nedenlerden dolayı nükleer güce sahip olmayı istemediği için nükleer gücünü 1994 yılında yapılan bir anlaşma ile Rusya'ya devretmişti. Nitekim ABD de SSCB sonrasında sadece Rusya'nın nükleer güce sahip olabileceğini düşünmekteydi. Yine bu dönem öne çıkan diğer güvenlik meseleleri Orta Asya'da radikal akımların önlenmesi ve enerji kaynakları açısından zengin olan Hazar havzasında istikrarın sağlanması olmuştu. Rusya'nın Hazar Havzası coğrafyasındaki amaçları, ABD'nin bölgedeki ekonomik çıkarları açısından tehlike oluşturmaktaydı. Ayrıca karşıtı bir Rusya ile birlikte İran ve Irak, ortak çıkarları doğrultusunda petrol fiyatlarını yükseltebilirlerdi.⁵⁴ Bu sebeple, ABD'nin bölgedeki ilk hedefi, öncelikli olarak bölgenin başka bir güç etkisi altına girmesini engellemek ve buna paralel olarak Rusya'yı dengelemektir.

Buna ek olarak enerji kaynaklarına erişim açısından Rusya ile işbirliğinin de faydalı olacağı düşünülmekteydi. Ariel Cohen'e göre "Rusya, daha zengin hale gelebilmek için Amerika ve Batı'nın yardımına ihtiyaç duymaktadır. Amerika Avrasya'da barış ve istikrarı geliştirebilmek için Rusya'nın yardımına ihtiyaç duymaktadır"⁵⁵ Ancak; ABD için, Rusya'nın bölgede etkinliğini artırması, kaynaklar ve enerji hatları üzerinde hegemon güç olma tehlikesi hesaba katılmaktaydı. Bu sebeple bölgenin istikrarı hem ABD'nin bölge kaynaklarına erişimi açısından hem de Rusya'nın olası müdahalelerini engellemek açısından önemliydi. Bu sebeple Orta Asya ülkelerinin bağımsızlığının güçlendirilmesi ve bölgede güvenliğin sağlanması önem arz etmekteydi.

ABD'nin güvenliği sağlama ve askeri ilişkileri geliştirme girişimleri 1994 yılında Kazakistan ile yapılan anlaşma ile başlamıştır.⁵⁶ Bu askeri işbirliği anlaşması savunma alanında tatbikatlar ve çeşitli yardımları kapsamaktadır. Benzer bir anlaşma 1997 yılında Özbekistan'la da yapılmıştır. Ayrıca Tacikistan dışında⁵⁷ tüm Orta Asya ülkeleri, 1994 ortalarına kadar, NATO'nun Barış için Ortaklık Programı'na katılmıştır.⁵⁸ Program 1994 yılında, NATO'ya üye olmayan ülkeler ile işbirliğini geliştirmek için ortaya çıkmıştır. Bu işbirliğinin, askeri ilişkileri geliştirmenin

---

⁵⁴ Ariel Cohen, "The New 'Great Game': Oil Politics in The Caucasus and Central Asia", *Heritage Foundation*, No: 1065, 1996, s. 13.

⁵⁵A.g.e., s. 13.

⁵⁶ Nichol, "Central Asia's New States:Political Developments and Implications for U.S Interests", s. 10.

⁵⁷ Tacikistan, Barış İçin Ortaklık Programı'na 2002 yılında katılmıştır.

⁵⁸ Nichol, "Central Asia's New States:Political Developments and Implications for U.S Interests", s. 10.

ötesinde çok daha kapsamlı bir amaca hizmet ettiğini söylemek de mümkündür. Öyle ki, “Her ortak, demokratik toplumları korumak için geniş kapsamlı siyasi taahhütlerde bulunur; bu taahhütler şunları içerir: uluslararası hukuk ilkelerine bağlı kalmak; BM Antlaşması kapsamındaki yükümlülükleri yerine getirmek; İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Helsinki Nihai Senedi ve uluslararası silahsızlanma ve silah kontrolü anlaşmalarına uygun davranmak; diğer devletlere karşı tehdit ve güç kullanılmasından kaçınmak; mevcut sınırlara saygı duymak ve tartışmaları barış içinde çözümlenmek.”⁵⁹ Görüldüğü üzere BİO’ya katılım taahhütlerinde demokrasi ve insan haklarına yapılan vurgu dikkat çekicidir.

ABD ile Orta Asya ülkeleri arasındaki bir diğer askeri işbirliği, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan ortak askeri birliği olan Orta Asya Taburu (CENTRASBAT) çerçevesinde yürütülmekteydi. Amerikan birliklerinin de tatbikatlara katıldığı Orta Asya Taburu, 1997’den itibaren BİO kapsamındaki faaliyetlere katılmaya başlamış ve 1999 yılında BİO’ya dahil edilmiştir.

ABD yetkilileri, Rusya ve Çin’in etkisinin kırılmasını bağımsızlığını yeni kazanmış ülkelerin gelişimine ve kalkınmasına bağlamaktadır.⁶⁰ Bu sebeple, ABD ilk yıllardan itibaren bu ülkelerin bağımsızlıklarını güçlendirme yolunda adımlar atmış, 1994’ten itibaren ise siyasi, askeri ve ekonomik anlamda ilişkilerini güçlendirmeye çalışmıştır. İlişkilerin her anlamda geliştirilebilmesi için ise öncelikle bu ülkelerin liberal ekonomiye geçişleri ve demokratikleştirilmesi amaçlanmıştır. Özgürlüğü Destekleme Yasası ile başlayan demokratikleştirme çabaları gönüllüler ve STK’ların çalışmalarıyla artarak devam etmiştir. Ayrıca yukarıda ifade edildiği üzere askeri işbirliğinin geliştirilmesini amaçlayan BİO’nun üyelik anlaşması da demokrasiye vurgu yapmaktadır.

Amerikan petrol şirketlerinin 1994 yılında Kazakistan ile yapmış olduğu anlaşmalar ve bu şirketlerin çıkarları ise ABD’nin Orta Asya ve Hazar bölgesindeki ekonomik potansiyeli fark etmesini sağlamış ve bölgede güvenliği sağlamasını gerekli kılmıştı. Ancak İran bölge güvenliği açısından tehdit olarak görülmekteydi. Hatta, Fiona Hill’e göre İran’ın nükleer silah programları ve uluslararası teröre destek veriyor olması sonucu bozulan ABD-İran ilişkileri, ABD’nin Hazar

---

⁵⁹ NATO, “Ortaklık Yoluyla Güvenlik”, (Çevrimiçi) <https://www.nato.int/docu/sec-partnership/sec-partner-turkish.pdf>, 12.03.2019.

⁶⁰ Nogayeva, *Orta Asya’da ABD, Rusya ve Çin Stratejik Denge Arayışları*, s. 187.

politikalarının şekillenmesinde ana faktördü.⁶¹ Ayrıca, Rusya'nın 1995-1998 arası yıllarda Kazakistan, Türkmenistan ve Azerbaycan'a enerji kaynakları ihracatında kendi boru hatlarının kullanılması konusunda baskı yapması ve Amerikan tek kutupluluğuna karşı eski ittifakları canlandırma yönünde attığı adımlar Amerikan çıkarlarını tehdit etmekteydi.

Bunun yanında, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rusya ve Çin ilişkilerinin gelişimi hızlanmış ve 1996 yılında iki ülke arasında stratejik ortaklık kurulmuştur.⁶² Çin'in Rusya ile geliştirdiği iyi ilişkiler ise eski Sovyetler Birliği üyesi olan Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmesini mümkün kılmıştı.⁶³ Böylelikle Çin, SSCB'nin dağılmasının ardından Orta Asya'da etkisini artırmaya başlayan önemli bir güç haline gelmişti.

Ancak; Çin, bu dönem ABD tarafından Rusya ve İran'a oranla daha az tehdit olarak algılanıyordu. Yine de, Çin'in Orta Asya'daki faaliyetleri ABD'nin bölgeye ilgisini artıran nedenlerden biriydi.⁶⁴ Çin'in girişimi ile Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında 1996 yılı Nisan'ında Şangay Beşlisi kurulmuştu.⁶⁵ Şangay Beşlisi, başlangıçta daha çok sınır güvenliğinin sağlanması amacını taşıyordu. Bununla beraber, Şangay Beşlisi'nin farklı yıllardaki deklarasyonlarında ABD'nin hegemon tavırlarının ve tek kutuplu dünya düzeni anlayışının eleştirildiği belirtilmektedir.⁶⁶

Görüldüğü üzere, ABD'nin, 1993-1994 yıllarından itibaren bölgeye ilgisini artıracak birçok sebep ortaya çıkmıştı. Buna paralel olarak Bill Clinton'un ikinci başkanlık döneminde ABD'nin Orta Asya politikaları değişime uğramıştır. Bu dönem, Orta Asya politikasının değişmesinde 1996 yılı sonlarında göreve gelen ABD Dışişleri Bakanı Madeline Albright'ın payı büyüktür. Albright'ın etkisindeki bu yeni yaklaşımda Rusya, SSCB geçmişinden dolayı jeopolitik açıdan değerlendirilmekteydi ve Orta Asya'da SSCB'den kalan boşluğun Rusya tarafından

---

⁶¹ Fiona Hill, "A not so Grand Strategy", *Brookings*, 1 Şubat 2001, (Çevrimiçi) <https://www.brookings.edu/articles/a-not-so-grand-strategy-u-s-policy-in-the-caucasus-and-central-asia-since-1991/>, 08.08.2019.

⁶² Bates Gill ve Matthew Oresman, *China's New Journey to the West: China's Emergence in Central Asia and Implications for U.S. Interest*, The CSIS Press, Washington, 2003, s. 5.

⁶³ A.g.e., s. 5.

⁶⁴ Erhan, "ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül'ün Etkileri", *Uluslararası İlişkiler*, s. 130.

⁶⁵ 2001 yılında Özbekistan'ın katılımıyla Şangay Beşlisi'nin adı Şangay İşbirliği Örgütü olarak değiştirilmiştir. Ayrıca, örgütün işbirliği konuları zamanla genişlemiş ve terörizmle mücadele, ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi gibi konuları da kapsamaya başlamıştır.

⁶⁶ Erkin Ekrem, *Çin'in Orta Asya Politikaları*, SFN Yayıncılık, Ankara, 2011, s. 23.

doldurulmasının engellenmesi, bunun için de bölge ülkelerinin güçlendirilmesi ve ABD'nin bu ülkelerle daha yakın ilişkiler kurması gerektiği düşünülmekteydi.⁶⁷ Bu sebeple de, Orta Asya'nın sahip olduğu enerji kaynakları ön plana çıkmış ve ABD'nin bu kaynaklar üzerinde daha fazla söz sahibi olması hedeflenmişti.

2.2.2.1 İpek Yolu Strateji Yasası

Strobe Talbott 1997 yılında yapmış olduğu bir konuşmada, Orta Asya ve Kafkasya enerji kaynakları üzerinde büyük güçlerin rekabetinin bölgede yaşayan insanlara zarar vereceğini, petrol jeopolitiğini düşünme ve uygulamada 19. yüzyıl değil 21. yüzyıla göre hareket edilmesi gerektiğini ve bölgedeki tüm oyuncuların kazandığını görmek istediklerini belirtmiştir.⁶⁸ Talbott'un konuşmasından, bölge enerji kaynakları üzerinde herhangi bir gücün tekel kurmasının engellenmesi gerektiği ve hem çıkarı olan güçlerin hem de bölge ülkelerinin işbirliği içerisinde olmasının tüm tarafların yararına olacağını belirtmek istediğini söyleyebiliriz. Aynı yıl, Ulusal Güvenlik Konseyi Rusya ve Avrasya ilişkileri başkanı Sheila Heslin ise daha net bir şekilde, Amerika'nın, Rusya ve İran'ın Hazar enerji kaynakları üzerinde egemenlik kurmasına izin veremeyeceğini belirtmiştir.⁶⁹

1997 yılı ABD Ulusal Güvenlik Strateji belgesinde de Hazar kaynaklarının artan dünya enerji talebini karşılamakta önemli bir yere sahip olduğu belirtilmiş, Hazar ve Orta Asya'nın önemi şu şekilde ifade edilmiştir; "İstikrarlı ve müreffeh bir Kafkasya ve Orta Asya, Akdeniz'den Çin'e istikrar ve güvenliğin sağlanmasına yardımcı olacak; hızlı gelişimi ve Hazar petrolü ile doğalgazının uluslararası pazarlara ulaştırılmasını ABD'nin büyük ticari katılımı sağlayacaktır."⁷⁰ Bu ifade 1998 Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde de aynı şekilde yer almaktadır. Yine bu belgede, Amerika'nın, hayati çıkarlarının bulunduğu herhangi bir bölgede muhalif bir gücün hükmetmesine izin vermeyeceği ifade edilmiştir.⁷¹

---

⁶⁷ Erhan, "ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül'ün Etkileri", s. 131.

⁶⁸ Strobe Talbott, "A Farewell to Flashman: American Policy in the Caucasus and Central Asia", 21 Temmuz 1997, (Çevrimiçi) <https://1997-2001.state.gov/regions/nis/970721talbott.html>, 18.03.2019.

⁶⁹ Sheila N. Heslin, "The New Pipeline Politics", 10 Kasım 1997, (Çevrimiçi) <https://msuweb.montclair.edu/~furg/pol/wtc/heslinnwpipelinepols.html>, 20.03.2019

⁷⁰ The White House, "A National Security Strategy for A New Century" Mayıs 1997, <http://nssarchive.us/NSSR/1997.pdf>, 20.03.2019.

⁷¹ The White House, "A National Security Strategy for A New Century" Ekim 1998, <http://nssarchive.us/NSSR/1998.pdf>, s. 5.

Nitekim oluşturulan bu yeni stratejinin odağında da komşular yer almaktadır.⁷² Yeni Orta Asya politikasının temel amaçları Hazar enerji kaynaklarının dış piyasaya ulaştırılmasında İran bağlantılarını en aza indirmek ve Rusya'nın boru hattı güzergahlarındaki tekeli kırmasıdır. Bununla beraber, bağımsızlıkların güçlendirilmesi, demokratikleşme ve serbest pazar ekonomisine geçişin hızlandırılması, bu ülkelerin kendi aralarında ve uluslararası sistemle entegrasyonunun sağlanması da hedeflenmiştir.

Bu amaçlara paralel olarak ortaya çıkan ve ABD Kongresi'nden geçen İpek Yolu Strateji Yasası, Soğuk Savaş sonrası dönemde, ABD'nin Orta Asya politikasının temel yapı taşı oluşturulmaktadır.⁷³ ABD'nin Orta Asya ve Kafkasya'daki çıkarlarının duyurulması açısından da önemlidir. Yasada bahsi geçen ülkeler ise Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan ile beraber Orta Asya ülkeleridir.

İpek Yolu Strateji Yasası'nın hedefi, ABD'nin özellikle enerji konusundaki çıkarlarını korumak ve böylelikle enerji güvenliğini sağlamaktır. Bu kapsamda, yasada yer alan ifade şu şekildedir; "Güney Kafkasya ve Orta Asya bölgesi, ABD'nin Basra Körfezi bölgesindeki enerjiye bağımlılığını azaltmak için yeterli miktarda petrol ve doğal gaz üretebilir."⁷⁴ Bu yasa, Batı Avrupa'ya Orta Asya'ya ve nihayetinde Uzak Doğu'ya bağlayan bir enerji ve nakil koridoru ağının oluşturulmasını öngörüyordu.⁷⁵ Bunun sağlanabilmesi için de ülkelerin birbirleri ile olan ilişkilerinin geliştirilmesi, bölgesel çatışmaların çözülmesi ve güvenli bir bölgenin oluşturulması hedeflenmiştir. Bu sebeple bölge ülkeleri arasında askeri işbirliğini geliştirmek için NATO'nun BİO programı ve Orta Asya Taburu gibi askeri işbirliğini geliştirecek olan programların ABD tarafından desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir.

Bu stratejide ABD'nin, daha önceden de olduğu gibi, bölge ülkelerinin bağımsızlıklarının güçlendirilmesi, demokratikleştirilmesi, serbest pazar ekonomisini benimsemeleri yönündeki hedefleri de yer almıştır. ABD'nin her seferinde bölge

---

⁷² Mehmet Akif Okur, "Amerikan Dış Politikası ve Orta Asya: Dünya Düzeni Değişirken İlişkilerin Geleceği Üzerine Düşünceler", Editör: Savaş Kafkasyalı, *Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya*, SFN Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 253.

⁷³ Michel Chossudovsky, "The Eurasian Corridor: Pipeline Geopolitics and the New Cold War", *Global Research*, 7 Ağustos 2015, (Çevrimiçi) <https://www.globalresearch.ca/the-urasian-corridor-pipeline-geopolitics-and-the-new-cold-war/9907>, 27.03.2019

⁷⁴ "Silk Road Strategy Act of 1999", 10 Mart 1999, 106th Congress, 1st Session, <https://www.eso.org/gen-fac/pubs/astclim/espas/maidanak/silkroad.html>, 14.03.2019

⁷⁵ Chossudovsky, "The Eurasian Corridor: Pipeline Geopolitics and the New Cold War".

lkelerinin dönüştürülmesi gerektiğini vurgulaması, bu değerleri istikrarın sağlanması için olmazsa olmaz görmesinin bir sonucudur. ABD'nin bölgedeki uzun dönem hedefleri ve bölgeye uluslararası yatırımlar bölgenin istikrarına bağlıdır.

Strobe Talbott'a göre Orta Asya'daki her türlü çatışmanın nlenmesi ABD'nin ilk amacıdır, çünkü istikrarsız bir bölge politik ve ekonomik gelişmelerin önünde bir engeldir. Başarılı politik ve ekonomik reformlar bölgeyi istikrarlı hale getirebilir, Asya ve Avrupa arasında eski İpek Yolu boyunca ticaret ve ulaşımın balamasını sağlayabilir.⁷⁶ İpek Yolu Stratejisi bölgede bu reformların sağlanabilmesi için ABD Őirket ve yatırımcılarının iletişimden ulaıma, altyapı çalışmalarından petrol ve doğal gaz boru hatlarına kadar birçok alanda yardımlarının desteklenmesini öngörmüştür. Başka bir deyişle; İpek Yolu Stratejisi ile hedeflenen bölge ülkelerinin güçlendirilmesi ve Batı ile ilişkilerinin geliştirilmesi yoluyla, Rusya, Çin ya da İnan'ın burada etkinlik kurmasının önüne geçmektir. İpek Yolu Stratejisi Yasası'ndaki Şu ifade bunu ima etmektedir; "Güney Kafkasya ve Orta Asya ile Batı arasında güçlü politik, ekonomik ve güvenlik bağlarının gelişmesi; güney, kuzey ve doğudan gelen politik ve ekonomik baskılara hassas olan bu bölgede istikrarı geliştirecektir."⁷⁷

Kapsamlı ve bütüncül bir görünüme sahip olan İpek Yolu Stratejisi'nde, ABD'nin Orta Asya ve Güney Kafkasya ile ilgili siyasi, askeri ve ekonomik hedefleri açıkça ortaya koyulmaktadır. Bu açıdan ABD'nin 1997 yılında değişen Orta Asya politikasının bir kanıtı niteliğindedir. ABD'nin burada belirtilen hedeflerin ne kadarını gerekletirebildiği ya da gerçekleştirebileceği bir yana, bölgeye ilgisiz kalmadığı ve amaçları doğrultusunda politikalar geliştirdiğini göstermesi bakımından bu strateji önem taşımaktadır. Rusya ve İnan'ın izole edildiği boru hattı projeleri bunun örneklerinden biridir.

Rusya Dıileri Bakanı'nın Eylül 1999'da, ABD'nin Rusya'yı by-pass eden doğu-batı uzanılı Hazar enerji boru hatları planının Rusya'ya zarar verdiğini ve kabul edilemez olduğunu belirtmesine karın⁷⁸ Kasım 1999'da Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı antlaşması ve Trans-Hazar doğalgaz boru hattı deklarasyonu Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan, Türkmenistan ve Kazakistan tarafından Bill Clinton'un da

⁷⁶ Sonia Winter, "Central Asia: U.S. Says Resolving Conflicts A Top Priority", *RFE&RL*, 22 Temmuz 1997, (evrimii) <https://www.rferl.org/a/1085693.html>, 04.04.2019.

⁷⁷ "Silk Road Strategy Act of 1999".

⁷⁸ Nichol, "Central Asia's New States: Political Developments and Implications for U.S Interests", s. 4.

bulunduğu AGİT Konferansı'nda imzalanmıştır. ABD bu boru hatlarının bölge ülkelerinin refah ve bağımsızlığını güçlendireceğini ve bölge ülkeleri arasında işbirliğini geliştireceğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra ABD'nin, Rusya ile Avrupa'nın ABD'yi dışarıda bırakacak şekilde bir işbirliği içerisine girmesini engellemek istediği de söylenebilir. Bu anlamda BTC boru hattı projesinin, ABD'nin jeopolitik hesaplarının bir sonucu olarak ortaya çıktığı görülmektedir.⁷⁹

2000 yılı Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde de Orta Asya ve Kafkasya'nın petrol ve gaz sahalarının güvenilir enerji kaynakları haline getirilmesinden bahsedilmiş, ayrıca 2000 yılı ile beraber 2001 yılı Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde de ABD'nin Orta Asya ve Kafkasya'da barışı tehdit eden ve istikrarsızlık yaratabilecek durumları önlemek için demokrasi, hukukun üstünlüğü gibi konularda gelişmenin sağlanması için en iyi seçenek olarak görülen AGİT'e destek vermeye devam edeceği belirtilmiştir.⁸⁰

Bununla beraber Amerika'nın Orta Asya politikasında 90'lı yılların sonundan itibaren güvenlik ön plana çıkmaya başlamıştı. Talbott'un 1997'deki ifadesi ile; Amerika, bölgenin terörizm, dini ve siyasi aşırılık yuvası haline gelmesini engellemeyi amaçlamaktadır.⁸¹ 1999 İpek Yolu Strateji Yasası da sınır güvenliği, uyuşturucu trafiğinin önlenmesi ve kitle imha silahlarının yayılmasının engellenmesi gibi güvenlik konularını da içermektedir. ABD'nin Orta Asya politikalarında terörle mücadelenin daha belirgin bir hale gelmesi ise Özbekistan İslami Hareketi'nin 1999 yılındaki eylemleri ile olmuştur. Örgüt tarafından 1999 Şubat'ında Taşkent'te bombalı saldırılar gerçekleştirilmiş, aynı yıl dört Japon jeolog, 8 Kırgız askeri rehin alınmıştı.⁸²

Nisan 2000'de, Dışişleri Bakanı Madeleine Albright, Orta Asya ülkelerinin her birine, önce Kırgızistan, Kazakistan ve Özbekistan'a, daha sonra da Türkmenistan ve Tacikistan'a 3 milyon dolar ek güvenlik yardımı sağlayan yeni bir

---

⁷⁹ Emre İşeri, "Amerika'nın Soğuk Savaş Sonrası Büyük Stratejisi, Avrasya Heartland'inde Petrol ve Boru Hatlarının Geopolitiği", Editör: Yelda Demirağ ve Cem Karadeli, *Geçmişten Günümüze Dönüşen Orta Asya ve Kafkasya*, Palme Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 51.

⁸⁰ The White House, "National Security Strategy for A New Century", Aralık 1999, <http://nssarchive.us/NSSR/2000.pdf>, s. 42;

"A National Security Strategy for a global Age", Aralık 2000, <http://nssarchive.us/NSSR/2001.pdf>.

⁸¹ Nichol, "Central Asia's New States: Political Developments and Implications for U.S Interests", s. 5.

⁸² United Nations Security Council, "Islamic Movement of Uzbekistan", (Çevrimiçi) https://www.un.org/securitycouncil/sanctions/1267/aq_sanctions_list/summaries/entity/islamic-movement-of-uzbekistan, 21.04.2019.

Orta Asya Sınır Güvenliği Girişimi'ni (CASI) açıkladı.⁸³ ÖİH'nin Özbekistan'daki saldırılarının ardından ise, Amerikan yönetimi tarafından Usame bin Ladin ile bağlantılı olduğu bildirilen hareket 2000 yılında terörist örgütler listesine dahil edilmiştir. Bu da Orta Asya'nın güvenlik anlamında ihmal edilemeyecek bir bölge olduğunu göstermiştir. Ancak; ABD'nin Orta Asya politikalarında 90'lı yılların sonuna doğru güvenlik konusu önem kazanmış olsa da, yine de 11 Eylül saldırılarına kadar siyasi ve ekonomik politikaların ön planda olduğunu söylemek mümkündür.

Bu yıllarda Rusya'nın Orta Asya politikalarına bakıldığında ise bölgede Rus etkisinin, bilhassa güvenlik konusunda azalmaya başladığı görülmektedir. 90'lı yılların sonunda Rusya'nın ekonomik anlamda düşüşü, bölgedeki varlığının azalmasına ve bu ülkelerin taleplerin karşılayamamasına neden olmuştur.⁸⁴ 1999 yılında Tacikistan ile İslami aşırıçılık tehdidi nedeniyle ilişkiler devam ederken, Türkmenistan, Kırgızistan ve Özbekistan ile bu kapsamdaki ilişkiler zayıflamıştı. Ayrıca, Özbekistan bu yıl Rusya'nın başını çektiği Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nden ayrılarak ABD'nin desteklemiş olduğu GUAM Örgütü'ne katılmıştır.

2000 yılı yeni başkan Vladimir Putin döneminde Rusya'nın politikalarında değişiklikler söz konusu olmuştur. Bu kapsamda "yakın çevre"nin Rusya için önemi tekrar vurgulanmaya başlamıştır. Putin Orta Asya'yı Rusya'nın dış politikasında vazgeçilmez bir unsur olarak görmektedir.⁸⁵ Bölgede zayıf bir Rusya etkisi, Rusya'nın güvenliği için tehdit olarak görülmesi sebebiyle bölge ülkeleri ile ilişkiler geliştirilmeye gayret edilmiş, bu şekilde hem NATO hem de ABD etkisi sınırlanmak istenmiştir. Bunun yanında Rusya, hem İran hem de Çin ile Batı'nın Orta Asya'daki nüfuzunu engellemek için işbirliğini geliştirme yolları aramaktaydı.

Orta Asya ülkeleri ise her ne kadar Rusya ile ilişkileri geliştirmeyi menfaatlerine uygun görseler de, Rus politikasının egemenlikleri üzerinde olumsuz etki yaratacağından kaygılanmaktaydı. Bu sebeple, Özbek Cumhurbaşkanı İslam

---

⁸³ Elizabeth Wishnick, "Growing U.S. Security Interests in Central Asia", *Strategic Studies Institute*, 2002, s. 5.

⁸⁴ Nichol, "Central Asia's New States: Political Developments and Implications for U.S Interests", s. 4.

⁸⁵ Raşid Tacibayev, "Rusya'nın Orta Asya'ya Yönelik Politikalarının Dönemlere Göre Değişimi", Editör: Savaş Kafkasyalı, *Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya*, SFN Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 205.

Kerimov ve Kazak Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, Orta Asya'yı "eşit olmayan ortak" olarak gören geleneksel Rus eğilimlerini eleştirmiştir.⁸⁶

Sonuç olarak, Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin Orta Asya'ya ilgisinin ve geliştirmiş olduğu politikaların odağında bölgenin komşularının yer aldığı görülmektedir. Başka bir deyişle, ABD'nin bölge siyaseti Orta Asya'da hakim güç olmak üzerine kurulmamış, Orta Asya'nın ABD için önemi, bölgenin Rusya ve Çin açısından ne kadar önemli olduğuna ve bu devletlerin Orta Asya'ya yönelik geliştirmiş olduğu politikalara bağlı olarak değişmiştir. Ayrıca, Amerika'nın, Hazar havzası enerji kaynaklarını, Basra Körfezi kaynaklarına bir alternatif olarak görmesi de ABD'yi bölgeyle ilişkileri geliştirmeye yönelten bir diğer önemli faktördür.

Bunun yanında, yukarıda da ifade edildiği üzere Rusya'nın son dönemdeki Orta Asya politikası bölge devletleri tarafından hoş karşılanmamakta ve egemenlikleri açısından tehdit olarak görülmekteydi. Bu sebeple bölge ülkelerinin, bu dönem ABD ile işbirliğine daha istekli bir görünümde oldukları söylenebilir.

---

⁸⁶ Nichol, "Central Asia's New States: Political Developments and Implications for U.S Interests", s. 5.

3.BÖLÜM

ABD-RUSYA İLŞKİLERİNİN BİR BOYUTU OLARAK ORTA ASYA

3.1. Bush Dönemi (2001-2009)

2001 yılında George W. Bush'un başkan olması ve 11 Eylül saldırıları Amerikan dış politikasında önemli değişimler yaşanmasına sebep olmuştur. Bush Doktrini olarak adlandırılan, 2002 Eylül ayında yayımlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi yeni güvenlik politikalarını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bush Doktrini'nin temel çerçevesini terörizmle mücadele oluşturmakta, özgürlük ve demokrasinin dünyaya yayılması hedefi ise güvenlik politikalarının önemli bir parçası olarak görülmektedir. Belgede; ABD'nin amacının, dünyanın sadece daha güvenli değil, daha iyi hale gelmesine yardımcı olmak olduğu ifade edilmiştir. Bu kapsamda uygulanacak politikalardan bazıları, “küresel terörizmi engellemek için ittifakları güçlendirmek ve Amerika ile müttefiklerine karşı saldırıları önlemek için çalışmak, bölgesel çatışmaların engellenmesi için diğer ülkelerle çalışmak, serbest pazar ve serbest ticaret yoluyla küresel ekonomik büyümeyi sağlamak, demokratik altyapıları güçlendirmek ve açık toplumlar oluşturmak” olarak belirtilmiştir.⁸⁷ Ancak, belgede sık sık işbirliğinin önemine dikkat çekilmesine karşın ABD'nin gerektiğinde tek başına hareket etmekte tereddüt etmeyeceği de vurgulanmıştır.⁸⁸ Bu kapsamda benimsenen “tek taraflılık” ve önleyici savaş kavramı ise Clinton döneminden farklı yaklaşımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, geleneksel yöntem olan caydırıcılık, terörizmle savaşta işe yaramamaktadır,⁸⁹ dolayısıyla ABD fiili saldırıyı beklemeden tehdidi ortadan kaldıracaktır.

11 Eylül saldırıları ve ardından ABD'nin “terörle savaş” adı altında Afganistan'a müdahalesi, ABD'nin Afganistan'a komşu olan Orta Asya'ya yaklaşımını da değiştirmiştir. Dışişleri Bakanı Colin L. Powell'ın “Amerika'nın Orta

---

⁸⁷ The White House, “The National Security Strategy of The United States of America”, Eylül 2002, <http://nssarchive.us/NSSR/2002.pdf>, ss. 1-2.

⁸⁸ A.g.e., s. 6.

⁸⁹ A.g.e., s. 15.

Asya'da daha önce hayal edilemeyecek derece çıkarları ve varlığı olacak"⁹⁰ şeklindeki açıklaması bölgenin ABD açısından kazandığı stratejik önemi belirtmektedir. 90'lı yıllarda ABD'nin Orta Asya politikasının daha çok siyasi ve ekonomik ekseninde şekillendiği görülürken, 2001 sonrası güvenlik ön plana çıkmıştır. ABD'nin Orta Asya ülkeleri ile askeri ilişkileri her ne kadar bu tarihten önce başlamış olsa da, üsler elde ederek askeri anlamda bölgeye yerleşmesi 11 Eylül sonrasında gerçekleşmiştir. ABD, tüm Orta Asya ülkelerinin terörle mücadelede desteğini almış ve 2001 yılında Kırgızistan'da Manas, Özbekistan'da Karşı-Hanabad ve Hokand'da üsler kurulmuştur. Bölge ülkeleriyle birlikte, Rusya Kuzey Kafkasya, Çin ise Sincan Uygur Özerk bölgesi konusunda uluslararası destek sağlayabileceğini düşünerek ABD'nin terörle mücadele kapsamında Afganistan müdahalesine destek vermiş ve Orta Asya'da üsler kurmasına ses çıkarmamıştır. Ancak, hem Rusya hem de Çin, ABD'nin bölgedeki varlığından rahatsız olmuştur; çünkü ABD'nin Orta Asya'daki askeri varlığı bölgedeki güç dengesinin bozulması ve Rusya ile Çin'in burada siyasi ve ekonomik olarak daha az etkili olması anlamına geliyordu.⁹¹

Çin, ABD'nin Orta Asya'da üsler kurmasını, özellikle Çin ile sınır olan Kırgızistan'da üs kurmasını endişeyle karşılamıştır.⁹² Rusya ise ABD ile Orta Asya ülkeleri arasında üsler hakkındaki görüşmeler henüz başlamışken, bölge ülkelerine ABD isteklerini reddetmeleri yönünde baskı uygulamıştı.⁹³ Ancak bu dönem ABD ile ilişkilerini geliştirmeye istekli olan Orta Asya ülkelerinin hepsi, tarafsız ülke statüsündeki Türkmenistan da dâhil, ABD ile işbirliği yapmıştır.⁹⁴ Buna karşılık, Rusya ve Çin bölge ülkeleri ile hem ikili hem de çok taraflı ilişkileri geliştirecek politikalar izlemiştir. İleride bahsedileceği üzere Rusya daha çok askeri, Çin ise ekonomik politikalara ağırlık vererek Orta Asya'da etkisini artırmayı ve ABD'nin bölgedeki gücünü dengelemeyi hedeflemiştir.

ABD, askeri anlamda kurulan ilişkinin yanı sıra diğer alanlarda da ilişkilerin daha fazla geliştirilmesi yönünde politikalar izlemiş ve bölgeye yardımlarını

---

⁹⁰ Vernon Loeb, "Footprints in Steppes of Central Asia", *The Washington Post*, 9 Şubat 2002, (Çevrimiçi) https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2002/02/09/footprints-in-steppes-of-central-asia/93c3703c-9bf1-4137-967b-e51bf83e3e5a/?noredirect=on&utm_term=.21595f073129, 12.05.2019.

⁹¹ Niklas Swanström, "China and Central Asia: A New Great Game or Traditional Vassal Relations?", *Journal of Contemporary China*, Cilt 14, Sayı 45, 2005, s. 574.

⁹² Svante E. Cornell, "America in Eurasia: One Year After", *Current History*, Cilt 101, Sayı 657, 2002, s. 335.

⁹³ A.g.m., s. 334.

⁹⁴ Cornell, "The United States and Central Asia: In the Steppes to Stay?", s. 239.

artırmıştır. Ayrıca 12 Mart 2002 tarihinde ABD ile Özbekistan arasında Stratejik Ortaklık Antlaşması imzalanmıştır. ABD Dışişleri Bakanlığının Avrupa ve Avrasya yetkililerinden B. Lynn Pascoe Temmuz 2002’de yaptığı bir konuşmada Orta Asya ülkelerinin terörle mücadelede mükemmel ortaklar olduğunu ve beş Orta Asya ülkesi ile ilişkilerin geliştirilmesinin ABD’nin ulusal çıkarları için kritik olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Pascoe aynı konuşmasında otoriter yönetimlerin, kötü ekonomi ve yoksulluğun bölgeyi uluslararası terörizmin üreyebileceği bir ortam haline getirebileceğini, El Kaide ve Özbekistan İslami Hareketi’nin parçalandığını fakat yok edilmediğini ve Hizbut Tahrir’in bölgede etkinlik kazanmaya başladığını belirterek, bölge ülkelerinde politik ve ekonomik reformların gerçekleştirilerek bunun önüne geçilmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁹⁵

2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Şubat 2003’te ilk kez yayımlanan Terörle Mücadele Ulusal Güvenlik Stratejisinde de demokrasi ve liberal ekonominin terörizmle mücadelede önemli araçlar olduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda, Terörle Mücadele Stratejisi’nde ABD’nin insan onuru, hukuk üstünlüğü, bireysel özgürlüklere saygı, açık ve serbest ekonomi ve dini hoşgörü gibi değerlerin hakim olduğu uluslararası bir düzen kurmak için çalıştığı ve bu değerlerin terörizmin yayılmasında en iyi panzehir olduğu ifade edilmiştir.⁹⁶ Buna paralel olarak, ABD’nin Orta Asya ülkeleri ile olan ilişkilerinde de demokrasi ihracının sağlanması önemli bir yer tutmaya başlamıştı. Askeri anlamda geliştirilen ilişkiler ve yapılan yardımlarla birlikte ABD bölgenin demokratikleştirilmesi yönündeki politikalarına da hız vermişti.

2003-2005 yıllarında eski Sovyet coğrafyasında meydana gelen Batıcı “renkli devrimler” bu politikaların bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. 2003 sonunda Gürcistan’da, 2004 sonunda ise Ukrayna’da Batı yanlısı hükümetler iktidara gelmiştir. 2005 Şubat’ında ise Kırgızistan’da başlayan protestolarla “Lale Devrimi” sonucu Akayev Hükümeti devrilmiştir. Bu da, Orta Asya ülkelerinde ABD’nin STK’lar aracılığıyla bölgeyi zorla demokratikleştirmeye çalıştığı algısını oluşturmuş

---

⁹⁵ B. Lynn Pascoe, “The U.S. Role in Central Asia”, 27 Haziran 2002, (Çevrimiçi) <https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/rm/2002/11535.htm>, 17.05.2019.

⁹⁶ “National Strategy for Combating Terrorism”, Şubat 2003, https://www.cia.gov/news-information/cia-the-war-on-terrorism/Counter_Terrorism_Strategy.pdf, s. 30.

ve tüm Orta Asya ülkeleri iç işlerine yapılan “Batı müdahalesi”ni açıkça kınamıştır.⁹⁷ Kırgızistan’daki devrimin ardından hükümet karşıtı benzer protestolar Özbekistan’da da yaşanmış ve Andican Olayları Kerimov yönetimi tarafından darbe girişimi olarak değerlendirilmiştir.⁹⁸ Ülkedeki olayların kanlı bir şekilde bastırılması ise ABD tarafından eleştirilmiştir.

M. Akif Kireççi’ye göre ABD’nin açıktan ve devrimler yoluyla demokrasi yayma çabaları Irak işgalinin gölgesinde meşruiyet bulamıyor ve bölge yöneticilerinin ABD’nin uzun dönemli planlarından endişe etmesine neden oluyordu.⁹⁹ Nitekim, bölgede yaşanan bu gelişmeler Orta Asya ülkelerinin ABD’den uzaklaşarak Rusya ve Çin ile yakınlaşmasına neden olmuş, ayrıca hem bölge ülkelerini hem de Moskova ve Pekin’i, ABD’nin bölgedeki etkisinin sınırlandırılması için tedbirler almaya itmiştir. Andican Olayları sonrası, ABD’nin Özbekistan’ı insan haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle eleştirmesi üzerine Özbekistan yönetimi ABD’nin bu ülkede bulunan üslerini kapatmasını istemiştir. Ardından 2005 Şangay İşbirliği Örgütü Konferansı bildirisinde de, ABD’nin Orta Asya’daki üslerinden çekilmesi için tarih vermesi gerektiği bildirilmiştir. ABD’nin Özbekistan’daki üsünü Kasım 2005’te kapatmak durumunda kalması, bu olaylar sonrasında Özbekistan’ın Rusya ve Çin ile yakınlaşması, ABD gücünün bölgede sınırlanabilir olduğunu göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Demokrasi teşviki politikasının bölgede uygulanabilir olmamasının anlaşılması ve ABD’nin bölgedeki gücünün zayıflaması, hatta 2005 sonrası kopma noktasına gelmesinin ardından, bu yöndeki zorlayıcı politikaların yumuşatıldığı söylenebilir. Özbekistan ile ilişkilerin ciddi ölçüde zayıflamasının ardından ABD bölge ile ilişkilerin geliştirilmesinde yeni bir alternatif aramış ve hem bölgenin yükselen gücü olması hem de ılımlı tavrından dolayı Kazakistan ile ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir.

ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice Ekim 2005’te gerçekleştirdiği Kazakistan ziyaretinde, Avrasya Üniversitesi’nde yaptığı konuşmada Kazakistan’ın

---

⁹⁷ Marlene Laruelle ve Sebastien Peyrouse, “The United States in Central Asia: Reassessing a Challenging Partnership”, *Strategic Analysis*, Cilt 35, Sayı 3, 2011, s. 430.

⁹⁸ Fiona Hill ve Kevin Jones, “Fear of Democracy or Revolution: The Reaction to Andijon”, *The Washington Quarterly*, Cilt 29, Sayı 3, 2006, s. 117.

⁹⁹ Mehmet Akif Kireççi, *Amerika Birleşik Devletleri’nin Orta Asya Politikaları*, SFN Yayıncılık, Ankara, 2011, s. 48.

Orta Asya'daki rolünü ön plana çıkarmış ve bölgeye yaklaşımın değiştiğine dair ifadelerde bulunmuştur. Rice, konuşmasında eski İpek Yolu'nun tarihi öneminden bahsederek, Kazakistan'ın Kuzey Rusya'yı Güney Asya limanlarına, Batı Avrupayı Doğu Asya'ya bağlayacak büyük bir reform koridoru olan yeni İpek Yolu'nu açmaya hazır olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁰ Rice ayrıca, Afganistan'ı bölgenin bir parçası olarak gördüğünü ve Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasında Orta Asya ülkelerinin önemli olduğunu ifade etmiştir.

3.1.1 Büyük Orta Asya Projesi

Afganistan müdahalesi sonrasında, 2005 yılından itibaren ABD'nin Orta Asya'ya yaklaşımının tekrar değiştiği ve bu kez Afganistan'ın istikrarlı ve güvenli hale getirilmesinde Orta Asya'ya yeni bir rol biçildiği görülmektedir. Afganistan'ı bölgenin bir parçası olarak kabul eden Büyük Orta Asya projesi 2005 sonundan itibaren ABD tarafından benimsenmiştir. 2006 Nisan'ında Kabil'de, "Büyük Orta Asya'da işbirliği, Ticaret ve Kalkınma" adlı konferansta ABD'nin Güney ve Orta Asya ile ilişkilerden sorumlu Dışişleri Bakanı Yardımcısı Richard Boucher'ın konuşması ile de ABD'nin yeni Orta Asya yaklaşımı resmîyet kazanmıştır.¹⁰¹ Ayrıca, bölge 2006 Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde Güney Asya ile beraber başlıklandırılmış ve Orta Asya, Avrupa ve Avrasya bürosundan Güney Asya bürosuna aktarılmıştır.

ABD'nin Orta Asya yaklaşımının değişmesi ve Büyük Orta Asya Projesinin geliştirilmesinde S. Frederick Starr'ın Mart 2005'te yayınlamış olduğu "A 'Greater Central Asia Partnership' for Afghanistan and its Neighbors" makalesinde bölge ile ilgili yapmış olduğu analiz ve önerilerin etkili olduğu ve dış politika yapıcılar tarafından benimsendiği görülmektedir. Zira Büyük Orta Asya kavramını literatüre kazandıran Frederick Starr olmuştur ve Starr'ın görüşleri doğrultusunda Orta Asya, Güney Asya bürosunun sorumluluk alanına girmiştir.¹⁰²

Frederick Starr, makalesinde Afganistan ve Orta Asya ülkelerinin bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiğini ve ABD'nin Afganistan ve komşularına karşı bölge çapında sistematik güvenlik ve gelişimsel programlar benimsemesi gerektiğini

---

¹⁰⁰ Condoleezza Rice, "Remarks at Eurasian National University", 13 Ekim 2005, (Çevrimiçi) <https://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2005/54913.htm>, 19.05.2019.

¹⁰¹ Nogayeva, *Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları*, s. 190.

¹⁰² Fırat Purtaş, *Orta Asya ile Güney Asya Arasında Modern İpek Yolu Projesi: Afganistan, Pakistan ve Hindistan'ın Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile İlişkileri*, SFN Yayıncılık, Ankara, 2011, s. 15-16.

belirtmiştir.¹⁰³ Starr'a göre ABD devlet kurumları tarafından yapılan coğrafi tanımlar, merkezi konumunda Afganistan'ın bulunduğu Büyük Orta Asya bölgesinin fark edilmesini engelliyor, bu sebeple Orta Asya ülkeleri Rusya ile beraber Avrasya altında gruplandırılırken, Afganistan Güney Asya'nın parçası olarak düşünülüyordu.¹⁰⁴ Böyle bir düzenleme ise Orta Asya ve Afganistan'daki ortak çıkarların fark edilmesini engelliyordu.

Starr'a göre bölge çapında entegrasyon ve gelişimi sağlayacak en önemli politika ulaşım ve ticaret olmalı, bunun merkezinde ise Orta Doğu ile Asya, Avrupa ile Hindistan ve Kuzey Avrupa, Rusya ve Hint Okyanusu arasında kavşak noktada bulunan Afganistan olmalıdır.¹⁰⁵ Mümkün olduğunca çok aktörün bölge gelişimine fayda sağlaması ve ilişkilerinin geliştirilmesi gerektiğini ifade eden Starr bunun bölgeye yönelik yeni emperyal hırsları özellikle de Rusya'yı caydıracağını belirtmiştir. Starr'a göre bunun sağlanmasıyla, Rusya'nın kontrolündeki Gazprom gibi şirketlerin tekel olarak değil, rekabet eden firmalar olarak bölgede yer alacağını belirtmiştir.¹⁰⁶ Buna göre tek bir gücün Afganistan'ın parçası olduğu bölgeye ve buradaki ekonomik kaynaklara egemen olmasının engellenmesi Orta Asyalıların ticari ilişkilerinde alternatiflerine sahip olmasını ve bunlara kendilerinin karar vermesini sağlayacaktır.

90'lı yıllarda ve 2000'li yılların başında Güney Kafkasya ile anılan ve bu bölgeyle entegrasyonu hedeflenen Orta Asya, bu dönemden itibaren Güney Asya ile beraber anılmaya başlanmıştır. Amerikan politikalarındaki bu dönüşüm 2006 Ulusal Güvenlik Stratejisinde kendini göstermiştir. Belgede, Güney ve Orta Asya'nın, Amerikan çıkarları ve değerlerinin daha önce hiç olmadığı kadar meşgul olduğu stratejik öneme sahip bir bölge olduğu, Afganistan'ın bu iki hayati bölgeyi birbirine bağlayan bir köprü olarak görüldüğü ve tüm bölgenin demokratik ve müreffeh hale getirilmesinin hedeflendiği ifade edilmişti.¹⁰⁷ Ayrıca, Orta Asya'nın Amerikan dış politikasında sürekli önceliğe sahip olduğunun¹⁰⁸ belirtilmesi bölgenin Amerikan çıkarları açısından önem kazandığını göstermekteydi. Bölgeye yönelik takip edilmesi

---

¹⁰³ Frederick Starr, *A 'Greater Central Asia Partnership' for Afghanistan and its Neighbors*, Central Asia-Caucasus Institute Silk Road Studies Program, Washington, Silk Road Paper, 2005, s. 6.

¹⁰⁴ A.g.e., s. 13.

¹⁰⁵ A.g.e., s. 13.

¹⁰⁶ A.g.e., s. 14.

¹⁰⁷ The White House, "The National Security Strategy of the United States of America", Mart 2006, <http://nssarchive.us/NSSR/2006.pdf>, s. 39-40.

¹⁰⁸ "The National Security Strategy of the United States of America", 2006, s. 40.

gereken politikalar ise; demokrasinin teşvik edilmesi, serbest pazar reformlarının ilerletilmesi, küresel enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi, güvenliğin geliştirilmesi ve terörle mücadelenin kazanılması olarak belirtilmiştir.¹⁰⁹ Ayrıca, belgede Orta Asya ve Güney Asya dâhil olmak üzere Orta Doğu ve Doğu Asya gibi ABD'nin hayati çıkarlara sahip olduğu bölgelerde, bulunduğu coğrafya ve sahip olduğu güç nedeniyle Rusya ile işbirliği yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu sebeple de Rusya'da demokrasi ve özgürlüklerin teşvik edilmesi gerektiği, Rusya'nın bu değerleri benimsememesi halinde ise hem ABD hem Avrupa hem de komşularıyla ilişkilerinin gelişimini kötü etkileyeceği ifade edilir.¹¹⁰

ABD'nin Güney ve Orta Asya Dışişleri Bakanı Yardımcısı Evan A. Feigenbaum, 2007 yılında John Hopkins Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada ABD'nin Orta Asya'ya temel yaklaşımının ve hedeflerinin bölgeyi; tam bağımsız, istikrarlı, demokratik, dünya ekonomisiyle bütünleşmiş ve hem birbirleriyle hem de ABD ve ortaklarıyla işbirliğine açık hale getirmek olduğunu belirtmiş, bölgesel ekonomik entegrasyon üzerinde durarak konuşmasını sürdürmüştür.¹¹¹ Feigenbaum entegrasyon fikrinin yeni olmadığını, 90'lı yıllarda Strobe Talbott'un Asya ve Avrupa arasındaki İpek Yolunun canlandırılması fikrine atıfta bulunarak belirtmiştir. Fakat şimdi, özellikle Afganistan'daki yeni durumla beraber şartların değiştiğini ve dünyanın en dinamik ve hızlı büyüyen ekonomilerinin artık Orta Asya'nın kuzeyi ve batısından ziyade doğusu ve güneyine uzandığını ifade etmiştir.

Feigenbaum'un bu yeni entegrasyon politikalarını detaylandığı ve ABD'nin bölgedeki politikalarının Rusya ve Çin'in çıkarlarını tehdit etmeyeceğine dair açıklamalarda bulunduğu görülmektedir. Orta Asya'nın güneyi ile entegrasyonunun önemine değindikten sonra Feigenbaum, Rusya ve BDT ülkeleriyle olan bağların bölge ticaretinin omurgasını oluşturduğunu ve bölgeyi buradan koparmak gibi bir amaçları bulunmadığına konuşmasında yer vermiştir. Ayrıca Çin Ulusal Gazetesi "The People's Daily"de; ABD'nin, bölgede Büyük Orta Asya Projesi ile nüfuz oluşturmaya çalıştığı ve bölgeyi kontrol etmeyi amaçladığına dair suçlamaların ve "satranç tahtaları", jeopolitik 'planlar' ve "piyonlar" gibi talihsiz ifadelerin yer aldığını belirten Feigenbaum, Orta Asya'yı dış güçlerin rekabet alanı

---

¹⁰⁹ A.g.e., s. 40.

¹¹⁰ A.g.e., s. 39.

¹¹¹ Evan A. Feigenbaum, "Approach to Central Asia", Şubat 2007, (Çevrimiçi) <https://2001-2009.state.gov/p/sca/rls/rm/2007/80245.htm>, 22.05.2019.

Orta Asyalıları ise kimsenin piyonu olarak görmediklerini belirtmiştir.¹¹² Buna göre, temel amaç bölgede herhangi bir gücü dışlamak değil, aksine Orta Asya'nın olabildiğince çok devletle başta ticaret olmak üzere ilişkilerini geliştirmesini sağlayabilmektir.

Görüldüğü üzere 2001 sonrası Orta Asya'nın ABD için stratejik önemi artmış ve Afganistan müdahalesiyle bölgede varlığını tesis eden ülke daha aktif politikalar izleyerek hem ekonomik hem de güvenlik anlamında bölgede en etkili güç haline gelmişti. 2005 sonrası bölge ülkeleriyle ilişkiler her ne kadar zayıflamış olsa da Afganistan'ı merkeze alan politikalarda Orta Asya'nın önemine sıkça değinilmiş, 2006 Ulusal Güvenlik Stratejisinde bölgenin Amerikan dış politikasında önceliğe sahip olduğu belirtilmiş ve Büyük Orta Asya Projesi ile belirgin bir politika ortaya konulmuştur. Ancak; 2003'ten itibaren ABD ve bölge ülkeleri arasında gerilemeye başlayan ilişkilerde, Başkan Bush'un ikinci başkanlık döneminde ortaya konan Büyük Orta Asya projesine rağmen önemli bir ilerleme sağlanamamıştır. Buna karşın Rusya ve Çin'in 2001'de ABD'nin bölgeye girişinden itibaren Orta Asya'da etkisini artırma çabaları 2003 sonrasında artarak devam etmiştir.

ABD'nin 2003'te Irak'a tek taraflı müdahale kararı ve eski Sovyet coğrafyasında meydana gelen devrimler neticesinde Rusya'nın tutumunda değişiklik meydana gelmiş ve 2001'den itibaren işbirliğinin hâkim olduğu Rusya-ABD ilişkileri 2003'ten sonra gerilemeye başlamıştı. ABD'nin Orta Asya'da artan varlığına karşılık Rusya "yakın çevre" olarak adlandırdığı bu bölgede ABD etkisinin artmasından rahatsız olmuş ve 2004'ten sonra ABD'yi bölgeden çıkarmanın yollarını aramıştır.¹¹³ Ayrıca, Rusya her ne kadar ABD'nin Orta Asya'daki askeri varlığına ses çıkarmamış olsa da, eski Sovyet coğrafyasında daha etkili olmayı hedefleyen Putin yönetimi 2002'den itibaren bölge ülkeleriyle ilişkilerini geliştirme yönünde adımlar atmaya başlamıştı. Bu kapsamda, 2002 yılında BDT Kolektif Güvenlik Antlaşması, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'ne dönüştürülmüştür. Bunun amacı, eski Sovyet ülkelerinin NATO ile işbirliği yapmasının önüne geçmektir.¹¹⁴ Ayrıca; Rusya, ABD'nin Kırgızistan'da Manas hava üssünü açmasının ardından 2003'de

---

¹¹² A.g.e.

¹¹³ Dmitri Trenin, "Russia and Central Asia: Interests, Policies and Prospects", Editör: Eugene Rumer, Dmitri Trenin ve Huasheng Zhao, *Central Asia: Views from Washington, Moscow and Beijing*, Routledge, New York, 2016, s. 82.

¹¹⁴ Stephen Blank, "The Strategic Importance of Central Asia: An American View", *The US Army War College Quarterly Parameters*, Cilt 38, 2008, s. 78.

Kırgızistan'da Kant hava üssünü açmıştır ve bu üs Rusya'nın 1991'den sonra yurt dışında açtığı ilk Rus askeri üssüdür.¹¹⁵ 2004 yılında ise Tacikistan'da, Rusya'nın Orta Asya'daki ikinci askeri üssü kurulmuştur.

Diğer taraftan, Rusya ve Çin işbirliği yaparak ABD'ye karşı elini güçlendirmeyi de hedeflemiştir. Bu anlamda, Orta Asya ülkelerinin de (Türkmenistan hariç) üyesi olduğu ŞİÖ en etkili araç görünümündeydi ve örgütün güçlendirilmesi yönünde adımlar atılmıştı. 2003 ŞİÖ zirvesinde, üye devletler ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve güvenlik ittifakının güçlendirilmesi için anlaşma imzalamışlardır.¹¹⁶ Ayrıca, ŞİÖ çatısı altında ilk ortak askeri tatbikat 2003 yılında düzenlenmiş, 2004 yılında ŞİÖ anti-terörizm merkezi açılmış ve örgüt bu yıldan itibaren devlet başkanları düzeyinde toplanmaya başlamıştır.¹¹⁷ Dahası, Rusya ve Çin, ABD'nin Orta Asya'daki üslerini boşaltması gerektiği çağrısını 2005 yılında ŞİÖ vasıtasıyla yapmıştı.

2004-2005 itibariyle ABD ile ilişkileri zayıflamaya başlayan bölge ülkeleri de Rusya ve Çin ile ilişkileri artırma yoluna gitmişti. Bunun en önemli göstergesi ise Özbekistan politikasında yaşanan değişimdir. Özbekistan Andican olaylarından sonra, 2006 yılında GUUAM'dan ayrılmış ve KGAÖ'ye katılmıştır. Bu örgüt, bölge ülkelerine diledikleri zaman Amerika ile işbirliklerini zayıflatmalarını kolaylaştıracak garantiler sunmaktadır.¹¹⁸ Ayrıca; Özbekistan, Rusya'nın Orta Asya'daki varlığının en etkili araçlarından biri olan Avrasya Ekonomik Topluluğu'na üye olmuştur.

Çin, güvenlik çıkarlarının korunmasında ŞİÖ aracılığıyla Orta Asya ülkeleriyle işbirliği içerisindeyken, ekonomik ilişkilerini de 2000'den itibaren artırmaya başlamıştır. Feigenbaum'a göre Çin bölgedeki etkisini Rusya ve ABD'nin aleyhine artırmayı hedefliyor, batı sınırını güvenli hale getirmenin yanında, ihtiyaç duyduğu enerjiyi Rusya'nın tekelinde olan bölgeden sağlamayı ve ekonomik ilişkilerini geliştirmeyi amaçlıyordu.¹¹⁹ 2000-2008 yılları arasındaki değişim Çin'in bölgede artan ekonomik ağırlığını ortaya koymaktadır. 2000 yılında Orta Asya'nın

---

¹¹⁵ Nogayeva, *Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları*, s. 137.

¹¹⁶ Vladimir Fedorenko, *Timeline of Central Asia (1918-2014)*, Rethink Institute, Rethink Paper 21, Washington, 2015, s. 12.

¹¹⁷ Martha Brill Olcott, "The Great Powers in Central Asia", *Current History*, cy., 2005, s. 335.

¹¹⁸ Mehmet Akif Okur, "Amerikan Dış Politikası ve Orta Asya: Dünya Düzeni Değişirken İlişkilerin Geleceği Üzerine Düşünceler", s. 257.

¹¹⁹ Feigenbaum, "Why America No Longer Gets Asia", s. 32.

dünyayla yaptığı ticarete Rusya'nın payı %26,7 Çin'in %3,9 iken, 2008' e geldiğinde Rusya'nın payı % 20,4'e inmiş Çin'inki ise % 15,8'e yükselmiştir.¹²⁰

Feigenbaum'a göre Çin'in bölgede ekonomik ağırlığını artırması, Orta Asya ülkelerinin bağımsızlığını güçlendirmesi ve Rusya'ya olan bağımlılığını azaltması anlamında Amerikan çıkarlarıyla uyumludur, fakat uzun vadede ABD ve Çin'in bölgedeki çıkarları farklılaşacaktır. Buna göre Çin'in politikaları, bu ülkelerin uluslararası finans kuruluşları ile ilişkilerini ve ABD'nin 1991'den beri bölgede teşvik ettiği reformların gerçekleştirilmesini olumsuz etkilemektedir.¹²¹

Yukarıda açıklandığı üzere Bush'un ikinci başkanlık dönemi ABD gücünün Orta Asya'da azaldığı, Çin ve Rusya'nın ise bölgede etkisini artırdığı bir dönem olmuştur. Bunun yanı sıra 2003'ten itibaren gerilemeye başlayan ABD- Rusya ilişkilerinde 2006-2007 yıllarından sonra gerilimin arttığı görülmektedir. Rusya; Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO'ya üyeliklerinin gündeme gelmesi, 2004 yılında Litvanya, Estonya ve Letonya'nın NATO'ya üye olması gibi eski Sovyet coğrafyasında yaşanan gelişmelerin yanı sıra ABD'nin uluslararası sistemde etkisini artırıcı başka girişimlerde bulunmasını da tepkiyle karşılamaktaydı. Başkan Putin, Şubat 2007'de gerçekleştirilen Münih Güvenlik Konferansı'nda bu tepkiyi dile getirmiş, ABD politikalarını, NATO genişlemesini ve tek kutuplu dünya sistemini eleştirmiş, ayrıca tek kutuplu bir dünyanın hem kabul edilemez olduğunu hem de günümüz dünyasında uygulanmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir.¹²² 2008 yılında yaşanan Rusya –Gürcistan Savaşı ise ABD-Rusya ilişkilerinin Soğuk Savaş sonrasındaki en düşük seviyeye inmesine neden olmuştur.¹²³

3.2. Obama Dönemi (2009- 2017)

Bush döneminin bitişinin ardından, Barack Obama dönemi Başkan yardımcısı Joe Biden, gerilen ABD-Rusya ilişkilerini “Yeniden Ayarlama” (*re-set*) politikasının sinyallerini Şubat 2009' da yaptığı bir konuşmada vermiş,¹²⁴ Temmuz 2009 yılında

---

¹²⁰ Okur, “Amerikan Dış Politikası ve Orta Asya: Dünya Düzeni Değişirken İlişkilerin Geleceği Üzerine Düşünceler”, s. 258.

¹²¹ Feigenbaum, “Why America No Longer Gets Asia”, s. 32.

¹²² Kremlin, “Speech and the Following Discussion at The Munich Conference on Security Policy”, 10 Şubat 2007, (Çevrimiçi) <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>, 30.05.2019.

¹²³ Jim Nichol, “Russian Political, Economic and Security Issues and U.S. Interest”, *CRS Report for Congress*, 29 Ocak 2010, s. 24.

¹²⁴Ag.r., s. 24.

ise ilişkilerin düzeltilmesi ve işbirliğinin geliştirilmesi için Obama ve Medvedev, ABD-Rusya İkili Başkanlık Komisyonu'nu kurmuşlardır. Ayrıca; ABD'nin, Rusya'nın yanı sıra Çin ve Hindistan dahil 21. yüzyılın yükselen güçleriyle işbirliğini karşılıklı çıkar ve saygı çerçevesinde geliştirmek istediği de 2010 Ulusal Güvenlik Stratejisinde yer almıştır.¹²⁵ Stratejide ABD liderliğine vurgu yapılmasıyla birlikte yükselen güçlerle ilişkilerin derinleştirilmek istendiğinin ifade edilmesi, Obama Hükümetinin tek taraflılıktan uzaklaşmak, dünyadaki çıkar ve riskleri paylaşmak istediğini göstermektedir. Bunda 2008 yılında başlayan ekonomik krizin etkisinin olduğu da söylenebilir ki 2010 stratejisinde ekonominin durgunluktan çıkarılması gerektiği de öncelikli hedefler arasında gösterilmektedir.¹²⁶

2006 strateji belgesinde hayatiğine vurgu yapılan ve ABD dış politikasında önceliği ve sürekliliği olduğu ifade edilen Orta Asya'dan 2010 yılı stratejisinde bahsedilmemiş olması ise dikkat çekicidir. Bu durum, ABD'nin dış politika önceliklerinin değiştiğini ve özellikle Rusya ile ilişkilerin ABD'nin Orta Asya politikasını etkilediğini göstermektedir. Buna göre, ABD'nin Orta Asya'da Rusya'ya rağmen politikalar izlemeyi düşünmediği söylenebilir. Ancak belirtmelidir ki Orta Asya'nın ABD çıkarları için önemli olduğu vurgusu ileriki yıllarda da devam etmiş, ayrıca ABD'nin Orta Asya politikalarında herhangi bir değişiklik olmamış, 2006 yılında belirlenen politikalar doğrultusunda ilerleyen yıllarda adımlar atılmıştır. Bu anlamda, ABD'nin bölgedeki politikalarından vazgeçmediğini, ancak Orta Asya bölgesinde Rusya ile rekabetten kaçınarak daha fazla işbirliği içerisinde hareket etmek istediğini söylemek daha doğru olacaktır.

ABD'nin, Orta Asya ve Güney Asya'dan sorumlu yetkilisi Robert O. Blake 2010 yılında yaptığı konuşmada, Orta Asya'nın Amerikan çıkarları için gerçekten önemli bir bölge olduğunu, bölgeyi dünya ekonomisiyle bütünleşmiş, tam bağımsız, demokratik ve istikrarlı hale getirmenin ABD'nin uzun vadeli politikaları olduğunu ancak bu politikaların nasıl yürütüldüğünün yönetimden yönetime değiştiğini ifade etmiştir.¹²⁷ Blake; Obama Hükümetinin iktidara geldikten kısa bir süre sonra Orta Asya politikalarını incelediğini ve hiç biri sürpriz olmayan beş ana öncelik

---

¹²⁵The White House, "National Security Strategy", Washington, Mayıs 2010, <http://nssarchive.us/NSSR/2010.pdf>, s. 11.

¹²⁶A.g.e., s. 7.

¹²⁷ Robert O. Blake, "U.S. Policy Towards Central Asia", 30 Temmuz 2010, (Çevrimiçi) <https://2009-2017.state.gov/p/sca/rls/rmks/2010/145463.htm>. 11.05.2019.

belirlendiğini ifade etmiştir. Bunlar; Afganistan'daki koalisyon çabalarını desteklemeleri için Orta Asya ülkeleriyle işbirliğini genişletmek, bölgenin enerji kaynaklarının ve tedarik yollarının gelişmesini ve çeşitlenmesini sağlamak, siyasi liberalleşme ve insan haklarına saygıyı teşvik etmek, ekonomik reformları teşvik etmek ve bu devletlerin yönetim kapasitelerini artırarak bölgede başarısız devletlerin ortaya çıkmasına engel olmaktır.¹²⁸

Ayrıca, tıpkı önceki ABD yetkilileri gibi Blake de Amerika'nın hiçbir ülkeyle Orta Asya'da nüfuz mücadelesinde olmadığını belirterek "Büyük Oyun" iddialarını reddetmiş ve Nisan 2010'da Kırgızistan'da yaşanan devrime ve sonrasındaki istikrarsızlık ortamına değinerek bu konuda Rusya ile beraber çalıştıklarını ve iddia edilenin aksine bölgede rakip olmadıklarını, bu krizin Rusya ve ABD'yi bir araya getirdiğini belirtmiştir. Blake, 2011 yılındaki bir başka konuşmasında ise ABD'nin Orta Asya ülkeleri ile işbirliğini geliştirmeyi amaçladığını ve Obama dönemi Rusya ile ilişkileri "yeniden ayarlama" politikasının ABD'ye yeni bir "Büyük Oyun" korkusu uyandırmadan bölge ile daha derin ilişkiler geliştirmek için siyasi alan sağladığını belirtmiştir.¹²⁹

Obama döneminde Orta Asya'yı ön plana çıkaran ilk olay ABD'nin Afganistan'daki asker sayısını artırma kararı olmuştur. Obama yönetiminin güvenliği sağlamak adına Afganistan'a ek asker gönderme kararı ve bununla beraber artacak olan lojistik destek ihtiyacı Orta Asya ülkelerinin önemini artırmıştı. Bu nedenle, 2009 yılında askeri olmayan desteklerin Rusya, Orta Asya ve Kafkasya üzerinden Afganistan'a ulaştırılmasını sağlayacak olan Kuzey Dağıtım Ağı (NDN) kurulmuştur.¹³⁰ Bu kapsamda, bahsedilen ülkelerle çeşitli anlaşmalar imzalanmıştır. Marlene Laruelle ve Sebastien Peyrouse'a göre Kuzey Dağıtım Ağı'nın kurulması ABD'nin bölgede etkisini yeniden artırmasını sağlamıştı.¹³¹ Buna göre, 2003-2005 yılları arasında ilişkilerin bozulmasının ardından 2007-2008'de ilişkiler tarihindeki en düşük seviyeydi, ancak 2009 yılında ABD bölgeye geri dönmüş, Kuzey Dağıtım Ağı kurulmuş ve bu şekilde Orta Asya ülkeleri ile yeniden diyalog başlatılmıştı. Bu

---

¹²⁸ Blake, "U.S. Policy Towards Central Asia".

¹²⁹ Robert O. Blake, "Obama Administration's Priorities in South and Central Asia" 19 Ocak 2011, (Çevrimiçi) <https://2009-2017.state.gov/p/sca/rls/rmks/2011/155002.htm>. 11.05.2019.

¹³⁰ "Northern Distribution Network", *Center for Strategic and International Studies*, <https://www.csis.org/programs/transnational-threats-project/past-projects/northern-distribution-network-ndn>, 27.04.2019.

¹³¹ Laruelle ve Peyrouse, "The United States in Central Asia: Reassessing a Challenging Partnership", s. 427.

durum; ABD'nin, Rusya liderliğindeki KGAÖ ve Rusya-Çin liderliğindeki ŞİÖ'nün baskın olduğu jeostratejik denge değişmeksizin, Orta Asya'da jeopolitik etkisini artırmasını sağlamıştı.¹³²

Obama döneminde, Orta Asya politikalarının gerçekleştirilmesine yönelik atılan önemli adımlardan bir diğeri; siyasi, ticari ve savunma gibi konuları içeren Yıllık İkili İstişareler (*Annual Bilateral Consultations*) mekanizmasının 2011 yılına geldiğinde tüm Orta Asya ülkeleri ile kurulmuş olmasıdır.¹³³ Ayrıca Kasım 2010'daki NATO'nun Lizbon Zirvesi'nde, NATO birliklerinin 2014 yılında Afganistan'dan çekilmesi kararının alınması ABD'nin bölgede varlığını devam ettirebilmesi açısından Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmesini gerekli kılmaktaydı. Bu noktada hem ABD'nin demokrasi yayma politikasını geri plana atması,¹³⁴ hem de ekonomik faktörler Orta Asya ülkelerinin ABD ile ilişkilerini geliştirmeye istekli olmalarını sağlamıştı.

Bu anlamda öne çıkan ülkelerden ilki Özbekistan olmuştur. 2005 yılında kesintiye uğrayan ABD-Özbekistan ilişkilerinin iyileştirilmesi için 2009 yılında siyasi görüşmeler yeniden başlamış, 2011 yılında siyasi ve ekonomik alanlarda işbirliği için görüşmeler devam etmiştir. Ardından, aynı yıl ABD'nin askeri yardımlar konusunda Özbekistan'a uyguladığı yaptırımlar kaldırılmıştır. ABD ile tekrar yakınlaşmaya başlayan ve Rusya ile Çin'in ŞİÖ'de ve bölgedeki etkisini artırmasından kaygı duyan Özbekistan 2012 yılında KGAÖ'den ayrılmıştır. Kırgızistan, Tacikistan ve Türkmenistan ile de güvenlik ve ekonomi konularında ilişkilerin geliştirilmesi noktasında adımlar atılmış, görüşmeler sağlanmıştır. 2009 yılında ABD ve Kırgızistan Manas hava üssünün kullanımının uzatılması yönünde anlaşmaya varmıştır. 2011 yılında, Kırgızistan'da bulunan NATO'nun Manas üssü Aralık 2014'e kadar kullanılmak üzere Transit Sevkiyat Merkezine dönüştürülmüştür.

ABD'nin 2009'dan itibaren bölgeyle ilişkilerini güçlendirmeye yönelik attığı adımlara rağmen, Amerikalı uzmanlar arasında ABD'nin bölgede yeterli derecede etkili olamadığına dair ortak bir görüşün mevcut olduğu görülmektedir. Aralarında

---

¹³² A.g.m., s. 427.

¹³³ Jim Nichol, "Kyrgyzstan: Resent Developments and U.S. Interests", *CRS Report for Congress*, 30 Ağustos 2013, s. 21-22.

¹³⁴ Annette Bohr, "Central Asia: Responding to the Multi-vectoring Game", *Chatham House*, 22 Şubat 2010, s. 119.

Frederick Starr, Svante Cornell, Evan Feigenbaum ve Fiona Hill gibi önemli isimlerin de olduğu on uzmanın yer aldığı Orta Asya Çalışma Grubu tarafından hazırlanıp Şubat 2011’de yayımlanan *Strengthening Fragile Partnerships: An Agenda for the Future of U.S.- Central Asia Relations* adlı raporda ABD’nin, hemen hemen hiçbir açıdan, Orta Asya’daki iddialı ve stratejik hedeflerine ulaşamadığı belirtilmektedir.¹³⁵ Raporda, Orta Asya’nın hiçbir ABD yönetimi için en önemli ya da en zorlayıcı dış politika sorunu olmamasına karşın bölgenin kırılmalı ve dengesiz yapısının ABD eylemlerini gerekli kıldığı belirtilmiştir.¹³⁶

Rapora göre; ABD’nin bölgeye uzak olması, Orta Asya ülkeleri ile ikili ve çok taraflı görüşmelerin yeterli olmaması, bölge için ayrılan kaynakların ve özel sektör yatırımlarının sınırlı olması ve Orta Asya ülkelerinin demokrasi gibi değerleri benimsemekte yeterince istekli olmamaları ABD’nin bölgede yeterince etkili olamayışının sebepleridir. Bunun yanında ABD’nin bölgedeki ekonomik ve güvenlik temelli hedeflerinin çoğunu gerçekleştiremediği somut örneklerle anlatılmıştır. Örneğin Amerikan firmalarının Orta Asya’da yatırım yapmakta risk almaktan kaçınmasına karşın Çinli firmaların bölgede etkinliğini artırdığı belirtilmektedir.¹³⁷ Ayrıca, ABD bölgesel güvenliğin ve bölgesel entegrasyonun sağlanmasında da yeterince etkili olamamıştır. Buna göre, ABD’nin Bölgesel Enerji Piyasası Yardım Programı (*REMAP: Regional Energy Market Assistance Program*) henüz işler bir bölgesel sistem kuramamış, ABD-Orta Asya Ticaret ve Yatırım Çerçeve Antlaşması (*TIFA: Trade and Investment Framework Agreement*) bölgedeki ticari sınırları kaldırmakta yetersiz kalmıştır.¹³⁸ Bölgesel güvenliğin sağlanması noktasında da KGAÖ ve ŞİÖ’nün daha aktif olduğu görülmektedir.

3.2.1. Yeni İpek Yolu Projesi

2011 yılı başlarında Orta Doğu ve Kuzey Afrika’da meydana gelmeye başlayan halk hareketleri sebebiyle ABD ilgisinin bu alana yoğunlaşması ve ekonomik krizin etkilerinin hâlâ sürüyor olması gibi nedenlerle Orta Asya her ne

---

¹³⁵ Project 2049 Institute, “Strengthening Fragile Partnerships: An Agenda for the Future of U.S.- Central Asia Relations”, Arlington, 2011, s. 2.

¹³⁶ A.g.m., s. 2.

¹³⁷ A.g.m., s. 9.

¹³⁸ A.g.m., s. 19.

kadar ABD için önceliğini kaybetmiş olsa da, Afganistan'ın istikrara kavuşturulması ve güvenliğin sağlanması Obama Hükümeti'nin öncelikleri arasında yer aldığı için Orta Asya önemini korumaya devam etmiştir. Bu dönemde ABD'nin Orta Asya politikalarının Yeni İpek Yolu Projesi kapsamında şekillendiği görülür ki bu projenin merkezinde Afganistan bulunmaktadır.

Güvenlik öncelikleri arasında Afganistan'ın istikrara kavuşturulması olan Obama yönetimi terör örgütlerine destek verilmesine zemin hazırlayan fakirliği ortadan kaldıracak bir düzen oluşturulması ve ülkenin kalkındırılması gerektiği yönünde bir yaklaşıma sahip olmuştur. Yeni İpek Yolu Projesinin ortaya çıkışı da bu yaklaşımın bir sonucudur. Ayrıca, bu projenin temelini Büyük Orta Asya Ortaklığı fikrine dayandığı görülmektedir. Buradan yola çıkarak Obama Hükümeti'nin Orta Asya'ya yaklaşımının Bush dönemi politikaların bir devamı olduğu söylenebilir. Ancak, Bush döneminden farklı olarak, demokrasi ve insan hakları gibi konulara vurgu azaltılmıştır. Çünkü, Bush dönemi demokrasi ihracı politikaları ve insan haklarının ihlali konusundaki eleştiriler, Orta Asya ülkelerinin ABD'den uzaklaşarak Rusya ve Çin'e yaklaşmasına sebep olmuştu. Bu sebeple, Obama yönetimi demokrasinin yayılmasına öncelik vermekten ziyade ekonomik entegrasyonu ön plana çıkarmıştı. Ayrıca, bölgede devam eden insan hakları ihlalleri Obama yönetiminin ilişkileri geliştirmek için adımlar atmasına engel olmamıştı. Örneğin 2009 yılında Türkmenistan ve Özbekistan insan hakları standartlarına göre dünyanın en baskıcı sekiz ülkesi arasında yer almasına karşın,¹³⁹ Obama yönetimi bunu gözardı ederek ilişkileri geliştirecek adımlar atmaya devam etmişti.

Yeni İpek Yolu Projesi ilk olarak 2011 yılında, geleneksel ticaret yollarının devamı sağlanarak Afganistan'ın bölgeye entegre edilmesi için tasarlanmıştır.¹⁴⁰ Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Hillary R. Clinton, İpek Yolu vizyonu hakkında Afganistan'a komşu ülkeler dahil olmak üzere otuz Dışişleri bakanının katıldığı bir toplantıya başkanlık etmiş ve Orta Asya ve Güney Asya ülkelerinin yüzyıllarca İpek yolu adı verilen ticaret ağıyla birbirlerine ve tüm kıtaya bağlı bulunmuş olduğunu ve bu emsalin Afganistan ve komşuları için uzun vadeli politikalarının ilham kaynağı

---

¹³⁹ Fedorenko, *Timeline of Central Asia (1918-2014)*, s. 18.

¹⁴⁰“U.S Support for the New Silk Road”, (Çevrimiçi) <https://www.state.gov/p/sca/ci/af/st/newsilkroad/>, 23.04.2019.

olarak kabul edildiğini belirtmiştir.¹⁴¹ Kalıcı istikrar ve güvenliğin ekonomik fırsatlarla sağlanabileceğini belirten Clinton'un şu ifadesi Yeni İpek Yolu Stratejisi'nin ne olduğunu özetlemektedir: "Türkmen gaz sahaları hem Pakistan ve Hindistan'ın enerji ihtiyacının karşılanmasına yardımcı olabilir hem de Afganistan ve Pakistan'a önemli geçiş gelirleri sağlayabilir. Tacik pamuğu Hint kumaşına dönüşebilir. Afganistan'dan mobilya ve meyveler Astana ve Mumbai pazarlarının ötesine geçebilir."¹⁴²

Afganistan'ın istikrara kavuşturulması ve bu ülkenin hem kuzeyi hem de güneyi ile entegrasyonunun sağlanmasının Asya kıtasının tamamında yarar sağlayacağını belirten ABD yetkilileri, bu anlamda yalnızca Afganistan'ın değil bölgedeki diğer ülkelerin desteğinin de önemli olduğunu belirtmiştir. Blake'in ifadesine göre, ABD hedeflenen entegrasyonun gerçekleşmesi için Afganistan ve Orta Asya ülkelerinin yanı sıra Rusya ve Çin ile de yakın işbirliği içerisinde çalışmaya devam edecektir. Blake'e göre hem Moskova hem de Pekin, Yeni İpek Yolu vizyonuna katkı yapmanın yaratacağı fırsatların farkındalar.¹⁴³

Gerçekten de; Afganistan, uyuşturucu üretimi ve İslami aşırıcılığın yayılması gibi tehditlerin kaynağı olarak görüldüğü için Yeni İpek Yolu girişimi kapsamında geliştirilen projelerle bölge ülkelerinin ticari anlamda birbirine bağlanması ve bu yolla işbirliğinin geliştirilerek güvenlik ve istikrarın sağlanması hem Orta Asya ülkeleri hem de Rusya ve Çin açısından önem taşımaktadır. Orta Asya ülkeleri için ise güvenlik çıkarlarının yanı sıra açık denizlerle bağlantısını sağlayacak Güney Asya ile ilişkilerin gelişmesi yeni ticari fırsatlar sağlayacaktır. Ayrıca izledikleri çok yönlü politika açısından, İpek Yolu'nun canlandırılması Orta Asya Cumhuriyetlerine yeni bir dış politika seçeneği sunmaktadır.¹⁴⁴

Başkan Obama'nın 2011 sonlarında Asya-Pasifik bölgesinin ABD güvenlik politikalarında ilk sırada yer aldığını belirtmesi¹⁴⁵ ve stratejik dikkatini Asya'ya

---

¹⁴¹ Hillary R. Clinton, "Remarks at the New Silk Road Ministerial Meeting", 22 Eylül 2011, (Çevrimiçi) <https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2011/09/173807.htm>, 01.06.2019.

¹⁴² Clinton, "Remarks at the New Silk Road Ministerial Meeting",

¹⁴³ Robert O. Blake, "Central Asia's Role in the Future of Afghanistan", Temmuz 2012, (Çevrimiçi) <https://2009-2017.state.gov/p/sca/rls/rmks/2012/194992.htm>, 04.06.2019.

¹⁴⁴ Purtaş, *Orta Asya ile Güney Asya Arasında Modern İpek Yolu Projesi: Afganistan, Pakistan ve Hindistan'ın Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile İlişkileri*, s. 59.

¹⁴⁵ Damian Grammaticas ve Mark Mardell, "Barack Obama Says Asia- Pasific is 'Top U.S. Priority'" *BBC*, 17 Kasım 2011, (Çevrimiçi) <https://www.bbc.com/news/world-asia-15715446>, 25.05.2019.

çevirmesi ABD'nin İpek Yolu Projesi kapsamındaki amaçlarını başka bir açıdan okumamıza yardımcı olacaktır. ABD'li uluslararası ilişkiler profesörü Stephen Walt'a göre ABD'nin dikkatini Asya'ya çevirmesi ve Asya Pasifik ile Hint okyanusundaki asker sayısını artırması bu bölgede kalacağını göstermekteydi. Walt'a göre bu eğilimin ortaya çıkmasında; ABD'nin Irak ve Afganistan'da başarısız olması ve Orta Doğu ile Orta Asya'da Amerikan askeri kuvvetlerini kullanarak ulus inşa etmek isteyenlerin bu başarısızlığın farkına varması, Asya'nın yükselen ekonomik önemi ve hem ABD hem de bölge ülkeleri tarafından yükselen Çin gücüne karşı koyulması gerektiğinin düşünülmesi etkili olmuştur.¹⁴⁶

Walt, 2011 yılında yayımlanan *The End Of The American Era* makalesinde dünyada son yirmi yılda önemli bölgelerde yeni güç merkezlerinin ortaya çıktığını bunun en belirgin örneğinin Çin olduğunu ve Çin ekonomisinin muhtemelen 2025'ten önce Amerikan ekonomisini geçeceğini belirtmiştir.¹⁴⁷ Buna göre yükselen Çin Asya'da etkinliğini artırmak isteyecektir. Tıpkı Stephen Walt gibi John Mearsheimer da, Çin'in ekonomik olarak büyümeye devam etmesi halinde ABD'nin Batı yarımküreye hükmettiği gibi Çin'in de Asya'ya hükmetmeye çalışacağını ifade eder.¹⁴⁸ Bu sebeple, hem Walt hem de Mearsheimer ABD'nin Çin ile ve Asya'daki diğer müttefikleri ile ilişkilerini geliştirmesi gerektiğini ve ABD'nin Asya'da "offshore balancer" denizaşırı dengeleyici olarak hareket etmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Yükselen Çin'le başa çıkmak için en uygun stratejinin çevreleme olduğunu ifade eden Mearsheimer'a göre ABD denizaşırı dengeleyici olarak mümkün olduğunca arka planda kalmalı ve Çin'i çevreleme yükünün çoğunu bölgedeki müttefiklerin üstlenmesi sağlanmalıdır.¹⁴⁹ Benzer şekilde Walt da, müttefiklerin bu kapsamdaki yükü paylaşmalarının sağlanması ve ABD'nin Asya'da kara kuvvetleri varlığını az tutması gerektiğini belirtmiştir.¹⁵⁰ Buna göre müttefiklerle işbirliği ve bu ülkeleri Asya'daki faaliyetlerinde desteklemek ABD'nin Çin'i sınırlamakta kullanması gereken yöntemlerdir. Walt'a göre Avrasya rekabet eden güçler arasında bölündüğü sürece bu devletler birbirleri hakkında endişe etmeye

---

¹⁴⁶ Stephen Walt, "Explaining Obama's Asia Policy", *Foreign Policy* 18 Kasım 2012, (Çevrimiçi) <https://foreignpolicy.com/2011/11/18/explaining-obamas-asia-policy/>, 29.04.2019.

¹⁴⁷ Stephen Walt, "The End of the American Era", *The National Interest*, cy., Sayı 116, 2011, s. 9.

¹⁴⁸ John Mearsheimer, "Can China Rise Peacefully?", *The National Interest*, 25 Ekim 2014, (Çevrimiçi) <https://nationalinterest.org/commentary/can-china-rise-peacefully-10204>, 22.04.2019.

¹⁴⁹ A.g.m.

¹⁵⁰ Zachary Keck, "The Interview: Stephen M.Walt", *The Diplomat*, 14 Aralık 2012, (Çevrimiçi) <https://thediplomat.com/2012/12/the-interview-stephen-m-walt/2/>, 30.05.2019.

meyillidir ve bu durum yerel tehditlere karşı hem ABD korumasına istekli olunmasını sağlar hem de egemen bölgesel bir gücün ortaya çıkmasına engel olur.¹⁵¹ Obama yönetiminin sıklıkla Rusya ile işbirliğine vurgu yapması ve Çin'e karşı Hindistan'ı hem Asya genelinde hem de Orta Asya'da daha aktif politikalar izlemesi yönünde desteklemesi bu kapsamda değerlendirilebilir.

ABD'nin İpek Yolu kapsamındaki projelerde de mümkün olduğunca çok aktörün yer almasını sağlamak istemesi bunun bir yansıması olarak görülebilir. ABD uzak olduğu Orta Asya bölgesinde 90'lı yıllarda Türkiye ve Avrupa Birliği gibi geleneksel müttefikleri aracılığıyla etkili olmaya çalışmaktayken, Obama döneminde bu ülkelerin yanı sıra Japonya, Hindistan gibi Asya'daki müttefikleriyle de işbirliğini geliştirme arayışına girmiştir. İleride bahsedileceği üzere ABD'nin bölge yetkilileri Yeni İpek Yolu Projesinde yalnız çalışmadıklarını ifade etmiştir. ABD'nin bu sayede hem maddi yükü bölüşmeyi hem de bölgede tek bir gücün üstünlük sağlamasını engelleyerek bir denge oluşturmayı amaçladığı görülmektedir. Buradan, ABD'nin Orta Asya'da üstünlük kurmayı hedeflemesinden ziyade, bölgeye Asya'daki dengeler bağlamında yaklaştığı ve Çin, Rusya, Afganistan, İran gibi ülkelere komşu olması dolayısıyla bölge ülkeleriyle ilişkilerini geliştirerek bölgede bir şekilde söz sahibi olmayı hedeflediği çıkarımı yapılabilir.

Diğer yandan Walt'a göre ABD'nin Asya'da etkili olabilmesi için Amerikan değerlerini ihraç etmeye çalışmaktan vazgeçmesi gerekmektedir. Gerçekten de, Özbekistan'da 2005'te meydana gelen Andican Olayları sonrası ABD'nin Özbekistan yönetimini insan haklarını ihlal ettiği yönünde sert şekilde eleştirmesi ilişkileri kopma noktasına getirmişti. Amerikalıların tarihi ve kültürü farklı olan ülkeleri yönetmekte hem başarılı olamadığını hem de bunun gereksiz olduğunu ifade eden Walt, ABD'nin Amerikan değerleri ile bölgesel dönüşümün sağlanması ve ulus inşası gibi sonuçsuz uygulamalardan kaçınması gerektiğini, bu sayede önemli bölgelerde Amerikan karşıtlığının azalacağını ve bunun ABD'ye daha fazla hareket özgürlüğü sağlayacağını belirtmektedir.¹⁵² Obama yönetiminin Orta Asya politikalarında demokrasi ve insan hakları gibi değerlere daha az vurgu yaparak ekonomik politikalara ağırlık vermesi bu kapsamda açıklanabilir.

---

¹⁵¹ Walt, "Explaining Obama's Asia Policy".

¹⁵² Stephen Walt, "Offshore Balancing: an idea Whose Time Has Come", *Foreign Policy*, 2 Kasım 2011, (Çevrimiçi) <https://foreignpolicy.com/2011/11/02/offshore-balancing-an-idea-whose-time-has-come/>, 16.04.2019.

ABD, bölgede istikrar ve güvenliğin sağlanabilmesi için de diğer ülkelerle işbirliğini önemsemektedir. Bu sebeple de Şangay İşbirliği Örgütü ile ilişkileri geliştirmeyi hedeflediği görülmektedir. Blake; 2011 yılında Çin'e gerçekleştirdiği ziyaret sırasında düzenlenen basın konferansında, ŞİÖ'nün Orta Asya'da Çin, Rusya ve bölge ülkeleri ile güvenlik, ekonomik ve kültürel alanlarda işbirliğini güçlendirmeyi amaçladığını, ABD'nin de ŞİÖ'nin bu çabalarına destek olarak uyuşturucu ve terörle mücadele gibi karşılıklı çıkar konularında Çin ile diyalogu daha fazla geliştirmeyi amaçladığını belirtmiştir.¹⁵³

Görüldüğü üzere; ABD hem Afganistan'ın istikrara kavuşturulmasında hem de Orta Asya ve Güney Asya'yı birbirine bağlayacak projelerde mümkün olduğunca çok aktörün yer almasını istemektedir. Bunun sebebi ise bu ülkelerin dış politika alternatiflerini çoğaltmak ve yeni ticari bağlarla ekonomilerinin güçlenmesini sağlamaktır. Bu şekilde, bu ülkelerin Çin ve Rusya gibi Asya'daki yükselen güçlerin nüfuz alanına girmesinin engellenmesi amaçlanmıştır.

Diğer taraftan, ABD askeri anlamda Afganistan'dan çekildikten sonra da öncülük ettiği ve desteklediği projeler sayesinde bölgede söz sahibi olmaya devam etmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle, Asya'nın bir diğer yükselen gücü olan Hindistan ile de bu kapsamda ilişkilerini geliştirmeyi hedeflemiştir. Hindistan, ABD'nin Çin ve Rusya ittifakına karşı denge unsuru olarak gördüğü stratejik bir ülke konumundadır.¹⁵⁴ Orta Asya ülkeleri ile sürekli ve istikrarlı ilişkilerin geliştirilmesinin yanı sıra Hindistan ile stratejik ortaklık kurulması ABD'nin Orta ve Güney Asya'daki başlıca hedeflerinden biri olarak ifade edilir.¹⁵⁵

ABD'nin, Orta Asya ve Güney Asya'yı birbirine bağlayacak Yeni İpek Yolu kapsamında desteklediği projelerin başında Türkmenistan doğalgazını Hint Okyanusuna ulaştırması amaçlanan Trans Afgan Boru Hattı Projesi (TAPI: Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan) gelmektedir. Bu proje 90'lı yılların başında gündeme gelmiş, 1995'te Türkmenistan ve Pakistan bu konuda anlaşma imzalamış ancak proje gerçekleştirilememiştir. Afganistan'da Taliban rejiminin ABD müdahalesi sonrası iktidardan uzaklaştırılması sonrasında 2002 yılında Afganistan'ın

---

¹⁵³ Joshua Kucera, "Is the U.S. Warming to the Shanghai Cooperation Organization?", 21 Mart 2011, (Çevrimiçi) <https://eurasianet.org/is-the-us-warming-to-the-shanghai-cooperation-organization>, 01.06.2019.

¹⁵⁴ Kireççi, Amerika Birleşik Devletlerinin Orta Asya Politikaları, s. 43.

¹⁵⁵ Blake, "Obama Administration's Priorities in South and Central Asia".

da dâhil olduğu yeni bir anlaşma imzalanmış daha sonra Hindistan da dâhil edilmiş ve 2010 yılında yeni bir anlaşma imzalanmıştır. Hazar kaynaklarının dünya piyasalarına ulaştırılmasını sağlayacak ve Türkmenistan'ın bu konuda Rusya'ya olan bağımlılığını azaltacak olan bu proje ABD tarafından desteklenmektedir. Blake'e göre bu proje hayata geçirildiğinde hem Afganistan'ın ekonomik gelişimine katkıda bulunacak hem de Pakistan ve Hindistan artan enerji ihtiyacını karşılayabilecektir ve bu sayede TAPI güzergâhı komşuları birbirine bağlayan bir barış koridoru haline gelebilecektir.¹⁵⁶

Bu kapsamda ABD tarafından desteklenen bir diğer proje CASA-1000 (Central Asia– South Asia 1000)' dir. CASA-1000, Kırgızistan ve Tacikistan'ın hidroelektrik fazlasının Afganistan ve Pakistan'a ihraç edilmesini sağlayacak bir projedir. Orta Asya ve Güney Asya arasında bölgesel bir elektrik piyasası oluşturmayı amaçlamaktadır. Proje, ABD Dışişleri Bakanlığı, Birleşik Devletler Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID), Dünya Bankası ve daha birçok başka kurum tarafından desteklenmektedir.

Bu iki önemli projenin yanı sıra, ABD'nin İpek Yolu'nu geliştirmek için ticaret ve ulaşım gibi çeşitli alanlarda mali ve teknik destekler sağladığı belirtilmiştir.¹⁵⁷ Ancak bu dönemde İpek Yolu Projesi kapsamında hızlı adımların atılmadığı görülmektedir.

Diğer yandan, ABD'nin Orta Asya'daki tek üssü olan Kırgızistan'daki Manas üssünün kapatılması yönünde 2013 yılında Kırgız Parlamentosunda karar alınmıştır.¹⁵⁸ Bu kararın alınmasında Rusya'nın Kırgızistan'da etkisini artırmasının etkili olduğu söylenebilir. Putin'in bir önceki yıl gerçekleştirdiği Kırgızistan ziyareti sırasında Rusya'nın Kant üssünü 2032'ye kadar kullanabilmesi için anlaşmaya varılmış ve Rusya'nın bu ülkeye çeşitli yatırımlar yapacağını sözü verilmiştir.¹⁵⁹

Manas üssünün 2014 yılında boşaltılacak olması ABD'nin bölgedeki varlığının ciddi oranda azalması anlamına gelmekteydi. Bununla beraber ABD Manas yerine Romanya'da üs açmaya karar vermiş, Kuzey Dağıtım Ağı'nın

---

¹⁵⁶ Blake, "Obama Administration's Priorities in South and Central Asia".

¹⁵⁷ "U.S. Support for the New Silk Road,".

¹⁵⁸ Piotr Smolar, "Key US Base in Central Asia Faces Closure after Kyrgyz MPs' Vote", *The Guardian*, 16 Temmuz 2013, (Çevrimiçi) <https://www.theguardian.com/world/2013/jul/16/us-base-closure-kyrgyzstan-manas>, 14.06.2019.

¹⁵⁹ Smolar, "Key US Base in Central Asia Faces Closure after Kyrgyz MPs' Vote",

kullanımının azalmasıyla lojistiği Pakistan güzergahıyla sağlamaya başlamış ve Yeni İpek Yolu Girişiminin en önemli projelerinden olan TAPI finansman eksikliği nedeniyle durma noktasına gelmişti.¹⁶⁰ Bu gelişmeler ABD'nin bölgeye yönelik politikalarındaki zayıflamayı göstermektedir. Hatta, Stephen Blank'e göre ABD bölgedeki çıkarlarından vazgeçmiş görünmektedir. Blank'e göre tüm bunlar bir tesadüf değildi ve ABD'nin Orta Asya'da tutarlı politikalar oluşturmayı ve yürütmeyi terk ettiğini göstermekteydi.¹⁶¹ Bu durumun Hindistan gibi ortakları ve bölge ülkelerini etkilediğini belirten Blank, Hindistan'ın ABD ile NATO'nun bölgeden çekilecek olması nedeniyle yaşadığı güvenlik kaygılarının ve TAPI'nin gerçekleşmeme ihtimali nedeniyle yaşadığı ekonomik kaygıların bu ülkenin Rusya ile yakınlaşmasına sebep olduğunu belirtmekte, Özbekistan gibi ABD ile işbirliğini geliştirmeye sıcak bakan ülkelerin ise Çin'e yaklaştığını belirtmektedir. Blank'e göre, Özbekistan ABD'nin Yeni İpek Yolu Projesi'ni ciddiye almazken, Çin'in İpek Yolu Projesine katılmakta oldukça isteklidir ve Çin ile stratejik ortaklık antlaşması imzalamıştır.¹⁶²

ABD'nin geri çekilmesiyle Orta Asya'da oluşan güç boşluğunun Rusya ve Çin tarafından doldurulduğunu, bu ülkelerin yalnızca anti-Amerikan politikalar izlemekle kalmadığını ayrıca bölge ülkelerinin bağımsızlık ve egemenliklerinin de azalmasını amaçladığını öne süren Blank, Orta Asya'nın terörizme ve Çin gücüne karşı savunmasız hale geldiğini, bu durumun ise ABD politika yapıcılarının tarafından fark edilmediğini ya da önemsenmediğini belirtmektedir.¹⁶³ Öte yandan; ABD'nin Orta Asya'da gücünü kaybettiğini belirten bu uzmanlar ABD'nin bölgede etkili olması gerektiği konusunda hemfikirdir.

ABD'nin Güney ve Orta Asya'dan sorumlu yetkilileri ise bölgede gelişimin sürdüğü ve İpek Yolu kapsamındaki çalışmaların devam ettiği yönünde açıklamalarda bulunmaya devam etmişlerdir. Hatta, 2013 yılında bölge yetkilisi Geoffrey Pyatt, İpek Yolu Vizyonu'nun geçen son iki yıldır retorikten gerçeğe

---

¹⁶⁰ Stephen Blank, "Awol: U.S. Policy in Central Asia", *The Central Asia Caucasus Analyst*, 30 Ekim 2013, (Çevrimiçi) <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12848-awol-us-policy-in-central-asia.html>, 01.06.2019.

¹⁶¹ A.g.m.

¹⁶² A.g.m.

¹⁶³ A.g.m.

dönüştüğünü belirtmiştir.¹⁶⁴ 2014 yılında CASA-1000 ve TAPI'nin çalışmalarına devam edildiği ve ABD desteklerinin sürdüğü açıklanmıştır.¹⁶⁵ Yine 2014 yılında bölge yetkililerinden Richard Hoagland güvenlik konusunda da bölge ile ilişkilerin gelişmeye devam ettiğini, Kuzey Dağıtım Ağı'nın işlerliğinden bahsederek bu ağın ticari bir rotaya dönüştürülmesi için çalıştıklarını ve “Yıllık İkili İstişareler” yolu ile güvenlik ve ekonomik işbirliği gibi konularda ikili ilişkilerin sürdürüldüğünü belirtmiştir.¹⁶⁶

Diğer yandan; Çin, Orta Asya dahil Asya'da etkinliğini artırmaya devam etmekteydi. Çin Devlet Başkanı Xi Jinping 2013 yılında, “Bir Kuşak Bir Yol” Girişimini Kazakistan ve Endonezya resmi ziyaretlerinde duyurmuştu.¹⁶⁷ Eski İpek Yolunda ticareti yeniden canlandırma amacı taşıyan Çin'in İpek Yolu Projesi Batı Pasifik, Güney Çin Denizi ve Hint Okyanusunu birbirine bağlamayı, aynı zamanda Doğu Asya'dan Batı Avrupa'ya tüm Avrasya kıtasını kuşatmayı amaçlamaktadır.¹⁶⁸ Gerçekleşmesi halinde tüm Avrasya'yı kuşatacak olan bu proje, şüphesiz ki Çin'in ekonomik ve siyasi anlamda önemli ölçüde güçlenmesini, bununla beraber yalnızca Asya'da değil küresel boyutta etkisini artırmasını sağlayacaktır. Çin'e sağlayacağı ekonomik kazançların yanı sıra, Çin'in bu girişimi Obama yönetiminin Asya'ya odaklanması ve burada etkisini artırma çabaları nedeniyle ABD'ye bir cevap olarak başlattığı yönünde görüşler mevcuttur.¹⁶⁹

ABD'li yetkililerin açıklamalarında ise Çin'in Orta Asya ve Asya'daki ekonomik faaliyetlerinden rahatsızlık duyulmadığı ifade edilerek, işbirliğine yapılan vurgu devam etmiştir. ABD'nin, Orta ve Güney Asya bürosu yetkililerinden Lynne M. Tracy 2013 yılında, Çin'in bu bölgedeki enerji ve ulaştırma altyapısını geliştirme çabalarını memnuniyetle karşıladıklarını belirtmiştir. ABD'nin bölge ülkelerinin önemli bir ortağı ve özellikle enerji sektöründe Amerikan şirketlerinin önemli ölçüde

---

¹⁶⁴ Geoffrey Pyatt, “Regional Economic Integration in South and Central Asia”, 12 Mart 2013, (Çevrimiçi) <https://2009-2017.state.gov/p/sca/rls/rmks/2013/205973.htm>, 22.06.2019.

¹⁶⁵ Fatema Z. Sumar, “Prospects for Regional Integration in Central Asia”, 28 Ekim 2014, (Çevrimiçi) <https://2009-2017.state.gov/p/sca/rls/rmks/2014/233577.htm>, 11.06.2019.

¹⁶⁶ Richard Hoagland, “U.S. Security Policy in Central and South Asia”, 16 Haziran 2014, (Çevrimiçi) <https://2009-2017.state.gov/p/sca/rls/rmks/2014/228567.htm>, 11.06.2019.

¹⁶⁷ Andrew Chatzky ve James McBride, “China's Massive Belt and Road Initiative”, *Council on Foreign Relations*, 21 Mayıs 2019, (Çevrimiçi) <https://www.cfr.org/backgrounder/chinas-massive-belt-and-road-initiative>, 01.07.2019.

¹⁶⁸ Feng Zang, “China as a Global Force”, *Asia & The Pacific Policy Studies*, Cilt 3, Sayı 1, 2016, s. 123.

¹⁶⁹ Zhang, “China as a Global Force” s, 125; Chatzky & McBrid, “China's Massive Belt and Road Initiative”.

yer aldığını ifade eden Tracy, buna karşın Çin'in bölgeye komşu olması ve ekonomik büyümesinin bir sonucu olarak bölge ticaret ve yatırımında doğal olarak lider konuma geleceğini, Çin ile beraber Rusya ve bölgeyle önemli ekonomik bağları olan ülkelerle işbirliği yapmayı istediklerini belirtmiştir.¹⁷⁰ 2015 yılında ise Richard Hoagland, Çin'in Asya bağlantılarını güçlendirmeyi hedeflediğini, kara ve demiryolları inşa etmek için milyarlarca dolar harcama yaptığını, bu bağlantıların ABD ve diğer uluslararası işletmelerin Orta Asya dahil Asya pazarlarına erişimi için yeni fırsatlar sunacağını söylemiştir.¹⁷¹ Ayrıca Hoagland, Çin'in Orta Asya'daki faaliyetlerinin ABD'nin bölgedeki politikalarını tamamlayıcı nitelikte olabileceği değerlendirmesinde bulunmuştur.

Obama döneminde yayımlanan 2015 yılı Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde de ABD'nin istikrarlı, barışçıl ve müreffeh bir Çin'in yükselişini memnuniyetle karşıladığı, bununla beraber ABD'nin hem Asya'da hem de dünyada barış ve refahın sağlanması için Çin ile yapıcı ilişkiler kurmayı istediği ifade edilir.¹⁷² Asya Pasifik'teki dengeleme kapsamında Hindistan, Japonya, Güney Kore, Vietnam, Avustralya gibi ortaklarla işbirliğinin derinleştirilmek istendiği de belgede belirtilmiştir. Bununla beraber Orta Asya bölgesi de bu strateji belgesinde Asya Pasifik başlığı altında yer almaktadır. Orta Asya'yla ilgili tek cümlede ise, Güney ve Orta Asya'da stratejik istikrarın sağlanması, terörle mücadele ve bölgesel ekonomik entegrasyonun sağlanması için ABD'nin Hindistan ve Pakistan ile beraber çalışacağı belirtilmektedir.¹⁷³ 90'lı yıllarda ABD, Kafkasya ve Orta Asya'ya yönelik benzer bir yaklaşıma sahipken, 2015 Strateji belgesinde Kafkasya'nın Avrupa başlığı altında, buna karşın Orta Asya'nın Asya Pasifik başlığı altında değerlendirilmesi ABD'nin Orta Asya'ya, Asya'daki dengeler bağlamında yaklaşmaya devam ettiğini göstermektedir.

2015 ABD'nin Orta Asya politikalarını yeniden gözden geçirdiği bir yıl olmuştur.¹⁷⁴ Orta Asya'yı bölgedeki büyük güçlerle olan ilişkileri kapsamında ele

---

¹⁷⁰ Lynne M. Tracy, "The United States and the New Silk Road", 25 Ekim 2013, (Çevrimiçi) <https://2009-2017.state.gov/p/sca/rls/rmks/2013/215906.htm>, 29.06.2019.

¹⁷¹ Richard Hoagland, "Central Asia: What's Next", 30 Mart 2015, (Çevrimiçi) <https://2009-2017.state.gov/p/sca/rls/rmks/2015/240014.htm>, 22.06.2019.

¹⁷² The White House, "National Security Strategy", Şubat 2015, <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2015/02/2015.pdf>, s. 24.

¹⁷³ "National Security Strategy", 2015, s. 25.

¹⁷⁴ Carl Schreck, "U.S. Reassesses Central Asia Strategy", *RFE&RL*, 20 Mart 2015, (Çevrimiçi) <https://www.rferl.org/a/central-asia-us-reassess-strategy/26911854.html>, 28.06.2019

alan ABD'yi politikalarını yeniden değerlendirmeye iten şey ise Rusya ve Çin'in bölgedeki girişimleridir. Çin'in İpek Yolu Projesi güzergahında Orta Asya'nın önemli bir yer teşkil ediyor olması ve Rusya'nın 2014 yılında kurulan Avrasya Ekonomik Birliği yoluyla bölgede etkisini artırıyor olması sebepler arasında gösterilebilir. Bununla beraber, Rusya'nın 2014'deki Ukrayna askeri müdahalesi sebebiyle ABD-Rusya ilişkilerinin gerginleşmesi ve ABD'nin Rusya'ya ekonomik yaptırımlar uygulama kararı da işin bir başka boyutudur. ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Antony Blinken, Rusya'ya uygulanan yaptırımların bölge genelini etkilediğinin ve Orta Asya ülkelerinin bundan kaygı duyduğunun farkında olduklarını, bu sebeple bölge ekonomisini çeşitlendirmek ve pazarlarını birbirine bağlamaya yardımcı olmak için kendi ekonomik araçlarını kullanmaya kararlı olduklarını belirtmiştir.¹⁷⁵

Hoagland, 2015 yılındaki konuşmasında, Orta Asya'nın Rusya, Çin, İran ve Afganistan ile ortak sınırlara sahip olduğu için, başka hiçbir sebep olmasa bile bulunduğu coğrafya nedeniyle ABD için ciddi ölçüde önemli olduğunu söylemiştir.¹⁷⁶ Bir sonraki gün, ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Antony Blinken'in yaptığı konuşmada ise ABD'nin bölgede etkisini artıracığı yönünde açık ifadeler bulunmaktadır. Blinken, "Orta Asya için Kalıcı Vizyon" adlı konuşmasında, ABD güvenliğinin istikrarlı bir Orta Asya'ya bağlı olduğunu, bununla beraber bölgenin İstanbul'dan Şangay'a bir köprü görevi görebilecek, Güney ve Doğu Asya'nın gelişen ekonomileri için enerji sağlayabilecek muazzam bir potansiyele sahip olduğunu, Afganistan geçiş sürecinde ise vazgeçilmez bir ortak olduğunu belirtmiştir.¹⁷⁷ Blinken konuşması sırasında kendisine yöneltilen, bölgedeki diğer önemli aktörlerle -özellikle Rusya ve Çin- karşılaştırıldığında ABD taahhütlerinin görece az kaldığı ve buna karşılık ABD politikalarında nasıl bir değişim yaşanacağı ile ilgili soruya şu şekilde cevap vermiştir; "... coğrafi olarak uzak olmamızın dezavantajına rağmen, çıkarlarımız olduğu için, potansiyeli gördüğümüz için ve masaya birşeyler koyduğumuz için ... Orta Asya ülkelerinin böyle bir ilişkiyi bizden beklediklerini hissediyorum ve biz şimdi bunu [onlara] vermeliyiz."¹⁷⁸

---

¹⁷⁵ Antony Blinken, "An Enduring Vision for Central Asia", 31 Mart 2015, (Çevrimiçi) <https://2009-2017.state.gov/s/d/2015/240013.htm>, 04.06.2019.

¹⁷⁶ Hoagland, "Central Asia: What's Next".

¹⁷⁷ Blinken, "An enduring Vision for Central Asia".

¹⁷⁸ Blinken, "An Enduring Vision for Central Asia".

ABD'nin Orta Asya politikalarını gözden geçirmesi sonrası yetkililerin yaptığı açıklamalara bakıldığında bölgeye yönelik temel yaklaşımda ciddi bir değişiklik olmadığı fark edilmektedir. Bununla beraber, bölgeyle ilişkilerini geliştirmek ve derinleştirmek istediğini belirten ABD'nin bu yönde adımlar attığı görülmektedir. Bu anlamda ABD Dışişleri Bakanı John Kerry'nin 2015 Kasım'ında gerçekleştirdiği Orta Asya ziyareti önemlidir. Orta Asya ülkelerinin beşi birden, bir ABD Dışişleri Bakanı tarafından ilk kez aynı gezi kapsamında ziyaret edilmişti.¹⁷⁹ Özbekistan'da beş orta Asya ülkesinin dışişleri bakanları ve ABD dışişleri bakanının katılımıyla gerçekleştirilen zirvede ise ortak bir deklarasyon imzalanmış, C5+1 formatlı yeni bir işbirliği oluşturulması kararlaştırılmıştır. C5+ 1 başta güvenlik ve ekonomi olmak üzere karşılıklı çıkar konularında diplomatik müzakereler gerçekleştirilmesini öngörmektedir. Kerry'nin ziyareti ve C5+1'in oluşturulması ABD'nin Afganistan'dan çekildikten sonra da bölgeyle ilişkilerini sürdüreceğini göstermektedir. Aynı zamanda, bu ziyaret ABD'nin Orta Asya'ya ekonomik ve güvenlik desteklerinin süreceğinin garanti edilmesi olarak da görülebilir. Nitekim 2016 yılı C5+1 toplantısında ABD'nin 15 milyon dolara kadar destek vermeyi planladığı terörle mücadele, enerji, ulaşım gibi konuları kapsayan beş projenin başlatılması kabul edilmiştir.¹⁸⁰

Bu dönem ABD'nin İpek Yolu Girişimi kapsamında geliştirdiği projelerde de hızlanma görülmektedir. Bu girişiminin en önemli projelerinden olan TAPI boru hattının inşasına 2015 yılında başlanmıştır. TAPI'nin 2020 yılında tamamlanması beklenmektedir.¹⁸¹ Bir diğer önemli proje olan CASA-1000'in çalışmalarına ise 2016 yılında resmen başlanmıştır. Orta ve Güney Asya'yı enerji anlamında birbirine bağlayacak olan bu projelerin çalışmalarına resmen başlanmış olması ise ABD'nin İpek Yolu Girişimi açısından önemli bir gelişmedir.

Yine de belirtmek gerekir ki, ABD öncülüğünde hedeflenen düzeyde bir bölgesel entegrasyon henüz söz konusu değildir. Ayrıca, Kerry'nin bölge ülkelerini ziyareti ve sonrasında yaşanan tüm bu gelişmelere karşın Orta Asya ülkeleri henüz

¹⁷⁹ "Travel to Austria, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Kazakhstan, Tajikistan, Turkmenistan, and U.K., October 28-November 4, 2015" (Çevrimiçi) <https://2009-2017.state.gov/secretary/travel/2015/t24/index.htm>, 15.06.2019.

¹⁸⁰ "U.S. -Central Asia (C5+1) Joint Projects", 3 Ağustos 2016, (Çevrimiçi) <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2016/08/260805.htm>, 15.06.2019.

¹⁸¹ "Turkmenistan- Afghanistan- Pakistan- India (TAPI) Gas Pipeline Project", (Çevrimiçi) <https://www.hydrocarbons-technology.com/projects/turkmenistan-afghanistan-pakistan-india-tapi-gas-pipeline-project/>, 16.06.2019.

hiçbir ABD başkanı tarafından ziyaret edilmemiştir. Bu da, Orta Asya ile ilişkiler bakımından Rusya ve Çin ile karşılaştırıldığında ABD ziyaretlerinin düşük profilde kaldığını göstermektedir. Bununla beraber ABD'nin bölgeyle ilgili ulaştığı hedefler de yok değildir. Orta Asya petrol ve gaz akışında Rusya artık tekel konumunda değildir ve bölgede tek bir gücün hakimiyet kurması engellenebilmiştir.¹⁸²

---

¹⁸² Eugene Rumer, Richard Sokolsky, Paul Stronski, "U.S Policy Toward Central Asia 3.0", *Carnegie Endowment for International Peace*, 25 Ocak 2016, (Çevrimiçi) <https://carnegieendowment.org/2016/01/25/u.s.-policy-toward-central-asia-3.0-pub-62556>, 11.06.2019.

4.BÖLÜM

AVRASYA'DA ÇİN - RUSYA İŞBİRLİĞİNE KARŞI ABD DIŞ POLİTİKASINDA ORTA ASYA

4.1. Trump Dönemi (2017-)

Donald Trump yönetime gelmeden önce Ukrayna ve Suriye meseleleri sebebiyle ABD-Rusya ilişkilerindeki gerginlik ve Rusya'ya yaptırımlar devam etmekteydi. Çin'in ise yükselen gücüne ağıttan herhangi bir itiraz olmaksızın, Obama yönetimi Asya'da bu yükselişini dengeleme politikaları izlemekteydi. Bu amaçla da 2015 yılında ABD öncülüğünde, ABD ve 11 Pasifik ülkesi arasında Trans Pasifik Ortaklığı (TPP: Trans-Pacific Partnership) Antlaşması imzalanmıştı. TPP Çin'in yükselişini dengelemeyi ve ABD'nin Asya'daki nüfuzunu garanti altına almayı amaçlayan bir antlaşmaydı.

Ocak 2017'de ABD'nin yeni Başkanı Donald Trump göreve başladı. Trump'ın göreve geldikten sonra yaptığı ilk işlerden biri Trans Pasifik Ortaklığı Antlaşması'ndan çekilmek oldu. Trump'ın 23 Ocak 2017'de TPP'den ayrılması ABD'nin Asya'daki varlığının azalacağını düşündürmekteydi. Bunun yanında Rusya ve Çin'e karşı izlenecek politikalarda belirsizlik söz konusuydu. Bu belirsizlikler 2017 Aralık'ta yayımlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi ile ortadan kalkmıştı.

Öncelikle, Trump her ne kadar TPP'den çekilmiş olsa da Ulusal Güvenlik Stratejisi yeni dönemde de ABD'nin Asya'daki varlığını devam ettireceğine dair açık ifadeler taşımaktadır. Belgede Hint- Pasifik bölgesi; dünya düzeninde özgür ve baskıcı vizyonlar arasında rekabetin yaşandığı, dünyanın en çok nüfuslu ve ekonomik olarak en dinamik bölgesi olarak tanımlanmıştır.¹⁸³ Bölgedeki en büyük tehdit ise Nükleer silahlı bir Kuzey Kore ve Çin'in ticari ve askeri faaliyetleri olarak gösterilmektedir. Belgede Çin'in ticari stratejileri ve altyapı yatırımlarının jeopolitik hırslarını gösterdiği, ayrıca Güney Çin Denizi'nde askeri üs kurma çabalarının serbest ticaret akışını ve diğer ülkelerin egemenliğini tehlikeye soktuğu, bununla beraber bölgedeki istikrarını baltaladığı iddia edilmektedir.¹⁸⁴ ABD'nin ise buna

---

¹⁸³ The White House, "National Security Strategy of The United States of America", Washington, Aralık 2017, <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2017/12/2017.pdf>, s. 45-46.

¹⁸⁴ "National Security Strategy of The United States of America", 2017, s. 46.

karşılık hem Asya'da yeni ortaklarla yeni ilişkiler kurup derinleştireceği hem de var olan ortak ve ittifaklarıyla işbirliğini iki katına çıkaracağı belirtilmektedir.

Belgede ABD'nin Japonya, Avustralya ve Hindistan ile dörtlü işbirliğini geliştirmeyi hedeflediği ve Hindistan'ın daha güçlü stratejik ve savunma ortağı olarak yükselişini memnuniyetle karşıladığı ifade edilir. Bilindiği üzere Obama döneminde de Hindistan Asya'daki en önemli ortaklardan biri olarak gösterilmekteydi. Trump döneminde de Hindistan ile işbirliği vurgusu devam etmektedir. Dahası Trump döneminde bölgenin Hint-Pasifik olarak adlandırılması Hindistan'ı ön plana çıkarma gayretinin bir sonucu olarak görülebilir Bu noktada, Obama döneminde olduğu gibi yeni dönemde de Asya'da müttefiklerle beraber hareket edilerek dengeleme politikasına devam edileceği anlaşılmaktadır.

Trump döneminde yayımlanan Ulusal Güvenlik Stratejisine bakıldığında Obama döneminden en büyük farkın ise Rusya ve Çin'e yaklaşım olduğu görülmektedir. Strateji belgesinde, Rusya ve Çin Amerikan gücü ve çıkarlarına meydan okuyan rakipler olarak nitelendirilmiş;¹⁸⁵ bu iki ülkenin dünyayı Amerikan değerleri ve çıkarları aleyhinde şekillendirmek istediği ifade edilmiştir.¹⁸⁶ Belgede, Rusya ve Çin'in gelişmekte olan dünyaya yatırım yaparak etkisini artırmayı hedeflediği; Çin'in dünya genelinde milyarlarca dolar yatırım yaptığı, Rusya'nın da önemli enerji kaynaklarının ve altyapıların kontrolüyle Avrupa ve Orta Asya'da ekonomik etkisini gösterdiği belirtilmiştir.¹⁸⁷

Geçmiş yıllarda Rusya ve Çin'in etkisini en çok artırdığı bölgelerden birinin Orta Asya olması, aynı zamanda ABD'nin Orta Asya politikalarının şekillenmesinde Rusya ve Çin ile olan ilişkilerin etkili olması, yeni dönemde ABD'nin Orta Asya'ya daha fazla önem vereceğini düşündürmektedir. Nitekim, Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde de, rakip güçlerin hakimiyetine ve cihatçılara karşı dayanıklı bir Orta Asya için çalışılacağı ve reformlara öncelik verileceği belirtilmiştir.¹⁸⁸ Buradan yola çıkarak ABD'nin Orta Asya ile ilgili ilk hedefinin, bölgedeki Rus ve Çin etkisini zayıflatmak olacağı söylenebilir.

---

¹⁸⁵ A.g.e., s. 2.

¹⁸⁶ A.g.e., s. 25.

¹⁸⁷ A.g.e., s. 38.

¹⁸⁸ A.g.e., s. 50.

Stephen Blank'e göre ABD'nin Orta Asya'ya olan ilgisinin arttığına dair önemli işaretlerden biri Trump yönetiminin Çin'in "Bir Kuşak Bir Yol"una karşı olduğunu açıklamasıdır. Blank'e göre, ABD-Hindistan yakınlaşması göz önüne alındığında, Trump'ın Orta Asya'yı da kapsayan Hint Pasifik vizyonu bunun göstergesidir.¹⁸⁹ Bu yöndeki bir diğer işaret de Trump'ın Kasım 2017'de yaptığı Japonya ziyaretinde, Trump ve Japonya başbakanının Çin'in Orta Asya'daki "Kuşak ve Yol Girişimi"ne karşı bir plan açıklamaları olmuştur.¹⁹⁰ (Ancak şuan için planın içeriğiyle ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.) ABD, Hindistan ve Japonya işbirliğinin ortak Çin tehdidi üzerine kurulduğu görülmekle beraber Çin'in "Kuşak ve Yol" projesine karşı duruşları doğal olarak Orta Asya'ya yönelik politikalarını da etkileyecektir. Bu noktada Blank; ABD'nin, Orta Asya'daki çıkarlarını hayati görmediği için bölgeyi uzun süre ihmal ettiğini, ancak bunun Trump yönetimiyle beraber, Japonya ve Hindistan gibi müttefiklerle birlikte, hızla değiştiğini ifade etmektedir.¹⁹¹

Bunun yanında ABD'nin bölge ülkeleriyle ikili ilişkilerini geliştirme çabaları da mevcuttur. Bu kapsamda Kazakistan ve Özbekistan ön plana çıkan ülkelerdir. Bu ülkeler de Rusya ve Çin nüfuzunu dengelemek için ABD ile işbirliğine isteklidir. Kazakistan devlet başkanı Nursultan Nazarbayev'in 2018 başlarında gerçekleştirdiği ABD ziyareti sırasında bu iki ülke ilişkilerinde yeni bir boyuta geçilmiştir. Trump ve Nazarbayev Gelişmiş Stratejik Ortaklığa (*Enhanced Strategic Partnership*) adım atacıklarını bildirmiştir.¹⁹² Ariel Cohen'e göre bu ortaklık Trump yönetiminin Orta Asya politikası oluşturma ve uygulama konusunda attığı önemli bir adımdır. Cohen, Avrasya'nın kalbi olarak nitelediği Orta Asya'da, ABD'nin ekonomik ve stratejik olarak kazanacağı çok şey olduğunu ve Trump'ın Orta Asya'ya yapacağı bir ziyaretin bu anlamda önemli olacağını belirtmiştir.¹⁹³

Kazakistan ile hâlihazırda var olan iyi ilişkilerin yanı sıra Özbekistan'ın Rusya ve Çin dışındaki ülkelerle ticaret ve yatırımı geliştirme çabaları ABD-

---

¹⁸⁹ Stephen Blank, "Neglected No Longer: Washington Returns to Central Asia", *Global Asia*, 21 Eylül 2018, (Çevrimiçi) http://www.globalasia.org/v13no3/feature/neglected-no-longer-washington-returns-to-central-asia_stephen-blank, 18.08.2019.

¹⁹⁰ A.g.m.

¹⁹¹ A.g.m.

¹⁹² Ariel Cohen, "Next Steps for Trump Strategy in Central Asia", 23 Ocak 2018, *The Hill*, <https://thehill.com/opinion/national-security/370279-next-steps-for-trumps-strategy-in-central-asia>, 21.08.2019.

¹⁹³ A.g.m.

Özbekistan ilişkilerinin yeni bir döneme girmesinde etkili olmuştur. Özbekistan sahip olduğu nüfusu, askeri gücü ve konumu dolayısıyla bölgede stratejik bir öneme sahiptir. 2016 yılında başkanlığa gelen Şevket Mirziyoyev, İslam Kerimov dönemi politikalarından farklı olarak hem komşu ülkelerle hem de küresel aktörlerle işbirliğini geliştirmek isteyen bir dış politika yaklaşımına sahip olmuştur. Bunun yanında ekonomiden insan haklarına, din özgürlüğüne kadar çeşitli alanlarda reformlar başlatmıştır. Frederick Starr'a göre 2017 sonundan itibaren tüm bölge dinamik ve önemli bir değişim sürecine girmişti ve bu değişimin nedeni Şevket Mirziyoyev'in Özbekistan Başkanı olarak göreve gelmesiydi.¹⁹⁴ Buna göre, bölgede başlayan dönüşüm ABD çıkarlarını doğrudan ilgilendirmekteydi ve özellikle ABD'nin Afganistan'ı Orta Asya ile entegre etme çabası yönünde gelişmeler meydana gelmekteydi. Örneğin Mart 2017'de Taşkent'te, Kasım 2017'de Aşkabat'ta Afganistan'ın geleceği üzerine düzenlenen konferanslarda beş Orta Asya ülkesi de Afganistan'da ekonomik, sosyal ve politik gelişimi teşvik etmek için çok yönlü bir girişim başlatmayı kabul etti.¹⁹⁵ Ayrıca, Starr'a göre Orta Asya'da bu yöndeki gelişmeler, bölgeyi ABD için geçmiş yirmi beş yıldakinden daha önemli hale getirmişti.¹⁹⁶

Özbekistan Devlet Başkanı Şevket Mirziyoyev'in Mayıs 2018'de gerçekleştirdiği ABD resmi ziyareti ise hem Özbekistan'ın hem de Orta Asya'nın ABD ile ilişkileri açısından yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilir. Bu görüşmede ABD ile Özbekistan arasında yeni bir stratejik ortaklık döneminin başladığı belirtilmiştir.¹⁹⁷ Görüşme sırasında Trump'ın Güney Asya stratejisini desteklediğini belirten Mirziyoyev ile Afganistan'ı da içeren bölgesel güvenlik konuları ele alınmıştır. Mirziyoyev Kuzey Dağıtım Ağına ve Afganistan'da istikrar ve barışın sağlanmasında desteğin süreceğine dair garantiler vermiştir.¹⁹⁸ Bunun

---

¹⁹⁴ Frederick Starr, "The Emergence of Central Asia, 2018, and U.S. Strategy", 18 Temmuz 2018, (Çevrimiçi) <https://docs.house.gov/meetings/FA/FA14/20180718/108568/HRG-115-FA14-Wstate-StarrS-20180718.pdf>, s. 2.

¹⁹⁵ A.g.m., s. 3.

¹⁹⁶ Frederick Starr & Svante Cornell, *The Long Game on the Silk Road: US and EU Strategy for Central Asia and the Caucasus*, Rowman&Littlefield, London, 2018, s. 6.

¹⁹⁷ "The United States and Uzbekistan: Launching A New Era of Strategic Partnership", 16 Mayıs 2018, (Çevrimiçi) <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/united-states-uzbekistan-launching-new-era-strategic-partnership/>, 24.07.2019.

¹⁹⁸ "The United States and Uzbekistan: Launching A New Era of Strategic Partnership".

yanında; Özbekistan ABD şirketleri ile tamamlandığında değeri 4.8 milyar dolardan fazla olacak 20'den fazla büyük ticari anlaşma imzalamıştır.¹⁹⁹

ABD'nin Güney ve Orta Asya Bürosu yetkililerinde Scotty Reid, bu görüşmeyi ABD-Özbekistan ilişkilerini geçmişte olduğundan daha iyi hale getirecek tarihi bir ziyaret olarak nitelendirmiştir. Reid, hem Özbekistan hem de Kazakistan başkanlarının aynı yıl gerçekleştirdiği ziyaretlerin, tüm bölgede ABD ile stratejik ilişkiler geliştirilmesinin temelini attığını belirtmektedir.²⁰⁰

Bununla beraber, 2018 yılında *Voice of America*'nın Özbek servisinden Navbahor Imamova'nın, ABD Dışişleri Bakanı müsteşarı Thommas Shannon ile gerçekleştirdiği röportaj Trump yönetiminin Orta Asya'yı nasıl değerlendirdiğine dair önemli bilgiler sunmaktadır. Shannon, Orta Asya'daki ülkelerin, "Büyük Oyun"a sürüklenmemek için gayret ettiklerini, ABD'nin ise bu ülkelere bağımsızlıklarını güçlendirebilmeleri için bölge dışından bir güç olarak ortaklık seçeneği sunduğunu belirtmiştir.²⁰¹

4.2. Çin'in İpek Yolu Girişimi ve ABD'nin Tepkisi

İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ve 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu (*Silk Road Economic Belt and The 21st Century Maritime Silk Road*), kısaca "Kuşak ve Yol" Girişimi, Çin'in eski İpek Yolu'nda ticareti yeniden canlandırma projesidir. Çin, Modern İpek Yolu Projesi olarak adlandırılan "Kuşak ve Yol" ile Asya, Avrupa ve Afrika arasında ekonomik bir koridor oluşturmayı hedeflemektedir. Kuşak kavramı ile kara ve demir yolları, petrol ve doğalgaz boru hatları, ayrıca diğer altyapı projeleri; yol kavramı ile de deniz yolları kastedilmektedir.²⁰²

2013 yılında Çin Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından açıklanan "Kuşak ve Yol" Girişimi, insanlık tarihindeki en hırslı ve ekonomik olarak en kapsamlı program

---

¹⁹⁹ "The United States and Uzbekistan: Launching A New Era of Strategic Partnership".

²⁰⁰ "Uzbekistan's Newfound Foreign Policy and its Implications for U.S. -Uzbekistan Relations", *Voices on Central Asia*, 23 Mayıs 2018, (Çevrimiçi) <https://voicesoncentralasia.org/uzbekistans-newfound-foreign-policy-and-its-implications-for-u-s-uzbekistan-relations/>, 12.08.2019.

²⁰¹ Navbahor Imamova, "Where does Central Asia fit in U.S. Foreign Policy Priorities", *U.S. Embassy of Uzbekistan*, 13 Nisan 2018, (Çevrimiçi) <https://uz.usembassy.gov/where-does-central-asia-fit-in-u-s-foreign-policy-priorities/>, 12.08.2019.

²⁰² <http://www.kusakveyol.org/>.

olarak görülmektedir.²⁰³ Xi Jinping'in, bu girişimi ilk olarak Kazakistan Nazarbayev Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada açıklaması ise başta Kazakistan olmak üzere Orta Asya'nın "Kuşak ve Yol"daki önemini göstermektedir. Dahası Kazakistan Çin'in Avrasya'ya açılan kapısı niteliğindedir.²⁰⁴ Ayrıca Orta Asya tarihi İpek Yolu'nun da merkezinde bulunmaktaydı.²⁰⁵

Kuşak ve Yol Girişiminde Orta Asya ülkeleri ile birlikte 60'dan fazla ülke yer almaktadır.²⁰⁶ Ayrıca, Çin yönetimi Kuşak ve Yol'un tüm ülkelere açık olduğunu belirtmiştir. Çin, 2014 yılında İpek Yolu Ekonomik Kuşağı Fonu ve Asya Altyapı Yatırım Bankası'nı kurmuş ve bu proje için yaklaşık 1 trilyon dolarlık hükümet fonu ayırdığını duyurmuştur.²⁰⁷ Böylesine büyük bir girişimin, Çin'in hem ekonomik hem de siyasi etkisini bölgesel ve küresel olarak artıracığı ise açıktır.

Kissinger'a göre Çin'i Orta Asya'ya ve nihayetinde Avrupa'ya bağlayacak olan Kuşak ve Yol Girişimi, dünyanın ağırlık merkezini Atlantik'ten Pasifik'e kaydıracak öneme sahip olacaktır.²⁰⁸ Zaten Pekin'in bu girişimi başlatmadaki en önemli sebebinin, ABD'nin Obama döneminde "Asya'ya dönüş" (*Pivot Asia*) politikası olduğu yönünde birçok görüş mevcuttur. Buna göre ABD'nin Asya'ya yönelmesine cevap olarak Çin Batı'ya yönelmiştir.²⁰⁹ Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse; Çin'in, ABD'nin Asya'daki politikaları nedeniyle kendini çevrelenmiş hissetmesi Kuşak ve Yol Girişimi'nin başlatılmasında önemli bir etkiye sahip olmuştur.

Çin'in yükselişi ve "Kuşak ve Yol" ile daha fazla ülkeyi etkileyecek olması küresel ekonomi ve siyasette değişimleri beraberinde getirecektir. Çin bu sayede bölgesel bir aktör olmaktan küresel bir aktör olmaya doğru hızla ilerlemektedir. Bu sebeple, Çin'in böylesine iddialı bir projeyi ortaya atması ve uygulama konusunda hızlı adımlar atması, Çin'in ABD hegemonyasına ve oluşturmak istediği tek kutuplu

---

²⁰³ Gal Luft, "Silk Road 2.0: US Strategy toward China's Belt and Road Initiative", *Atlantic Council Strategy Papers*, No:11, 2017, s. 6.; Andrew Chatzky & James McBride, "China's Massive Belt and Road Initiative".

²⁰⁴ Dinmuhammed Ametbek, "Yeni İpek Yolu Projeleri Bağlamında Kazakistan'ın Politikası", *ANKASAM*, 1. Baskı, Ekim 2017, Yayın No: 23, Analiz No: 5, s. 17.

²⁰⁵ Andrew Chatzky & James McBride, "China's Massive Belt and Road Initiative".

²⁰⁶ Proje'ye dâhil tüm ülkeler için <http://www.kusakveyol.org/> adresine bakılabilir.

²⁰⁷ <http://www.kusakveyol.org/>.

²⁰⁸ "Kissinger calls for cooperative US-China relationship", *China Daily*, 27 Eylül 2017, (Çevrimiçi) <http://www.chinadaily.com.cn/a/201709/27/WS5a0be213a31061a738404c42.html>, 01.09.2018.

²⁰⁹ Feng Zhang, "Challenge Accepted: China's Response to the US Rebalance to the Asia-Pacific", *Institute for Regional Security*, Cilt 12, Sayı 3, 2016, s. 53.

dünya düzenine bir başkaldırı olarak da değerlendirilmektedir.²¹⁰ Çin Devlet Başkanı'nın da bunu destekler nitelikte açıklamaları olduğunu söyleyebiliriz. Xi Jinping'in 2017 yılı Kuşak ve Yol Forumu'ndaki konuşmasında Çin'in Kuşak ve Yol Girişimini takip ederken gelişim uygulamalarını diğer ülkelerle paylaşmaya hazır olduğunu, ancak Çin'in diğer ülkelerin içişlerine karışmaya, kendi sosyal sistem ya da gelişim modelini dışa aktarmaya ve kendi iradesini başkalarına empoze etmeye niyetinin olmadığını belirtmesi, ABD'ye bir gönderme olarak kabul edilebilir.²¹¹

Daha önce de belirtildiği gibi Obama döneminde ABD, Çin'in İpek Yolu Girişimi kapsamındaki faaliyetlerine açık olarak itiraz etmiyordu. ABD, Asya'da etkinliğini artırmayı hedefliyor ve müttefikleriyle beraber Çin gücünü dengelemeyi amaçlayan politikalar izliyordu. ABD Dışişleri Bakanlığının Orta Asya yetkilileri ise Çin'in Orta Asya dâhil Asya'da ulaşım ve ticareti geliştirecek yatırımlarından memnuniyet duyduklarını ifade ediyorlardı. Diğer yandan, Gürcistan ve Ukrayna'yı işgal eden Rusya'nın yayılcı politikaları karşısında Çin'in bir dengeleyeceği olabileceği düşünülüyordu.²¹²

Ancak ABD, Çin'in 2014 yılında 20 Asya ülkesi ile birlikte Asya Altyapı Yatırım Bankası'nın (AIIB) kuruluşunu gerçekleştirilmesi üzerine kaygılanmaya ve bu durumdan hoşnut olmadığı mesajını vermeye başladı. Amerikan Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Jen Psaki'nin bu görevde bulunan başka kurumların mevcut olduğunu belirtmesi ABD'nin Asya'da Çin liderliğinde yeni bir bankanın kurulmasına sıcak bakmadığını göstermişti.²¹³ Buradan yola çıkarak Washington'un, ABD liderliğindeki finans sisteminin yerini Çin merkezli yeni bir sistemin almasından endişe duyduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Asya Altyapı Yatırım Bankası, Japonya ve ABD liderliğindeki Asya Kalkınma Bankası'na rakip olarak değerlendirilmektedir.²¹⁴ Ayrıca, ABD bu bankanın üyesi olmamasına rağmen, müttefikleri olan İngiltere, İsrail, Hindistan, Avustralya, Güney Kore ve Almanya, Fransa, İtalya gibi birçok AB

²¹⁰ Esm'e Özdaşlı, "Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi ve Küresel Etkileri", *Turkish Studies*, Cilt 10, Sayı 14, 2015, s. 579; Osman Tekir ve Nesrin Demir, "Ekonomik ve Siyasal Bir Araç Olarak Yeni İpek Yolu Projesinin Küresel Sisteme Etkileri", *SosyoEkonomi*, Cilt 26, Sayı 38, 2018, s. 202.

²¹¹ "Full Text of President Xi's Speech at Opening of Belt and Road Forum", *Xinhua*, 14 Mayıs 2017, (Çevrimiçi) http://www.xinhuanet.com/english/2017-05/14/c_136282982.htm, 19.08.2019.

²¹² Frederick Starr, "US Perspectives on China's Belt and Road Initiative in Central Asia and The South Caucasus", *International Studies*, 2019, s. 7.

²¹³ "Çin'den Asya'da Yeni Hamle", *DW*, 24 Ekim 2014, (Çevrimiçi) <https://www.dw.com/tr/%C3%A7inden-asyada-yeni-hamle/a-18018940>, 19.08.2019.

²¹⁴ Marcin Kaczmarek, "Non-western Visions of Regionalism: China's New Silk Road and Russia's Eurasian Economic Union", *International Affairs*, Cilt 93, Sayı 6, 2017, s. 1367.

üyesi devlet bu bankanın üyesi olmuşlardır. (AIIB günümüzde bölgesel ve bölge dışından olmak üzere toplam 74 üye ülkeye sahiptir.)

Obama'nın Ocak 2015'te Kongre'de yaptığı konuşma Çin'in bu kapsamdaki faaliyetlerine ilk açık tepki olarak gösterilebilir. Konuşmadaki bölüm şu şekildedir: "Bugün bizim işletmelerimiz her zamankinden daha çok ihracat yapıyor ve ihracatçılar çalışanlarına daha fazla ücret ödeme eğilimindedir. Fakat Çin, dünyanın en hızlı büyüyen bölgesi için kuralları yazmak istiyor. Bu çalışanlarımızı ve işletmelerimizi dezavantajlı hale getirebilir. Bunun olmasına neden izin verelim? Bu kuralları biz yazmalıyız."²¹⁵

ABD'nin bundan sonraki politikaları Asya'daki müttefikleriyle işbirliğini artırma şeklinde devam etmişti. Çin ve Rusya'nın Asya'daki nüfuzunu artırmasına karşılık, ABD'de bu bölgede daha aktif politikalar izleme yönünde adımlar attı. Örneğin, tezde daha önce bahsedildiği üzere 2014-2015 yıllarından itibaren ABD'nin Orta Asya'ya ilgisini yeniden artıran ve zayıflayan ilişkileri yeniden güçlendirme yönünde adımlar atmasına neden olan da Çin'in İpek Yolu Projesi ve Rusya'nın Avrasya Ekonomik Birliği'ni kurması olmuştu. Bununla beraber, ABD'nin kendi İpek Yolu Projesi'ndeki gelişmeleri vurgulayan konuşmalar yapılmış ve çalışmaların süreceği ifade edilmişti.²¹⁶ 2015 yılında ise beş Orta Asya ülkesi ve ABD arasında C5+1 kurulmuştu.

Trump döneminde de ABD, Çin'i dengeleyebilmek için Hindistan, Japonya ve Avustralya gibi Asya'daki müttefikleri ile ilişkilerini geliştirmeye devam etti. Ancak Trump, Obama'dan farklı olarak Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'ne açık olarak itirazda bulundu. Öyle ki, Trump dönemi Ulusal Güvenlik Stratejisinde Çin'in ekonomik ve askeri faaliyetleri Asya'daki en büyük tehditlerden biri olarak gösterilmiş ve Çin'in jeopolitik hırslara sahip olduğu belirtilmişti.²¹⁷ Trump dönemiyle beraber gerginleşen ABD-Çin ilişkilerinin sebeplerinden birinin de bu olduğu söylenebilir.

Buna karşın, birçok önemli isim ABD'nin kendi çıkarları için, Çin ile bu kapsamda işbirliği yapması gerektiğini belirtmektedir. Kissinger'a göre, Washington

---

²¹⁵ The White House, "Remarks by the President in State of the Union Address", 20 Ocak 2015, (Çevrimiçi) <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/01/20/remarks-president-state-union-address-january-20-2015>.

²¹⁶ Bu çalışmanın 47-50 sayfaları arasında ayrıntılı bir şekilde tartışılmıştır.

²¹⁷ The White House, "National Security Strategy of The United States of America", 2017, s. 46.

dünyanın ağırlık merkezinin değişiyor olduğunun farkına varmalı ve Çin'in Avrasya'daki yatırım planlarında Pekin ile işbirliği içerisinde olmalıdır.²¹⁸ Joseph Nye de Kissinger ile benzer bir görüşe sahiptir. Nye, Avrasya'da dengelerin değişmekte olduğunu ve Çin'in yükselişinin barışçıl kalması halinde bunun Çin ile beraber Amerika'yı da kapsayacak şekilde tüm dünya için önemli faydalar sağlayacağını söyleyerek, ABD'nin bu sebeple jeostratejik ve siyasi gerginlikleri dengeleyerek Çin ile işbirliği yapması gerektiğini belirtmiştir.²¹⁹

Ancak, ABD bu konuda tam tersi bir tutum sergilemektedir. ABD'nin Çin ekonomisini baskı altına almak için başlattığı ticaret savaşları Çin'in yükselişini engellemek için attığı ilk adımlardan biri olmuştur. Ayrıca ABD, Çin ile ilişkilerini geliştirmek yerine Asya'daki müttefikleri Hindistan, Japonya ve Avustralya gibi ülkeler ile alternatif girişimlerde bulunmuştur. ABD, Japonya ve Avustralya Temmuz 2018'de, Hint-Pasifik bölgesinde altyapı inşa edecek ve ekonomik büyümeyi artıracak projeler için üç taraflı ortaklık ilan etmişlerdir.²²⁰

Bunun yanında, ABD'nin, Kuşak ve Yol Girişiminin başarıya ulaşmasını engellemek için girişimin bulunduğu güzergâhlarda istikrarsızlık yaratmaya çalıştığı belirtilmektedir. Mehmet Seyfettin Erol, ABD'nin, Kuşak ve Yol Girişimini tehdit olarak gördüğünü, bu sebeple de bu oluşumda yer alan ülkeleri kendi içinde çatışmaya sevk etmeye çalıştığını belirtmiştir. Buna, Hindistan ve Pakistan arasındaki Keşmir sorununu örnek göstermiş ve ABD'nin buradaki sorunları alevlendirerek bölgede kendine alan açmaya çalıştığını belirtmiştir.²²¹ Gerçekten de, AIIB'nin üyesi olan, Kuşak ve Yol Girişiminde adı geçen Hindistan, Keşmir Sorunu ve Çin-Pakistan yakınlığından dolayı 14-15 Mayıs 2017'deki ilk Kuşak ve Yol Forumu'nu boykot etmişti.²²² Ve Çin'in Kuşak ve Yol'una karşılık, 22- 27 Mayıs

---

²¹⁸ Robert Delaney, "Kissinger Urges Greater Cooperation with China as 'the World's Centre of Gravity' Shifts", *South China Morning Post*, 27 Eylül 2017, (Çevrimiçi) <https://www.scmp.com/news/china/policies-politics/article/2112957/kissinger-urges-us-boost-cooperation-beijing-massive>, 27.08.2019.

²¹⁹ Gal Luft, "Silk Road 2.0: US Strategy toward China's Belt and Road Initiative".

²²⁰ Minister for Foreign Affairs, (Çevrimiçi), https://foreignminister.gov.au/releases/Pages/2018/jb_mr_180731.aspx, 27.08.2019.

²²¹ Ceyda Karan, "ABD Kuşak ve Yol Coğrafyasını Kendi İçinde Çatışmaya Sevk etmeye Çalışıyor", *Sputniknews*, 4 Mart 2019, (Çevrimiçi) https://tr.sputniknews.com/ceyda_karan_ksen/201903011037971195-abd-kusak-yol-cografya-catisma-calisiyor/, 09.09.2019.

²²² Bansari Kamdar, "What to Make of India's Absence From the Second Belt and Road Forum?", *The Diplomat*, 9 Mayıs 2019, (Çevrimiçi) <https://thediplomat.com/2019/05/what-to-make-of-indias-absence-from-the-second-belt-and-road-forum/>, 04.09.2019.

2017 tarihinde Hindistan’da gerçekleştirilen Afrika Kalkınma Bankası yıllık toplantısında Hindistan ve Japonya, Asya ve Afrika Gelişim Koridoru (AAGC) Projesini duyurdu.²²³ Hindistan, Nisan 2019’da gerçekleştirilen ikinci Kuşak ve Yol Forumu’na da katılmadı.

Çin Ankara Büyükelçiliği’nin açıklamasına göre Türkiye ve Çin arasında gerginliğe sebep olan Uygur Türkleri meselesi ABD’nin kışkırtması olduğu gibi Batı medyasında yer alan haberler de gerçeği yansıtmamaktadır.²²⁴ Aynı açıklamada, ABD-Çin arasındaki ticaret savaşı ile aynı dönemde ABD’nin Uygur meselesini “demokrasi ihlalleri” iddiası ile gündeme getirdiği, Uygur ayrılıkçılığını ABD’nin kışkırttığı ve bu yolla Çin’i güçsüzleştirmeye çalıştığı ifade edilmiştir. Gerçekten de, Sincan Uygur Özerk bölgesinin Kuşak ve Yol güzergâhındaki önemi, Türkiye’nin Kuşak ve Yol’da yer alan önemli ülkelerden biri olduğu ve aynı zamanda Türkiye-Çin ilişkilerinin gelişmekte olduğu düşünüldüğünde, Uygur meselesinin ABD-Çin rekabetinde gelecekte de mühim rol oynayacağı söylenebilir.

Diğer yandan; ABD’nin, Kuşak ve Yol’a katılan ülkeleri eleştirdiği ve engellemeye çalıştığı da görülmektedir. Örneğin ABD, İtalya’nın, Kuşak ve Yol Girişimi’ne katılma planına tepki göstermiştir. ABD Ulusal Güvenlik Konseyi Sözcüsü Garrett Marcuis Twitter hesabından yapmış olduğu paylaşımda İtalya’nın önemli bir küresel ekonomi ve yatırım merkezi olduğunu, İtalyan Hükümeti’nin Çin’in gösteriş amaçlı altyapı projesine meşruluk kazandırmasına gerek olmadığını söylemiştir.²²⁵ Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi ise buna bir cevap olarak, Kuşak ve Yol’a tüm ülkelerin katılıp katılmamakta özgür olduğunu, bir ülkenin diğerini engelleme hakkına sahip olmadığını belirtmiştir.²²⁶

Washington’un, Kuşak ve Yol Girişimini zora sokmayı amaçlayan politikaları ve eleştirileri ise devam etmiştir. ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo Mayıs 2019’da Londra’da Çin’in bu kapsamda yürüttüğü politikalar için “siyasi etki karşılığında altyapı anlaşmaları” ve “rüşvetle desteklenen borç diplomasisi”

---

²²³ Kamdar, “What to Make of India’s Absence From the Second Belt and Road Forum?”.

²²⁴ Erkin Öncan, “ABD’nin Kışkırtmaya Çalıştığı Uygur Meselesi: Çin’in ‘Balkanlaştırılması’ Hamlesi”, *CRI TÜRK*, 16 Ekim 2018, (Çevrimiçi) <http://www.criturk.com/haber/ozel-haber/abdnin-kiskirtmaya-calistigi-uygur-meselesi-cinin-balkanlastirilmasi-hamlesi-66069>, 02.09.2019.

²²⁵ Övgü Pınar, “İtalya’nın Çin’in ‘İpek Yolu’na katılma planı ABD’den Tepki Çekti”, *BBC*, 10 Mart 2019, (Çevrimiçi) <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47513772>, 27.08.2019.

²²⁶ Saibal Dasgupta, “Analysts: China Trying to Use Belt and Road Meeting to Counter US Influence”, *VOA*, 23 Nisan 2019, (Çevrimiçi) <https://www.voanews.com/east-asia-pacific/analysts-china-trying-use-belt-and-road-meeting-counter-us-influence>, 02.09.2019.

yorumlarında bulunmuştur.²²⁷ Çin Dışişleri Bakanlığı sözcüsü ise Çin'in, ABD'nin Kuşak ve Yol Girişimiyle ilgili şikâyetlerinden bıktığını ve bunun bir işe yaramadığını belirtmiştir.²²⁸

Kuşak ve Yol Girişiminin ABD'yi rahatsız eden bir başka önemli boyutu da Çin ve Rusya işbirliğinin bu kapsamda derinleşiyor olmasıdır. ABD'nin, hem Rusya hem de Çin ile ilişkilerinin gergin olduğu dönemde, bu iki ülkenin gittikçe yaklaşması ve Avrasya'da etkisini artırıyor olması ABD'nin bölgedeki etkisini doğal olarak azaltacaktır. Bu sebeple, ŞİÖ'nün ardından Kuşak ve Yol ABD için yeni bir tehdit anlamına geliyor. Putin'in İkinci Kuşak ve Yol Forumu'nda Avrasya Ekonomik Birliği ile Kuşak ve Yol'un birbirini tamamlayıcı olduğunu ifade etmesi ve Büyük Avrasya Ortaklığı'na vurgu yapması,²²⁹ Rusya ve Çin'in bölgede birlikte hareket etmeye kararlı olduklarını gösteriyor.

Rusya ve Çin'in bölgedeki işbirliğinin yanı sıra, dünya genelinden Kuşak ve Yol'a olan katılım ABD'yi daha da endişelendirmektedir. Asya'daki önemli güçlerden biri olan Pakistan'ın da Çin ile gittikçe yaklaşması ve Çin'in başlattığı bu girişimde yer alması, ABD ile arası bozulan Türkiye'nin de Rusya ve Çin eksenine kayması buna örnek olarak gösterilebilir. ABD'nin hâlihazırda müttefiki olan Hindistan ve Japonya ise Çin'in yükselişini kendi çıkarlarına ters gördükleri için ABD ile ilişkilerini geliştirmektedir. Nitekim ABD de Asya'da Çin'i dengeleyebilmek için bu ülkelere ihtiyaç duymaktadır. ABD'nin bu kapsamdaki Orta Asya politikaları ise bölge ülkeleriyle ilişkilerini geliştirme yönünde devam etmektedir. Bu kapsamda Özbekistan ve Kazakistan ikili ilişkilerde öneme sahiptir. Ayrıca ABD, Hindistan ve Japonya'yı da Orta Asya'da aktif politikalar izlemesi için desteklemektedir.

4.3. ABD İpek Yolu ve Çin İpek Yolu

Eski İpek Yolu'nda ticareti canlandırma fikri bir proje olarak ilk kez 2011 yılında dönemin ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton tarafından açıklanmıştır. Ancak fikrin ortaya çıkışı ABD'de 1999 yılında çıkarılan İpek Yolu Strateji

---

²²⁷ Ben Blanchard, "China Says 'Fed up' with hearing U.S Complaints on Belt and Road", *Reuters*, 9 Mayıs 2019, (Çevrimiçi) <https://www.reuters.com/article/us-china-silkroad-usa/china-says-fed-up-with-hearing-u-s-complaints-on-belt-and-road-idUSKCN1SF0UY>.

²²⁸ Blanchard, "China Says 'Fed up' with hearing U.S Complaints on Belt and Road",

²²⁹ Kremlin, "Vladimir Putin attended the second Belt and Road Forum for International Cooperation", 26 Nisan 2019, (Çevrimiçi) <http://en.kremlin.ru/events/president/news/60378>.

Yasası'na dayanmaktadır. Bu yasa ile Batı Avrupa'yı Orta Asya'ya ve Uzakdoğu'ya bağlayan enerji, ticaret ve ulaşım koridoru oluşturmak öngörülmüştü. Bunun yanında, yasada ABD'nin Orta Asya politikasının üzerine şekillendiği güvenlik, enerji ve demokratikleştirme alanındaki temel amaçlarına vurgu yapılmış, İpek Yolu'nun hayata geçirilebilmesi için hem demokratikleştirme ve istikrarın sağlanması gerekli görülmüş hem de İpek Yolu'nun yeniden inşasıyla bölge ülkelerinin daha bağımsız hale gelmesi ve güçlendirilmesi hedeflenmişti. Aslına bakılırsa eski İpek Yolu'nu yeniden canlandırmak ABD'nin bölgedeki neredeyse tüm amaçlarına ulaşması anlamına geliyordu. Bu anlamda İpek Yolu inşası ABD için hem bir amaç hem de bir araç olarak görülmüş ve ABD'nin bu dönemden sonraki Orta Asya politikaları dönem dönem değişikliklere uğrasa da İpek Yolu temelinde şekillenmiştir.

1999'da İpek Yolu'nu canlandırma fikri ilk ortaya çıktığında, ABD Orta Asya ve Güney Kafkasya'yı birbirine entegre etmeyi, bu bölgeyi de Batı'ya entegre etmeyi amaçlıyordu. 2005 yılından itibaren ise ABD'nin İpek Yolu vurgusu Afganistan üzerinden yapılmaya başlanmıştır. 2001 yılında ABD'nin Afganistan'ı işgal etmesinin ardından, burada güvenlik ve istikrarın sağlanması Orta Asya'ya bağlı görülmüş ve ABD Afganistan'ı Orta Asya'nın bir parçası olarak kabul etmişti. Orta Asya ve Güney Asya'yı Afganistan üzerinden birbirine bağlamayı amaçlayan "Büyük Orta Asya Projesi", İpek Yolu Strateji Yasası'nın değişen şartlara göre güncellenmiş hali görünümündeydi.

2011'de ise ABD'nin, Afganistan'ı istikrara kavuşturma ve Orta Asya ile Güney Asya'yı birbirine entegre etme politikası "Yeni İpek Yolu Projesi" olarak duyurulmuştur. Hillary Clinton, bölgeyle ilgili uzun vadeli politikalara eski İpek Yolu'nun ilham kaynağı olduğunu ve bunun gerçekleşmesinin tüm Asya'ya fayda sağlayacağını belirtmiştir.²³⁰ Yeni İpek Yolu Projesi, bir yönüyle, ABD'nin Afganistan'dan askerlerini çektikten sonra burada oluşturmak istediği düzen ile de ilgilidir. Ayrıca, İpek Yolu Projesi ile Orta Asya ve Güney Asya'da ulaşılmak istenen bu hedefler, Obama'nın Asya'ya yönelmesinin (*pivot Asia*) de bir parçasıdır.²³¹

---

²³⁰ Hillary R. Clinton, "Remarks at the New Silk Road Ministerial Meeting", 22 Eylül 2011, (Çevrimiçi) <https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2011/09/173807.htm>.

²³¹ Andrew Chatzky & James McBride, "China's Massive Belt and Road Initiative".

Görüldüğü üzere, ABD'nin 1999'dan itibaren Orta Asya politikaları İpek Yolu'nu canlandırma üzerine kurulmuştur. Bu kapsamda ulaşılmak istenen en temel amaç, bölge ülkelerinin ekonomilerini ve bağımsızlıklarını güçlendirerek, bölgeyi Rusya ve Çin baskısına dirençli hale getirmektir. ABD bu sayede Orta Asya'daki Rusya ve Çin nüfuzunu dengelemeyi amaçlamıştır. Bu sebeple de bölgede mümkün olduğunca çok aktörün yer almasını istemiş, başta Çin ve Rusya ile olmak üzere işbirliğine vurgu yapılmıştır. ABD'nin Orta Asya yetkililerinden Robert Blake 2012 yılında yapmış olduğu bir konuşmada, Moskova ve Pekin'in Yeni İpek Yolu Vizyonu'na katkı yapmanın yaratacağı fırsatların farkında olduklarını ve bu ülkelerle işbirliğini geliştirilmeyi amaçladıklarını ifade etmiştir.²³² Ancak hem Rusya'nın hem de Çin'in, ABD'nin bu bölgedeki politikalarından memnun olduklarını söylemek zordur.

Çin, ABD'nin Yeni İpek Yolu Projesi'ne şüphe ile bakıyor ve bu projeyi gelecekte Afganistan'dan askerlerini çektikten sonra nüfuzunu korumak amacıyla geliştirdiğini düşünüyordu.²³³ Bunun yanında ABD'nin Asya'ya yönelmesi ve bu proje ile Orta ve Güney Asya'da etkili olmaya çalışması, Çin'in kendini çevrelenmiş hissetmesine neden oluyordu.²³⁴ Bu sebeple Çin, ABD öncülüğündeki İpek Yolu Projesine katılmaktansa kendi İpek Yolu Vizyonunu geliştirmeyi tercih etmiş ve Xi Jinping Çin İpek Yolu Girişimini 2013 yılında ilk kez Kazakistan'da duyurmuştur. Üstelik, daha önce belirtildiği üzere Çin'in İpek Yolu Girişimi ABD'ninkine oranla çok daha geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır ve Orta Asya'da etkili olmanın ötesinde amaçlar taşımaktadır. ABD İpek Yolu yalnızca kara ticaretinin geliştirilmesi amacını taşırken, Çin hem kara hem deniz ticaretini geliştirecek stratejiler izlemektedir.²³⁵ Gerçekleşmesi halinde nerdeyse tüm Avrasya'yı kuşatacak olan bu girişimde Orta Asya'nın ise hayati bir öneme sahip olduğu düşünülmektedir.²³⁶ Kuşak ve Yol Girişimi olarak adlandırılan Çin'in İpek Yolu'nda, Çin'i Avrupa'ya karadan bağlayacak olan "kuşak" güzergahı Orta Asya üzerinden geçmektedir.

---

²³² Robert O. Blake, "Central Asia's Role in The Future of Afghanistan", Temmuz 2012, (Çevrimiçi) <https://2009-2017.state.gov/p/sca/rls/rmks/2012/194992.htm>, 04.06.2019.

²³³ Thomas Zimmerman, "The New Silk Roads: China, The U.S., and The Future of Central Asia", *Center on International Cooperation*, Kasım 2015, s. 14.

²³⁴ A.g.m., s. 19.

²³⁵ Marlene Laruelle, "The U.S Silk Road: Geopolitical Imaginary or The Repackaging of Strategic Interests", *Eurasian Geography and Economics*, Cilt 56, Sayı 4, 2015. s. 362.

²³⁶ International Crisis Group, "Central Asia's Silk Road Rivalries", *Europe and Central Asia Report*, Rapor No: 245, 27 Temmuz 2017, (Çevrimiçi) <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/central-asia/245-central-asias-silk-road-rivalries>.

ABD başlangıçta Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'ne itiraz etmemiş, hatta Orta Asya'daki Çin yatırımlarının ve altyapı çalışmalarının ABD'ninkileri tamamlayıcı nitelikte olduğu belirtilmiştir. Ancak bu kapsamda iki ülke arasında bir işbirliği yapılmamış ve ABD Çin'in Kuşak ve Yol Girişiminde yer almamıştır. Bununla beraber, bu iki ülkenin, kendi projeleri kapsamında hareket etmeleri Orta Asya ve Güney Asya'da kesişen iki rakip vizyonun ortaya çıkmasına sebep olmuştur.²³⁷ Diğer yandan, Rusya da ABD'nin İpek Yolu Projesi'ne mesafeli durmaktaydı. Çünkü; Moskova, güneyi ile entegre olmuş bir Orta Asya'da kendi nüfuzunun azalacağını düşünüyordu.²³⁸

Rusya ve Çin'in birbirleri ile ilişkileri, bu iki ülkenin ABD ile olan ilişkilerinden önemli ölçüde etkilenmektedir. Bu anlamda Rusya ve Çin yaklaşması Sovyetler Birliği'nin çöküşünden itibaren başlamıştı ve ABD'nin Orta Asya'da etkisini artırması Moskova ve Pekin'i Orta Asya'da işbirliği yapmaya yönelten önemli faktörlerden biriydi.²³⁹ 2001- 2003 yıllarında Orta Asya'da terörle mücadele kapsamında bu üç güç arasında işbirliği yapılmıştı. Ancak ABD'nin bölgedeki nüfuzunu artırmasına karşılık, Rusya ve Çin, ABD gücünü dengeleyebilmek için yeniden yakınlaşmışlardı. Benzer şekilde ABD'nin Yeni İpek Yolu Projesi ve Asya'da etkisini artırma politikaları her iki ülkenin çıkarlarıyla da uyumuyordu. Dahası, Rusya'nın 2014'teki Ukrayna müdahalesi ve Kırım'ı ilhakı sonrasında ABD-Rusya ilişkilerinin bozulması, Moskova ve Pekin'in daha fazla yakınlaşmasını sağlamıştı.

Bununla beraber Stephen Blank'e göre Rusya'nın Ukrayna müdahalesinin asıl kazananı Çin'di. Çünkü bundan önce Rusya ve Japonya, Çin'in Asya'daki yükselişi karşısında yakınlaşmaya başlamıştı. Ancak Rusya'nın Ukrayna müdahalesi sonrasında ABD'nin, Japonya'yı Rusya'ya yaptırım uygulama konusunda zorlaması bu iki ülkenin yakınlaşmasını engellemişti.²⁴⁰ Ayrıca, Rusya bu savaşla beraber güç kaybetmiş ve diğer ülkelerle ticari ilişkileri zayıflamıştı. Buna karşın Çin hem Rusya

---

²³⁷ James McBride, "Building The New Silk Road", *Council on Foreign Relations*, 22 Mayıs 2015, (Çevrimiçi) <https://www.cfr.org/backgrounder/building-new-silk-road>, 03.06.2019.

²³⁸ Rumer ,Sokolsky, Stronski, "U.S Policy Toward Central Asia 3.0".

²³⁹ Younkyyo Kim ve Fabio Indeo, "The New Great Game in Central Asia post 2014: The US 'New Silk Road' Strategy and Sino-Russian Rivalry", *Communist and Post-Communist Studies*, 15 Mayıs 2013, Cilt 46, Sayı 2, s. 276.

²⁴⁰ Stephen Blank, "Why China is Winning the War in Ukraine", *The World Today*, Cilt 71, Sayı 6, 2015, s. 34.

hem de Orta Asya ülkeleri ile ekonomik ilişkilerinde önemli kazançlar elde etmişti.²⁴¹

Bu sebeple Rusya, her ne kadar Pekin ile ilişkilerini geliştirse de, diğer taraftan da Çin'in Orta Asya'da artan ekonomik nüfuzunu dengelemeyi amaçlıyordu. Çin'in, Orta Asya ülkeleri ile net ticareti 2010 yılında ilk kez Rusya'nın bölgeyle olan ticaretini geçmişti.²⁴² Kuşak ve Yol Girişimi de Çin'in bölgedeki ekonomik etkisini daha da artıracığını gösteriyordu. Bu durum 2014 yılında Rusya öncülüğünde Avrasya Ekonomik Birliği'nin kurulmasının önemli bir sebebini oluşturuyordu. Ancak sonrasında Avrasya Ekonomik Birliği ile Çin'in Kuşak ve Yol'u, Pekin ve Moskova'nın işbirliğinde önemli bir rol oynamaya başladı. Blank'e göre Avrasya Ekonomik Birliği'nin temel hedeflerinden biri her ne kadar Çin'in Orta Asya'daki nüfuzunu engellemek olsa da, Rusya ekonomik olarak Çin'le ve onun projeleri ile rekabet etmekten vazgeçmişti. Bunun sebebi ise Ukrayna Savaşı'ndan sonra Batı'nın yaptırımları karşısında, Rusya'nın Çin desteğine ve yatırımlarına ihtiyaç duymasıydı.²⁴³

Bunun yanında Ukrayna Krizi'nin bir diğer sonucu da Rusya'da Büyük Avrasya fikrini ortaya çıkarmasıydı. Alexander Lukin'e göre Büyük Avrasya kavramı 2015 yılında, Rusya'nın Batı ile ilişkilerinin geri dönülmez şekilde bozulması sonucunda geliştirilmişti.²⁴⁴ Büyük Avrasya'nın ise yeni bir ekonomik ve politik blokla Rusya, Orta Asya ve Çin'i birbirine bağlayacak muğlak bir proje olduğu düşünülmektedir.²⁴⁵ Çin'in Kuşak ve Yol'unun da Çin, Orta Asya, Rusya ve Avrupa'yı ekonomik olarak birbirine bağlayacak bir proje olması, Rusya ve Çin'in ortak hareket etmesini kolaylaştırmaktadır. Çünkü iki ülkenin bu kapsamdaki amaçları arasında paralellik bulunmaktadır. Mayıs 2015'de Putin ve Xi Jinping Avrasya'da ortak bir alan oluşturmak amacıyla, Kuşak ve Yol ile Avrasya Ekonomik Birliği'ni koordine etmek için ortak bir bildiri yayınladılar.²⁴⁶ Ayrıca Çin Dışişleri Bakanı tarafından ŞİÖ'nün bu koordinasyonu sağlayacak önemli bir platform olduğu

---

²⁴¹ Blank, "Why China is Winning the War in Ukraine", s. 34.

²⁴² Kim ve Indeo, "The New Great Game in Central Asia post 2014: The US "New Silk Road" Strategy and Sino-Russian Rivalry", s. 277.

²⁴³ Blank, "Why China is Winning the War in Ukraine", s. 35.

²⁴⁴ Alexander Lukin, "Russian- Chinese Cooperation in Central Asia and The Idea of Greater Eurasia", *India Quarterly*, Cilt 75, Sayı 1, 2019, s. 8.

²⁴⁵ International Crisis Group, "Central Asia's Silk Road Rivalries".

²⁴⁶ A.g.m.

belirtilmiştir.²⁴⁷ Bu dönem itibariyle, daha net bir şekilde, hem Orta Asya'daki hem de genel anlamda Avrasya'daki rekabet, ABD'ye karşı Rusya-Çin işbirliği ile şekillenmeye başladı.

Bununla beraber, 2015 yılına kadar, bölgede ABD'nin İpek Yolu Projesi kapsamında önemli bir proje henüz hayata geçmiş değildi. Ancak desteklerin sürdüğü ve projelerin devam ettiği açıklanmıştı. ABD'nin destekleri ile 2009'dan bu döneme Orta Asya'da bölge içi ticaretin % 49 arttığı, 2011'den bu döneme ise bölgesel sınır geçişlerinin ortalama maliyetinin % 15 oranında azaldığı belirtilmiştir.²⁴⁸ Çin ise 2013 yılında duyurduğu Kuşak ve Yol Girişimi finansmanı için 2014 yılında Asya Altyapı ve Yatırım Bankası ve İpek Yolu Fonu'nu kurmuştur. İpek Yolu Fonu'nun hedefi öncelikli olarak Orta Asya'da demiryolu ve boru hatları kurmaktır.²⁴⁹ Ayrıca Çin yaklaşık 50 milyar dolarlık ticaret hacmiyle 2013'den itibaren Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Özbekistan'ın en önemli ticaret ortağı haline gelmişti. Aynı zamanda bölgenin en büyük yatırımcısı olmakla beraber en önemli kaynak ithalatçılarından biriydi.²⁵⁰

ABD ise, Rusya ve Çin'in işbirliği halinde etkisini en fazla artırdığı alan olan Orta Asya'yı 2015 başından itibaren yeniden gündemine almıştır. Dönemin Dışişleri Bakan yardımcısı Antony Blinken Mart 2015'te, Brookings Enstitüsü'nde "Orta Asya için Kalıcı Vizyon" adlı bir konuşma yaparak, bölgeyle ilişkilerini geliştirmek istediklerini ifade etmiştir.²⁵¹ Blinken'in açıklamalarından ise ABD'nin Orta Asya politikalarının belirlenmesinde, bu dönem Çin'den ziyade hâlâ Rusya'nın en etkili faktör olduğu anlaşılmaktadır. Blinken, konuşmasında Çin'in Orta Asya ile olan ilişkilerini sıfır toplamlı (*zero sum*) görmediklerini ve bölgedeki çabalarını desteklediklerini, Kuşak ve Yol ile ABD'nin Yeni İpek Yolu Projesinin aynı anda çalışabileceği ve birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğunu belirtmiştir. Rusya'nın ise Ukrayna müdahalesi ve son dönem politikalarını eleştirerek bunun Orta Asya istikrarını olumsuz etkileyeceğini ve bölge ülkelerinin endişeli olduğunu, bu sebeple

---

²⁴⁷ Ag.m.

²⁴⁸ U.S. Department of State "U.S. Support for the New Silk Road", (Çevrimiçi) <https://2009-2017.state.gov/p/sca/ci/af/newsilkroad/index.htm>, 23.04.2019.

²⁴⁹ Patrick Bessler, "China's 'New Silk Road': Focus on Central Asia", *EU-Asia Economic Governance Forum*, 2015, (Çevrimiçi) https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=340e4711-32ee-377c-11c9-b986819bd1d7&groupId=252038, 21.06.2019.

²⁵⁰ Bessler, "China's 'New Silk Road': Focus on Central Asia".

²⁵¹ Antony Blinken, "An Enduring Vision for Central Asia".

de Orta Asya'nın bölgedeki diğer ülkelerle ve kendi aralarındaki bağlantıları güçlendirmeyi hedeflediklerini söylemiştir.²⁵² Gerçekten de bu dönemde Orta Asya ülkeleri ile ilişkileri güçlendirecek birçok adım atılmıştır. Orta Asya ülkelerinin beşi birden ABD Dışişleri Bakanı John Kerry tarafından Kasım 2015'de ziyaret edilmiş ve bölge ülkeleri ile C5+1 kurulmuştur. Ayrıca ABD İpek Yolu Projesine de bu dönemde ağırlık vermiş, 2015 yılında TAPI'nin 2016 yılında CASA'nın inşasına başlanmıştır.

Obama döneminin son yıllarında ABD'nin Orta Asya ile ilişkilerini geliştirici yönde attığı adımların başlıca sebebi Rusya'nın son yıllarda izlemiş olduğu politikalarıdır. Bununla birlikte, bu dönem ABD'nin Asya'ya yönelişinin temel sebebi ise Çin'di ve Orta Asya Çin'in ekonomik etkisini en fazla artırdığı bölgelerden biriydi.²⁵³ Ancak ABD, Obama'nın başkanlık dönemi boyunca Çin ile ilişkilerini iyi tutmaya çalışmıştı. ABD Çin gücünü sınırlandırmak için Asya'daki müttefikleriyle birlikte hareket ediyor, diğer yandan Çin ile işbirliğini de geliştirmeyi amaçlıyordu.

Brzezinski'ye göre ABD, Çin'e düşmanmış gibi davranmamalı ve Hindistan'ı Asya'daki ana müttefiki olarak desteklememeliydi, çünkü bu Rusya ve Çin arasındaki yakınlaşmanın garantilenmesi anlamına gelecekti.²⁵⁴ Trump yönetiminin politikaları ise tam da bunun olmasını sağlıyordu. Trump yönetimi Rusya'nın yanısıra Çin'i de karşısına almıştı. Trump dönemi Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde Çin'in ekonomik ve askeri faaliyetleri eleştirilmişti.²⁵⁵ Bu belgede Rusya ve Çin'in revizyonist gücünün, "haydut devletler" İran ve Kuzey Kore ile cihatçı terörist grupların ABD ve müttefiklerine meydan okuyan üç önemli rakip olduğu belirtilmiştir.²⁵⁶ Böyle bir bakış açısı ise ABD'nin, Rusya ve Çin'i düşman olarak değerlendirdiği anlamına gelmekteydi. Ayrıca Obama dönemindeki Asya-Pasifik politikalarının Trump dönemi Hint-Pasifik olarak adlandırılması da Hindistan'ı ön plana çıkarma gayretiydi. Gerçekten de bu durumun, Rusya ve Çin arasındaki işbirliğini güçlendirdiği görülmektedir. Avrasya bu iki ülke arasında rekabetin yaşandığı bir bölge olmaktan ziyade ortak hareket ettikleri bir alan haline

---

²⁵² Blinken, "An Enduring Vision for Central Asia".

²⁵³ Starr ve Cornell, *The Long Game on the Silk Road: US and EU Strategy for Central Asia and the Caucasus*, s. 9.

²⁵⁴ Zbigniew Brzezinski, "How to Address Strategic Insecurity in A Turbulent Age", *HuffPost*, 1 Mart 2017, (Çevrimiçi) https://www.huffpost.com/entry/us-china-russia-relations_b_586955dbe4b0de3a08f8e3e0?ncid=engmodushpmg00000004, 08.07.2019.

²⁵⁵ "National Security Strategy of The United States of America", Aralık 2017, s. 46.

²⁵⁶ A.g.e., s. 25.

gelmekteydi. Kuşak ve Yol Girişimi'nde Çin'in en önemli ortağı Rusya olmuştu. Bu da ABD'nin Çin ile işbirliği yaparak Rusya'yı, ya da Rusya ile işbirliği yaparak Çin'i dengeleyebilme olasılığını kaybetmesi anlamına geliyordu.

Bununla beraber, Kuşak ve Yol Projesi dünyanın hemen her bölgesinden ilgi görüyordu. 14-15 Mayıs 2017 tarihinde Kuşak ve Yol'un ilk toplantısı “Kuşak ve Yol Uluslararası İşbirliği Forumu” adı altında Pekin'de düzenlendi ve foruma yaklaşık 60 ülkeden delegeler katıldı. Hem Avrasya'daki dengelerin başta Çin olmak üzere Çin-Rusya lehine değişiyor olması hem de Çin'in Kuşak ve Yol aracılığıyla küresel etkisini artırıyor olması ABD için büyük bir tehdit haline gelmişti. Öyle ki 2018 yılı başında ABD Savunma Bakanı Jim Mattis, ABD için Çin ve Rusya'nın terörden daha büyük bir tehdit olduğunu ve Amerikan Ulusal güvenliğinin artık büyük güç rekabetine odaklanacağını söylemişti. Dahası, Mattis Çin ve Rusya'yı “kendi otoriter modellerine uygun bir dünya yaratmak isteyen revizyonist güçler” olarak nitelemişti.²⁵⁷ ABD'nin her iki ülkeyi birden hedef alan bu tavırları ise Moskova ve Pekin'i daha da yakınlaştırmıştır. Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi, Rusya ile stratejik ortaklıklarının dağ gibi sarsılmaz olduğunu ve işbirliğini daha da ilerletmek için her zaman olanakları bulunduğunu ifade etmiştir.²⁵⁸

Diğer yandan, ABD, Rusya ve Çin'in işbirliğini artırmasında en önemli platform haline gelen Kuşak ve Yol Girişimi'nin başarıya ulaşmasını engellemek için faaliyetlerde bulunmaktadır.²⁵⁹ Bununla beraber, ABD'nin İpek Yolu Projesi ise gündemden düşmüş gibi görünmektedir.

Washington, ABD'nin İpek Yolu Projesi kapsamında yaklaşık 40 kadar altyapı projesi planlamıştı.²⁶⁰ ABD'nin bu kapsamdaki en önemli projeleri olan TAPI ve CASA'nın çalışmalarının sürdüğü bilinse de diğer projelerin ayrıntıları ve ne durumda oldukları ile ilgili açıklamaların bulunmadığı görülmektedir. Ancak ABD'nin İpek Yolu Projesinin başarısız olduğu yönünde ortak bir görüş mevcuttur ki bu da projelerle ilgili yeni bir gelişme olmadığını göstermektedir.

---

²⁵⁷ Michaela Rehle, “ABD Savunma Bakanı: Çin ve Rusya Terörden daha büyük tehdit”, *Sputniknews*, 19 Ocak 2018, (Çevrimiçi) <https://tr.sputniknews.com/abd/201801191031888439-mattis-cin-rusya-terorden-daha-tehdit/>, 13.07.2019.

²⁵⁸ “Çin: Rusya ile Ortaklığımız Dağ Gibi Sarsılmaz”, *Sputniknews*, 8 Mart 2018, (Çevrimiçi) <https://tr.sputniknews.com/politika/201803081032560734-pekcin-rusya-ile-ortakligimiz-dag-gibi-sarsilmaz/>, 13.07.2019.

²⁵⁹ ABD'nin bu yöndeki faaliyetlerine çalışmanın bir önceki başlığında yer verilmiştir.

²⁶⁰ Kim ve Indeo, “The New Great Game in Central Asia post 2014: The US “New Silk Road” Strategy and Sino-Russian Rivalry”, s. 278.

Her şeyden önce, ABD'nin İpek Yolu Projesi, Obama döneminde Dışişleri Bakanı Hillary Clinton tarafından duyurulmuş ancak Obama tarafından dile getirilmemişti. Bu durum, projenin yeterince ses getirmemesine ve belki de bölge ülkeleri tarafından yeterince benimsenmemesine neden olmuştu. Frederick Starr'a göre ise Clinton projeyi duyurmuş fakat bunun için ne gereken personeli ne de gereken finansmanı sağlayamamıştı.²⁶¹ Ayrıca Starr, Orta Asya ve Güney Asya'yı birbirine bağlayacak olan projelerin Hazar'a ve Avrupa'ya uzanacak şekilde oluşturulmamasının ve Güney Kafkasya'nın projeye dahil edilmemesinin önemli bir eksiklik olduğunu, bu nedenlerle Clinton'un projesinin daha başladığı anda suya düştüğünü belirtmiştir.²⁶²

Projenin başarısız olmasının bir diğer nedeni Orta Asya'daki ticari akışta Rusya ve Çin hâkimiyetidir.²⁶³ Bu durum ABD'nin yeni rotalar belirlemesini ve var olan hatların geliştirilmesini zora sokmaktaydı. Örneğin, 2009 yılında Afganistan'a ekonomik yardımların ulaştırılabilmesi için kurulmuş olan Kuzey Dağıtım Ağı'nın (NDN) geliştirilerek ticari bir hatta çevrilmesi, ABD'nin İpek Yolu kapsamındaki hedeflerinden biriydi. Bu hat Rusya, Kazakistan ve Özbekistan üzerinden geçmektedir, ancak Rusya istediği zaman bunu kesme hakkına sahipti.²⁶⁴ ABD Rusya'dan geçmeyecek bir hat için ise Kazakistan ile 2018 yılında anlaşabilmişti.

Ayrıca, Orta Asya ülkeleri arasında bölgeselleşmenin zayıf olması, ticari engellerin fazla olması yeni rotalar belirlenmesini engelleyen bir diğer sebepti. Örneğin, Özbekistan'ın Mirziyoyev'den önceki politikaları, transit geçiş ücretlerinin yüksek olması gibi sebepler, ABD İpek Yolu'nu oldukça maliyetli hale getirmişti.²⁶⁵

ABD'nin İpek yolu Projesi'ni geliştirme ve uygulama konusunda çeşitli zorluklarla karşılaştığı doğrudur. Ancak belirtmek gerekir ki Çin de gerek Orta Asya'da gerekse tüm Kuşak ve Yol coğrafyasında çeşitli zorluklarla karşı karşıyadır. Ancak, Çin bu konuda hızlı ve kararlı adımlar atmaya devam etmektedir. Bu noktada belirtmek gerekir ki, ABD bu yönde benzer bir motivasyona sahip olamamıştır ve bu

---

²⁶¹ Starr, "US Perspectives on China's Belt and Road Initiative in Central Asia and The South Caucasus", s. 6.

²⁶² A.g.m., s. 6.

²⁶³ Sebastien Peyrouse ve Gael Raballand, "Central Asia: The New Silk Road Initiatives Questionable Economic Rationality", *Eurasian Geography and Economics*, Kasım 2015, s. 3.

²⁶⁴ Starr, "US Perspectives on China's Belt and Road Initiative in Central Asia and The South Caucasus", s. 3.

²⁶⁵ Peyrouse ve Raballand, "Central Asia: The New Silk Road Initiatives Questionable Economic Rationality", s. 10.

durum ABD'nin kendi İpek Yolu Projesi'ni hayata geçirmesinin önündeki en büyük engellerden biridir. Bu nedenle, ABD'nin İpek Yolu kapsamındaki politikaları istikrarsız bir görünüme sahip olmuştur. Çünkü ABD'nin Orta Asya politikaları, Çin ve Rusya ile ilişkilerinin seyrine göre değişiklik göstermektedir. Örneğin, İpek Yolu'nun duyurulmasından itibaren bu yönde yeterli çalışmaları bulunmamış olan ABD, 2015 yılında Rusya ve Çin'in bölgede etkisini ciddi ölçüde artırmasının ardından yeniden Orta Asya'ya dönüş yapmış ve projeler tekrar gündeme gelmiştir.

Diğer taraftan ABD'li yetkililer her zaman İpek Yolu'nun inşası için Rusya ve Çin ile işbirliğinin gerekli olduğunu belirtmekteydi. Fakat, Moskova ve Pekin'in, ABD öncülüğündeki bu projeyi desteklememeleri, her iki ülkeye komşu olan bu coğrafyada ABD faaliyetlerini sınırlandırmaktaydı. Çünkü, Rusya ve Çin, komşu oldukları Orta Asya'da (2001 sonrası Terörle Mücadele kapsamında yapılan işbirliği bunun bir istisnası sayılabilir) ABD varlığını istemiyordu.

Aslına bakılırsa, ABD'nin İpek Yolu Projesi'nde ve buna bağlı olarak Orta Asya politikalarında başarısız olmasında birçok neden bulunsa da, en büyük neden Rusya ve Çin'dir. Bununla beraber, ABD'nin Orta Asya için İpek Yolu gibi bir projeyi üretmesinin sebebi de büyük ölçüde Rusya ve Çin'dir. Ancak bu iki ülkenin ABD'ye karşı ortak hareket etmesi ABD politikalarını çoğunlukla sonuçsuz bırakmaktadır. ABD kendi öncülüğündeki faaliyetler için bu iki ülkeden destek bulamıyordu; fakat, Orta Asya'da bu iki ülkeye meydan okumasını gerektirecek sebepleri de yoktu. Amacı, sadece bu bölgenin Rus veya Çin hakimiyetine girmesini engellemekti.

Ancak, ABD politikalarının başarılı olamaması Orta Asya, Çin ve Rusya ortaklığının daha kapsamlı hale gelmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Rusya, Orta Asya'da siyasi ve askeri olarak Çin ise ekonomik olarak en etkili güçtür. Bu durum Çin ve Rusya'nın rekabet etmek yerine işbirliği yapmalarını, bölgede birbirini tamamlayıcı halde hareket etmelerini sağlamaktadır. Ayrıca iki lider Kuşak ve Yol ile Avrasya Ekonomik Birliğinin beraber çalışmasını sağlamak için ortak bir bildiri yayınlamışlardı. Dahası, Putin Nisan 2019'da gerçekleştirilen ikinci Kuşak ve Yol Forumu'nda Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'nin, Rusya'nın "Büyük Avrasya

Ortaklığı” kurma fikri ile uyumlu olduğunu söylemiştir.²⁶⁶ Ayrıca Putin, Rusya-Çin ilişkilerinin tarihindeki en iyi düzeyde olduğunu belirtmiştir.²⁶⁷

Kuşak ve Yol Girişimi’nde altmıştan fazla ülke yer almaktadır. Girişimde yer alan ülkeler ile anlaşmaya varılan ve hazırlık aşamasında olan çeşitli projeler bulunmaktadır.²⁶⁸ Bununla beraber Kuşak ve Yol’un başarıya ulaşmasının, Orta Asya ile ilişkilere bağlı olduğu yönünde birçok görüş mevcuttur. Orta Asya’nın, Kuşak ve Yol politikalarının uygulanması ve test edilmesi için sıradışı fırsatlar sunduğu belirtilmektedir.²⁶⁹ Nitekim, Kuşak ve Yol çalışması resmi olarak duyurulmadan önce de Orta Asya ile Çin arasında bu kapsamdaki faaliyetlere başlanılmıştı ve buna yenileri eklenerek devam edilmektedir. Örneğin, 2013 yılında Türkmenistan ile Çin arasında, Tacikistan ve Kırgızistan’ı da kapsayacak olan bölgesel doğalgaz boru hattı ağının kurulması için antlaşma yapılmış, Kazakistan ile 20’den fazla ekonomik anlaşma imzalanmış, Kırgızistan ile “Kırgızistan-Çin” boru hattı için anlaşmaya varılmıştır.²⁷⁰ Orta Asya- Çin doğalgaz boru hattı, Çin- Kırgızistan-Özbekistan demiryolu hattı, Khorgos-Aktau demiryolu hattı bu kapsamdaki diğer projelerden bazılarıdır.²⁷¹ Ayrıca, Çin-Batı Avrupa ulaşım koridorunun önemli bir parçası olan ve “yüzyılın inşası” olarak tanımlanan Rusya ve Kazakistan sınırından Belarus’a uzanan otoyolun inşasına başlanmıştır.²⁷²

Daha önce de belirtildiği gibi Trump yönetimi Çin’in giderek güçlenmesi ve artan Çin-Rusya işbirliği, hatta ortaklığı, karşısında Hindistan, Japonya gibi Asya’daki müttefiklerine daha fazla önem vermeye başlamıştır. Bu ülkeler de Çin’in yükselişini tehdit olarak görmekte ve Çin’in Kuşak ve Yol Girişimine şüphe ile yaklaşmaktadır. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, Asya’daki rekabetin yeni tarafları, Rusya-Çin’e karşılık ABD-Hindistan-Japonya gibi görünmektedir. Ayrıca

---

²⁶⁶ Putin, “Belt and Road Forum for International Cooperation”.

²⁶⁷ Saibal Dasgupta, “Putin Demands a Role In Eurasian Part of Belt and Road”, VOA, 4 Mayıs 2019, <https://www.voanews.com/europe/putin-demands-role-eurasian-part-belt-and-road>, 18.08.2019.

²⁶⁸ Projeler için Asya Altyapı Yatırım Bankası <https://www.aiib.org/en/projects/proposed/index.html#> adresine bakılabilir.

²⁶⁹ Paulo Duarte, “China in the Heartland: The Challenges and Opportunities of OBOR for Central Asia”, Editör: Marlene Laruelle, *China’s Belt and Road Initiative and Its Impact in Central Asia*, Central Asia Program, Washington, 2018, s. 20.

²⁷⁰ Fedorenko, *Timeline of Central Asia (1918-2014)*, s. 52.

²⁷¹ Diğer projeler ve ayrıntıları için <https://www.ft.com/content/ee5cf40a-15e5-11e6-9d98-00386a18e39d> adresine bakılabilir.

²⁷² Wade Shepard, “Silk Road Breakthrough: Russia to Begin Construction on The China- Western Europe transport Corridor”, *Forbes*, 23 Temmuz 2019, (Çevrimiçi) <https://www.forbes.com/sites/wadeshepard/2019/07/23/silk-road-breakthrough-russia-to-begin-construction-on-the-china-western-europe-transport-corridor/#44ca9596765d>, 22.08.2019.

İran ve son dönemlerde ABD ile ilişkileri gergin olan Türkiye de Rusya-Çin ile işbirliği halindedir. Orta Asya ise Kuşak ve Yol'un önemli bir parçası olarak Rusya ve Çin'in nüfuzunu en çok artırdığı bölgelerden biri olmuştur. Bu sebeple de bölge ülkeleri çok taraflı politikalar izlemeye devam etmektedir. Özellikle Kazakistan ve Özbekistan Moskova ve Pekin'den gelen baskıyı ABD ile ilişkilerini geliştirerek dengelemeye çalışmaktadır.

ABD'nin, Orta Asya'ya 2014-2015'ten itibaren yeniden başlayan ilgisi Trump döneminde artarak devam etmektedir. Ancak bunun tamamlanamayan ABD İpek Yolu kapsamındaki projeleri nasıl etkileyeceği belli değildir. Bununla beraber, Mayıs 2017'de *India Today*'da yer alan bir haberde Kuşak ve Yol Girişimine karşı koymak için ABD'nin Hindistan ile birlikte Yeni bir İpek Yolu Girişimi planladığı belirtilmiştir.²⁷³ Haberde, ABD'nin 2011 yılında açıklamış olduğu Orta Asya ve Güney Asya'yı kapsayan İpek Yolu Projesi'nin Trump yönetimi tarafından yeniden canlandırılmasının planlandığı ifade edilmiştir. Şubat 2018 tarihli *Reuters* haberine göre, ABD, Hindistan, Japonya ve Avustralya'nın, Çin'in Kuşak ve Yol'una karşı alternatif oluşturmak için görüşmelerde bulunduğu belirtilmiştir.²⁷⁴ Ancak, bu konuda kapsamlı ve adı konmuş herhangi bir proje açıklanmadığı görülmektedir. ABD'nin Orta Asya politikaları şuan için ikili ilişkileri geliştirme yönünde devam etmektedir. Özellikle Özbekistan'da Şevket Mirziyoyev'in başkanlığa geliştinden sonra önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Zira ABD İpek Yolu Projesi'nin en önemli amaçlarından olan Afganistan'ı Orta Asya'nın bir parçası haline getirmek için Orta Asya ülkeleri Mirziyoyev ile beraber harekete geçmiştir.

---

²⁷³ "To Counter China's Belt and Road Project, US Plans New Silk Road Initiative with India as Major Player", *India Today*, 24 Mayıs 2017, (Çevrimiçi) <https://www.indiatoday.in/india/story/us-revives-two-infra-projects-in-asia-to-counter-chinas-obor-978913-2017-05-24>. 14.08.2019.

²⁷⁴ "Australia, U.S., India and Japan in Talks to Establish Belt and Road Alternative: Report", *Reuters*, 19 Şubat 2018, (Çevrimiçi) <https://www.reuters.com/article/us-china-beltandroad-quad/australia-u-s-india-and-japan-in-talks-to-establish-belt-and-road-alternative-report-idUSKCN1G20WG>. 11.08.2019.

SONUÇ

Soğuk Savaş sonrası Orta Asya, ABD dış politikası için yeni bir bölge olarak ortaya çıkmıştır. Washington yeni dünya düzeninin tek süper gücü olarak genel olarak eski Sovyet coğrafyası özelde ise Orta Asya üzerinde politikalar üretmeye çalışmıştır. ABD için Orta Asya ve Kafkasya'dan çok Doğu Avrupa ve Rusya öncelik teşkil etmiştir. Başka bir deyişle bu tezin konusu olan Orta Asya bölgesi ABD dış politikasının öncelikli konularından biri olmamıştır. Diğer taraftan, Orta Asya ABD dış politikasının muhtelif hedefleriyle bağlantılı olarak önem kazanmıştır. Daha açık bir ifadeyle; Orta Asya'yı ABD'nin Rusya, Çin ya da İran ile ilişkilerinin bir boyutu olarak görmekteyiz.

Orta Asya'nın ABD dış politikasındaki konumu, anlaşılacağı üzere, diğer ülkelerle ilişkilerine göre değişmektedir. Bununla beraber uluslararası alanda yaşanan gelişmeler ve ABD dış politikasında meydana gelen değişimler ABD'nin bölge politikalarını etkilemiştir. Bu nedenle de ABD, Orta Asya politikalarının uygulanması noktasında istikrarlı davranmamıştır.

Soğuk Savaş sonrası ABD'nin Orta Asya siyaseti genel itibariyle üç döneme ayrılabilir. İlk dönem ABD'nin Orta Asya politikalarının şekillenmeye başladığı 90'lı yıllardır. ABD'nin bölge politikaları demokrasi ihracı, enerji ve güvenlik olmak üzere üç alanda şekillenmiştir. Ancak bu politikalar arasında belirgin bir öncelik söz konusu değildir. Burada temel amaç, eski Sovyet ülkeleri ile beraber bu bölge ülkelerinin Batı merkezli dünya sistemine entegre edilmesidir.

İkinci dönemin başlangıcı olarak 11 Eylül terör saldırıları gösterilebilir. 11 Eylül ABD dış politikasında bir kırılma noktası olduğu gibi, ABD'nin Orta Asya politikasında da önemli bir değişimin başlangıcı sayılabilir. Artık ABD'nin Orta Asya politikalarında güvenlik ön plana çıkmıştır. Terörle mücadele kapsamında ABD hem bölge ülkeleri ile hem de Rusya ve Çin gibi güçlerle işbirliği yapmıştır. 11 Eylül saldırıları ve ardından ABD'nin Afganistan operasyonu ile Orta Asya'nın ABD için önemi artmış ve bölge terörle mücadelede kilit bir konuma gelmiştir. ABD, Orta Asya'da üsler kurmuş ve bu dönem özellikle güvenlik anlamında bölgedeki en etkili güç haline gelmiştir.

Üçüncü dönem için net bir tarih vermek zor olsa da 2005 sonrasında başladığı söylenebilir. Çünkü ABD'nin Orta Asya'da artan nüfuzuna karşılık, bu tarihten sonra Rusya-Çin işbirliği artmış ve bu iki ülke ABD'nin bölgedeki etkisini azaltmak için ortak hareket etmeye başlamıştır. Nitekim böyle de olmuştur. Ayrıca 2000'li yıllarda Rusya ve Çin güçlenirken ABD'nin küresel hegemonyası zayıflamaya başlamıştı. Bu anlamda Orta Asya da büyük güçler arasında rekabetin yaşandığı alanlardan birisi olmuştur.

Ancak, ABD 11 Eylül olayları ve sonraki birkaç yıl dışında, Orta Asya'yı öncelikli çıkar ya da tehdit alanı olarak görmüyordu. Bu nedenle de bu bölgede Rusya ya da Çin'e meydan okuyacak politikalar yürütmüyordu. Aksine bölgedeki amaçlarına ulaşabilmek için Rusya ve Çin ile işbirliğine vurgu yapıyordu. ABD'nin bu dönemden itibaren Orta Asya stratejisi daha çok ekonomik temelde ve Rusya ve Çin'in dışarda bırakmayacak şekilde oluşturulmaya başlanmıştı. Çünkü ABD'nin amacı bu bölgede üstünlük kurmak değildi. Rusya veya Çin'in ya da her ikisinin birlikte bu bölge üzerinde hâkimiyet kurmasını engellemekti. Bu nedenle de ABD bu bölgeyle ilişkilerini güçlendirmeyi hedeflerken, diğer yandan müttefiklerinin ve Rusya ve Çin'in de bölge ile işbirliği halinde olmasını istiyordu. Bölge ülkelerinin daha fazla aktörle işbirliği halinde olması ve bölgede birbiri ile rekabet eden güçlerin varlığı ABD'nin temel hedefiydi. Böylelikle Rusya ve Çin de bölgede rakip iki güç olacak ve birbirini dengeleyecekti.

ABD bu amaçlar doğrultusunda, 11 Eylül dönemi güvenlik politikalarının ağırlık kazanması hariç, ekonomik entegrasyonun sağlanması yönünde politikalar geliştirmiş ve Orta Asya'yı dünya ekonomisiyle ve bölgedeki diğer güçlerle işbirliğine sokacak olan İpek Yolu'na vurgu yapmıştı. Bu anlamda Bill Clinton döneminde İpek Yolu Strateji Yasası, Bush'un ikinci döneminde Büyük Orta Asya politikası, Obama döneminde ise Yeni İpek Yolu Projesi geliştirilmişti. Bu politika ve projelerin hayata geçirilmesi kapsamında Rusya ve Çin ile işbirliğine vurgu her dönem mevcuttu.

Ancak ABD'nin bu iki ülkeyle olan ilişkileri Orta Asya'daki tutumlarını da etkiliyordu. İkili ilişkilerdeki gerginlikler bu bölgede işbirliği yapılmasının önüne geçiyordu. Örneğin Rusya'nın Ukrayna müdahalesi ile bozulan ABD-Rusya ilişkileri sonrasında Orta Asya'da bir işbirliğinden söz etmek mümkün değildi. Bununla

beraber ABD'nin Asya'da etkisini artırıcı politikalar izlemesi, Moskova ve Pekin arasındaki işbirliğini artırıyordu. Öyle ki Trump döneminde ABD'nin özellikle Çin ile rekabeti ön plana çıkarması, Rusya ve Çin arasındaki ilişkilerin hiç olmadığı kadar hızlı bir şekilde gelişmesini beraberinde getirmektedir.

ABD 11 Eylül sonrasında Orta Asya'da özellikle güvenlik anlamında bölgenin en etkili gücü haline gelmişti. Ancak; 2005 sonrasında, ilişkilerde bir daha aynı seviyeye ulaşamamıştır. ABD'nin bölgeyle ilgili hedeflerinin çoğunu gerçekleştiremediği görülmektedir. BTC ve TANAP haricinde doğu-batı güzergahlı alternatif boru hatları hayata geçirilememiş, demokrasi konusundaki ilerlemeler ise oldukça zayıf kalmıştır. Bununla beraber Afganistan'da istikrarın sağlandığı ve ülkenin Orta Asya'ya entegre edildiği de söylenemez. ABD'nin İpek Yolu stratejisi kapsamında henüz hayata geçirilmiş olan önemli bir proje de bulunmamaktadır. Ayrıca Orta Asya'da bölgesel entegrasyonun sağlanması yönünde adımlar atılmış olsa da istenilen seviyeye henüz ulaşamamıştır

ABD'nin bölgede yeterince etkili olamamasının önemli sebeplerinden biri Rusya ve Çin'in, Avrasya coğrafyasında ABD'ye karşı birlikte hareket etmesidir. ABD'nin bölgeye uzak olması, Rusya ve Çin'e jeopolitik avantaj kazandırmaktadır. Ayrıca, ABD'nin ne 90'lı yıllarda desteklediği müttefikleri AB ve Türkiye ne de 2000'li yılların ortasından itibaren Orta Asya'da etkili olmasını teşvik ettiği Hindistan ve Japonya gibi ülkeler bölgede beklenen ölçüde etkili olamamıştır.

Bu noktada Orta Asya'nın ABD için ne ifade ettiğine de bakmak gerekir. 11 Eylül olayları bir istisna olmakla beraber, Orta Asya ABD için öncelikli tehdit ya da çıkar alanı olarak görülmemiştir. Bu sebeple, ABD'nin Orta Asya'da Rusya ve Çin'i karşısına alacak agresif politikalar izlemekten kaçındığı, daha çok bu iki ülkeyi dolaylı yollardan sınırlandırmaya çalıştığı görülmektedir. 2011 sonrasında her ne kadar bölgeyle ilgili hedefler Yeni İpek Yolu Projesi kapsamında net bir şekilde ortaya koyulmuşsa da bu politikaların gerçekleştirilmesi noktasında kararlı bir tavır sergilenmemiştir. Bölgede, ABD liderliğinde hareket eden güçlü bir askeri ya da ekonomik birlik bulunmamaktadır. Ayrıca, Orta Asya ülkelerinden hiçbirinin bugüne kadar herhangi bir ABD başkanı tarafından ziyaret edilmemiş olması ilişkilerin düşük profilde kaldığını göstermektedir.

Buna karşın, ABD'nin yeterince etkili olamadığı Orta Asya, Rusya ve Çin yaklaşmasında önemli bir yere sahiptir. Rusya, bugün hem askeri hem de siyasi anlamda bölgedeki en etkin güç konumundadır. Çin ise bölge güvenliğinde de söz sahibi olmakla birlikte ekonomik olarak bölgenin en etkili gücü haline gelmiştir. Moskova ve Pekin, Rusya liderliğindeki Avrasya Ekonomik Birliği ve Çin'in Kuşak ve Yol Projesi kapsamında birlikte hareket etmektedir. ŞİÖ de, 1996 yılından itibaren Çin ve Rusya'nın Orta Asya'da işbirliği içinde hareket ettiği önemli bir platformdur. Dahası Putin'in Avrasya Birliği idealinde Çin ile ittifakın yanısıra Orta Asya önemli bir yer tutmaktadır. Buradan yola çıkarak Çin ve Rusya'nın Orta Asya'da etkisini artıracığı ve Orta Asya geleceğinde bahsedilen proje ve örgütlerin daha fazla rol oynayacağı söylenebilir. Kısacası, ABD, Orta Asya'da Rusya ve Çin'in nüfuzunu artırmasına engel olamazken bu iki güç Orta Asya'da birbirini tamamlayıcı şekilde hareket etmeye başlamıştır. Bu da Avrasya genelinde bir ittifaka doğru ilerlemektedir.

ABD ve Rusya- Çin'in Asya'daki mücadelesinde Orta Asya öncelikli rekabet alanı olmasa da, bu ülkeler arasındaki rekabetin Orta Asya'ya yansıdığı açıkça görülmektedir. Çünkü, ABD'nin Rusya ve Çin'e komşu olan bu bölgeyi göz ardı etmesi mümkün değildir. ABD, son dönemde Orta Asya'da daha aktif politikalar izleyeceğini hissettirmektedir. Bunda Özbekistan dış politikasında yaşanan değişim ve bağımsızlığından itibaren Kazakistan'ın ABD ile iyi ilişkilere sahip olmasının etkisi büyüktür. 2016'dan itibaren bölgede ABD açısından olumlu gelişmeler meydana gelmektedir. Bölge ülkeleri hem Afganistan ile hem de kendi aralarında daha fazla işbirliği yapma gayretindedir. Yine de, Rusya ve Çin ile karşılaştırıldığında ABD'nin bölgedeki etkisi sınırlıdır.

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

Ametbek, D., “Yeni İpek Yolu Projeleri Bağlamında Kazakistan’ın Politikası”, *ANKASAM*, , Ankara, Yayın No: 23, Analiz No: 5, 2017.

Bedeski, E. R, ve Swanström, N., (der.), *Eurasia’s Ascent in Energy and Geopolitics: Rivalry or Partnership for China, Russia and Central Asia?*, Routledge, New York, 2012.

Blank, S., “The Strategic Importance of Central Asia: An American View”, *The US Army War College Quarterly Parameters*, C: 38, 2008, ss. 73-87.

Blank, S., “U.S. Military Engagement with Transcaucasia and Central Asia”, *Strategic Studies Institute*, , 2000.

Blank, S., “Why China is Winning the War in Ukraine”, *The World Today*, C: 71, No: 6, 2015, ss. 34-35.

Bohr, A., “Central Asia: Responding to the Multi-vectoring Game”, *Chatham House*, 2010, ss. 109-124.

Bolt, J. P., ve Cross, N, S., “The Contemporary Sino- Russian strategic Partnership: Challenges and Opportunities for the Twenty First Century”, Routledge, C: 6, No: 3, 2010, ss. 191-213.

Brzezinski, Z., *Büyük Satranç Tahtası: Amerika’nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri*, Çev. Yelda Türedi, İnkilap Yayınları, İstanbul, 2005.

Cohen, A., “The New ‘Great Game’: Oil Politics in the Caucasus and Central Asia”, *Heritage Foundation*, cy., No: 1065, 1996, ss. 1-13.

Cornell, S. E., “America in Eurasia: One Year After”, *Current History*, C: 101, No: 657, 2002, ss. 330- 336.

Cornell, S. E. ve Starr, F., “Modernization and Regional Cooperation in Central Asia: A New Spring?”, *Central Asia- Caucasus Institute Silk Road Studies Program*, Silk Road Paper, 2018.

Cornell, S. E., “The United States and Central Asia: In The Steppes to Stay?”, *Cambridge Review of International Affairs*, C: 17, No: 2, 2004, ss. 239-254.

Djalili, M. R. ve Kellner, T., *Yeni Orta Asya Jeopolitiği SSCB Bitiminden 11 Eylül Sonrasına*, Çev: Reşat Uzmen, 1. Baskı, Bilge Yayıncılık, İstanbul, 2009.

Duarte, P., “China in the Heartland: The Challenges and Opportunities of OBOR for Central Asia”, Editör: Marlene Laruelle, *China’s Belt and Road Initiative and Its Impact in Central Asia*, Central Asia Program, Washington, 2018.

Ekrem, E., *Çin’in Orta Asya Politikaları (Rapor)*, SFN Yayıncılık, Ankara, 2011.

Erhan, Ç., “ABD’nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül’ün Etkileri”, *Uluslararası İlişkiler*, C: 1, No: 3, 2004, ss. 123-149.

Fedorenko, V., *Timeline of Central Asia (1918-2014)*, Rethink Institute, Rethink Paper 21, Washington, 2015.

Feigenbaum, A. E., “Why America No Longer Gets Asia”, *The Washington Quarterly*, C: 34, No: 2, 2011, ss. 25-43.

Gill, B. ve Oresman, M., *China’s New Journey to the West: China’s Emergence in Central Asia and Implications for U.S Interest*, The CSIS Press, Washington, 2003.

Gleason, G., *Markets and Politics in Central Asia: Structural Reform and Political Change*, Routledge, 2003.

Hill, F. ve Jones, K., “Fear of Democracy or Revolution: The Reaction to Andijon”, *The Washington Quarterly*, C: 29, No: 3, 2006, ss. 111-125.

İşeri, E., “Amerika’nın Soğuk Savaş Sonrası Büyük Stratejisi, Avrasya Heartland’inde Petrol ve Boru Hatlarının Geopolitiği”, Editör: Yelda Demirağ ve Cem Karadeli, *Geçmişten Günümüze Dönüşen Orta Asya ve Kafkasya*, Palme Yayıncılık, Ankara, 2006.

Kaczmarek, M., “Non-western Visions of Regionalism: China's New Silk Road and Russia's Eurasian Economic Union”, *International Affairs*, C: 93, No: 6, 2017, ss. 1357-1376.

Kim, Y. ve Incho, F., “The New Great Game in Central Asia post 2014: The US ‘New Silk Road’ Strategy and Sino-Russian Rivalry”, *Communist and Post-Communist Studies*, C: 46, No: 2, 2013, ss. 275- 286.

Kireççi, M. A., *Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya Politikaları (Rapor)*, SFN Yayıncılık, Ankara, 2011.

Laruelle, M., “The U.S Silk Road: Geopolitical Imaginary or the Repackaging of Strategic Interests”, *Eurasian Geography and Economics*, C: 56, No: 4, 2015, ss. 360-375.

Laruelle, M. ve Peyrouse, S., “The United States in Central Asia: Reassessing a Challenging Partnership”, *Strategic Analysis*, C: 35, No 3, 2011, ss. 427- 438.

Levine, I., *US Policies in Central Asia: Democracy, Energy, and The War on Terror*, Routledge, New York, 2016.

Lo, B., *Axis of Convenience: Moscow, Beijing, and the New Geopolitics*, Brookings Institution Press, Washington, 2008.

Luft, G., “US Strategy toward China’s Belt and Road Initiative”, *Atlantic Council*, No:11, 2017.

Lukin, A., “A Russian Perspective on The Sino-Russian Rapprochement”, *Asia Policy*, C: 13, No: 1, 2018, ss. 19-25.

Lukin, A., “Russian- Chinese Cooperation in Central Asia and the Idea of Greater Eurasia”, *India Quarterly*, C: 75, No: 1, 2019, ss. 1-14.

Mearsheimer, J. J., “China’s Unpeaceful Rise”, *Current History*, C: 105, No: 690, 2006.

Menon, R., “The New Great Game in Central Asia”, *Survival*, C: 45, No: 2, 2003, ss.187-204.

Müllerson, R., *Central Asia: A Chessboard and Player in the New Great Game*, Routledge, New York, 2013.

Nichol, J., “Central Asia’s New States: Political Developments and Implications for U.S. Interests”, *CRS Issue Brief for Congress*, 18 Mayıs 2001.

Nichol, J., “Kyrgyzstan: Recent Developments and U.S. Interests”, *CRS Report for Congress*, 30 Ağustos 2013.

Nichol, J., “Russian Political, Economic and Security Issues and U.S. Interest”, *CRS Report for Congress*, 29 Ocak 2010.

Nogayeva, A., *Orta Asya’da ABD, Rusya ve Çin Stratejik Denge Arayışları*, 2. Baskı, USAK Yayınları, Ankara, 2013.

Okur, M. A., “Amerikan Dış Politikası ve Orta Asya: Dünya Düzeni Değişirken İlişkilerin Geleceği Üzeline Düşünceler”, Editör: Savaş Kafkasyalı, *Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya*, SFN Yayıncılık, Ankara, 2012.

Olcott, M. B., “The Great Powers in Central Asia”, *Current History*, cy., 2005, ss. 331- 335.

Özdaşlı, E., “Çin’in Yeni İpek Yolu Projesi ve Küresel Etkileri”, *Turkish Studies*, C:10, No: 14, 2015, ss. 579-596.

Peyrouse, S. ve Raballand, G., “Central Asia: the New Silk Road Initiatives Questionable Economic Rationality”, *Eurasian Geography and Economics*, 2015, ss. 1-16.

Purtaş, F., *Orta Asya ile Güney Asya Arasında Modern İpek Yolu Projesi: Afganistan, Pakistan ve Hindistan’ın Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile İlişkileri*, SFN Yayıncılık, Ankara, 2011.

Rumer, B. E., “Flashman’s Revenge: Central Asia after September 11”, *Strategic Forum*, cy., Sayı 195, 2002, ss. 1-8.

Rumer, Z. B., “The Gathering Storm in Central Asia”, *Orbis*, Cilt 37, Sayı, 1, 1993, ss. 89-105.

Roy, O., *Yeni Orta Asya ya da Ulusların İmal Edilişi*, Çev: Mehmet Moralı, 4. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2016.

Sheng, A., “OBOR and EuroAsia’s New Great Game”, *China Report*, Cilt: 53, No: 2, 2017, ss. 232-252.

Starr, F., *A ‘Greater Central Asia Partnership’ for Afganistan and Its Neighbors*, Central Asia- Caucasus Institute Silk Road Studies Program, Silk Road Paper, Washington, 2005.

Starr, F. ve Cornell, S., *The Long Game on the Silk Road: US and EU Strategy for Central Asia and the Caucasus*, Rowman&Littlefield, London, 2018.

Starr, F., “US Perspectives on China’s Belt and Road Initiative in Central Asia and The South Caucasus”, *International Studies: SAGE Journals*, cy., 2019, ss. 1- 13.

Swanström, N., “China and Central Asia: A New Great Game or Traditional Vassal Relations?”, *Journal of Contemporary China*, C:14, No: 45, 2005, ss. 569- 584.

Tacibayev, R., ”Rusya’nın Orta Asya’ya Yönelik Politikalarının Dönemlere Göre Değişimi”, Editör: Savaş Kafkasyalı, *Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya*, SFN Yayıncılık, Ankara, 2012.

Tekir, O. ve Demir, N., “Ekonomik ve Siyasal Bir Araç Olarak Yeni İpek Yolu Projesinin Küresel Sisteme Etkileri”, *SosyoEkonomi*, C: 26, No: 38, 2018, ss. 191-206.

Trenin, D., “Russia and Central Asia: Interests, Policies and Prospects”, Editör: Eugene Rumer, Dmitri Trenin ve Huasheng Zhao, *Central Asia: Views from Washington, Moscow and Beijing*, Routledge, 2016.

Walt, S., “The End of the American Era”, *The National Interest*, cy., No: 116, 2011, ss. 6-17.

Weitz, R., “Averting a New Great Game in Central Asia”, *The Washington Quarterly*, Cilt: 29, No: 3, 2006, ss. 155-167.

Wishnick, E., “Growing U.S. Security Interests in Central Asia”, *Strategic Studies Institute*, 2002.

Zhang, F., “Challenge Accepted: China’s Response to the US Rebalance to The Asia-Pasific”, *Institute for Regional Security*, C: 12, No:3, 2016, ss. 45-60.

Zhang, F., “China as A Global Force”, *Asia & The Pacific Policy Studies*, C: 3, No: 1, 2016, ss. 120-128.

Zimmerman, T., “The New Silk Roads: China, The U.S., and the Future of Central Asia”, *Center on International Cooperation*, Kasım 2015.

Çevrimiçi Kaynaklar

ABD Dışişleri Bakanlığı, “Travel to Austria, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Kazakhstan, Tajikistan, Turkmenistan, and U.K., October28-November4, 2015” 2015, (Çevrimiçi) <https://2009-2017.state.gov/secretary/travel/2015/t24/index.htm>, 15.06.2019.

ABD Dışişleri Bakanlığı, “U.S.–Central Asia (C5+1) Joint Projects”, 3 Ağustos 2016, (Çevrimiçi) <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2016/08/260805.htm>, 15.06.2019.

ABD Dışişleri Bakanlığı, “U.S Support for the New Silk Road”, (Çevrimiçi) <https://www.state.gov/p/sca/ci/af/st/newsilkroad/>, 23.04.2019.

“Australia, U.S., India and Japan in Talks to Establish Belt and Road Alternative: Report”, *Reuters*, 19 Şubat 2018, (Çevrimiçi) <https://www.reuters.com/article/us-china-beltandroad-quad/australia-u-s-india-and-japan-in-talks-to-establish-belt-and-road-alternative-report-idUSKCN1G20WG>, 11.08.2019.

Bessler, P., “China’s ‘New Silk Road’: Focus on Central Asia”, *EU-Asia Economic Governance Forum*, (Çevrimiçi) https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=340e4711-32ee-377c-11c9-b986819bd1d7&groupId=252038, 21.06.2019.

Blake, O. R., “Central Asia’s Role in the Future of Afghanistan”, 12 Temmuz 2012, <https://2009-2017.state.gov/p/sca/rls/rmks/2012/194992.htm>, 04.06.2019.

Blake, O. R., “Obama Administration’s Priorities in South and Central Asia” 19 Ocak 2011, (Çevrimiçi) <https://2009-2017.state.gov/p/sca/rls/rmks/2011/155002.htm>, 11.05.2019.

Blake, O. R., “U.S. Policy Towards Central Asia”, 30 Temmuz 2010, (Çevrimiçi) <https://2009-2017.state.gov/p/sca/rls/rmks/2010/145463.htm>, 11.05.2019.

Blanchard, B., “China Says ‘Fed up’ with Hearing U.S Complaints on Belt and Road”, *Reuters*, 9 Mayıs 2019, (Çevrimiçi) <https://www.reuters.com/article/us-china-silkroad-usa/china-says-fed-up-with-hearing-u-s-complaints-on-belt-and-road-idUSKCN1SF0UY>.

Blank, S., “Awol: U.S. Policy in Central Asia”, *The Central Asia Caucasus Analyst*, 30 Ekim 2013, (Çevrimiçi) <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12848-awol-us-policy-in-central-asia.html>, 01.06.2019.

Blank, S., “Neglected No Longer: Washington Returns to Central Asia”, *Global Asia*, 21 Eylül 2018, (Çevrimiçi) http://www.globalasia.org/v13no3/feature/neglected-no-longer-washington-returns-to-central-asia_stephen-blank, 18.08.2019.

Blinken, A., “An Enduring Vision for Central Asia”, 31 Mart 2015, (Çevrimiçi) <https://2009-2017.state.gov/s/d/2015/240013.htm>, 04.06.2019.

Brzezinski, Z., “How to Address Strategic Insecurity in a Turbulent Age”, *Huffing Post*, 1 Mart 2017, (Çevrimiçi) https://www.huffpost.com/entry/us-china-russia-relations_b_586955dbe4b0de3a08f8e3e0?ncid=engmodushpimg00000004, 08.07.2019.

Central Intelligence Agency, *Central Asia: Kazakhstan*, 8 Mayıs 2019, (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kz.html>, 26.05.2019.

Central Intelligence Agency, *Central Asia: Tajikistan*, 13 Mayıs 2019, (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ti.html>, 26.05.2019.

Central Intelligence Agency, *Central Asia: Turkmenistan*, 13 Mayıs 2019, (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tx.html>, 26.05.2019.

Central Intelligence Agency, *Central Asia: Uzbekistan*, 24 Mayıs 2019, (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uz.html>, 26.05.2019.

Chatzky, A ve McBride, J., “China’s Massive Belt and Road Initiative”, *Council on Foreign Relations*, 21 Mayıs 2019, (Çevrimiçi) <https://www.cfr.org/backgrounder/chinas-massive-belt-and-road-initiative>, 01.07.2019.

Chossudovsky, M., “The Eurasian Corridor: Pipeline Geopolitics and the New Cold War”, *Global Research*, 7 Ağustos 2015, (Çevrimiçi) <https://www.globalresearch.ca/the-urasian-corridor-pipeline-geopolitics-and-the-new-cold-war/9907>, 27.03.2019

Clinton, R. H., “Remarks at the New Silk Road Ministerial Meeting”, 22 Eylül 2011, (Çevrimiçi) <https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2011/09/173807.htm>, 01.06.2019.

Cohen, A., “Next Steps for Trump Strategy in Central Asia”, 23 Ocak 2018, *The Hill*, <https://thehill.com/opinion/national-security/370279-next-steps-for-trumps-strategy-in-central-asia>, 21.08.2019.

Cohen, A., “U.S. Policy in the Caucasus and Central Asia: Building a New “Silk Road” to Economic Prosperity”, 1997, (Çevrimiçi) <https://www.heritage.org/europe/report/us-policy-the-caucasus-and-central-asia-building-newsilk-road-economic-prosperity>, 16.06.2019

“Çin: Rusya ile Ortaklığımız Dağ gibi Sarsılmaz”, *Sputniknews*, 8 Mart 2018, (Çevrimiçi) <https://tr.sputniknews.com/politika/201803081032560734-pekin-rusya-ile-ortakligimiz-dag-gibi-sarsilmaz/>, 13.07.2019.

“Çin’den Asya’da Yeni Hamle”, *DW*, 24 Ekim 2014, (Çevrimiçi) <https://www.dw.com/tr/%C3%A7inden-asyada-yeni-hamle/a-18018940>, 19.08.2019.

Dasgupta, S., “Analysts: China Trying to Use Belt and Road Meeting to Counter US Influence”, *VOA*, 23 Nisan 2019, (Çevrimiçi) <https://www.voanews.com/east-asia-pacific/analysts-china-trying-use-belt-and-road-meeting-counter-us-influence>, 18.08.2019.

Dasgupta, S., “Putin Demands a Role in Eurasian Part of Belt and Road”, *VOA*, 4 Mayıs 2019, <https://www.voanews.com/europe/putin-demands-role-eurasian-part-belt-and-road>, 18.08.2019.

Delaney,R., “Kissinger Urges Greater Cooperation with China as ‘the World’s Centre of Gravity’ Shifts”, *South China Morning Post*, 27 Eylül 2017, (Çevrimiçi) <https://www.scmp.com/news/china/policies-politics/article/2112957/kissinger-urges-us-boost-cooperation-beijing-massive>, 27.08.2019.

Feigenbaum, A. E., “Approach to Central Asia”, 6 Şubat 2007, (Çevrimiçi) <https://2001-2009.state.gov/p/sca/rls/rm/2007/80245.htm>, 22.05.2019.

“Full Text of President Xi’s Speech at Opening of Belt and Road Forum”, *Xinhuanet*, 14 Mayıs 2017, (Çevrimiçi) http://www.xinhuanet.com/english/2017-05/14/c_136282982.htm, 19.08.2019.

Grammaticas, D. ve Mark, M., “Barack Obama Says Asia- Pasific is ‘Top U.S. Priority” *BBC*, 17 Kasım 2011, (Çevrimiçi) <https://www.bbc.com/news/world-asia-15715446>, 25.05.2019.

Gardels, N., “Brzezinski: America’s Global Influence Depends on Cooperation with China”, *Huffing Post*, 23 Aralık 2016, (Çevrimiçi) https://www.huffpost.com/entry/zbigniew-brzezinski-america-influence-china_n_585d8545e4b0d9a594584a37 02.09.2019

Heslin, N. S., “The New Pipeline Politics”, 10 Kasım 1997, (Çevrimiçi) <https://msuweb.montclair.edu/~furr/p/wtc/heslinnwpipelinepols.html>, 20.03.2019

Hill, F., “A not so Grand Strategy”, *Brookings*, 1 Şubat 2001, (Çevrimiçi) <https://www.brookings.edu/articles/a-not-so-grand-strategy-u-s-policy-in-the-caucasus-and-central-asia-since-1991/>, 08.08.2019

Hoagland, R., “Central Asia: What’s Next”, 30 Mart 2015, (Çevrimiçi) <https://2009-2017.state.gov/p/sca/rls/rmks/2015/240014.htm>, 22.06.2019.

Hoagland, R., “U.S. Security Policy in Central and South Asia”, 16 Haziran 2014, (Çevrimiçi) <https://2009-2017.state.gov/p/sca/rls/rmks/2014/228567.htm>, 11.06.2019.

Imamova, N., “Where does Central Asia fit in U.S. Foreign Policy Priorities”, *U.S. Embassy of Uzbekistan*, 13.04. 2018, (Çevrimiçi) <https://uz.usembassy.gov/where-does-central-asia-fit-in-u-s-foreign-policy-priorities/>, 12.08.2019.

International Crisis Group, “Central Asia’s Silk Road Rivalries”, *Europe and Central Asia Report*, 27 Temmuz 2017, Rapor No: 245, (Çevrimiçi) <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/central-asia/245-central-asias-silk-road-rivalries>.

Kamdar, B., “What to Make of India’s Absence From the Second Belt and Road Forum?”, *The Diplomat*, 9 Mayıs 2019, (Çevrimiçi) <https://thediplomat.com/2019/05/what-to-make-of-indias-absence-from-the-second-belt-and-road-forum/>, 04.09.2019.

Karan, C., “ABD Kuşak ve Yol Coğrafyasını Kendi İçinde Çatışmaya Sevk etmeye Çalışıyor”, *Sputniknews*, 4 Mart 2019, (Çevrimiçi) https://tr.sputniknews.com/ceyda_karan_ksen/201903011037971195-abd-kusak-yol-cografya-catisma-calisiyor/, 09.09.2019.

Keck, Z., “The Interview: Stephen M.Walt”, *The Diplomat*, 14 Aralık 2012, (Çevrimiçi) <https://thediplomat.com/2012/12/the-interview-stephen-m-walt/2/>, 30.05.2019.

“Kissinger calls for cooperative US-China relationship”, *Chinadaily*, 27 Eylül 2017, (Çevrimiçi) <http://www.chinadaily.com.cn/a/201709/27/WS5a0be213a31061a738404c42.html>, 01.09.2018.

Kremlin, “Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy”, 10 Şubat 2007, (Çevrimiçi) <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/page/303>, 30.05.2019.

Kremlin, “Vladimir Putin Attended the Second Belt and Road Forum for International Cooperation ”, 26 Nisan 2019, (Çevrimiçi) <http://en.kremlin.ru/events/president/news/60378>

Kucera, J., “Is The U.S. Warming to The Shanghai Cooperation Organization?”, 21 Mart 2011, (Çevrimiçi) <https://eurasianet.org/is-the-us-warming-to-the-shanghai-cooperation-organization>, 01.06.2019.

Loeb, V., “Footprints in Steppes of Central Asia”, *The Washington Post*, 9 Şubat 2002, (Çevrimiçi) https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2002/02/09/footprints-in-steppes-of-central-asia/93c3703c-9bf1-4137-967b-e51bf83e3e5a/?noredirect=on&utm_term=.748e6d1e18a0, 12.05.2019.

McBride, J., “Building the New Silk Road”, *Council on Foreign Relations*, 22 Mayıs 2015, (Çevrimiçi) <https://www.cfr.org/backgrounder/building-new-silk-road>, 03.06.2019.

Mearsheimer, J., “Can China Rise Peacefully?”, *The National Interest*, 25 Ekim 2014, (Çevrimiçi) <https://nationalinterest.org/commentary/can-china-rise-peacefully-10204>, 22.04.2019.

“National Strategy for Combating Terrorism”, Şubat 2003, https://www.cia.gov/news-information/cia-the-war-on-terrorism/Counter_Terrorism_Strategy.pdf.

NATO, “Ortaklık Yoluyla Güvenlik”, (Çevrimiçi), <https://www.nato.int/docu/sec-partnership/sec-partner-turkish.pdf>, 12.03.2019.

“Northern Distribution Network”, *Center for Strategic and International Studies*, <https://www.csis.org/programs/transnational-threats-project/past-projects/northern-distribution-network-ndn>, 27.04.2019.

Öncan, E., “ABD’nin Kışkırtmaya Çalıştığı Uygur Meselesi: Çin’in ‘Balkanlaştırılması’ Hamlesi”, *CRI TÜRK*, 16 Ekim 2018, (Çevrimiçi) <http://www.criturk.com/haber/ozel-haber/abdinin-kiskirtmaya-calistigi-uygur-meselesi-cinin-balkanlastirilmasi-hamlesi-66069>, 02.09.2019.

Pascoe, B. L., “The U.S. Role in Central Asia”, 27 Haziran 2002, (Çevrimiçi) <https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/rm/2002/11535.htm>, 17.05.2019.

Pınar, Ö., “İtalya’nın Çin’in ‘İpek Yolu’na Katılma Planı ABD’den Tepki Çekti”, *BBC*, 10 Mart 2019, (Çevrimiçi) <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47513772>, 27.08.2019.

Project 2049 Institute, “Strengthening Fragile Partnerships: An Agenda for the Future of U.S.- Central Asia Relations”, Şubat 2011, (Çevrimiçi) https://project2049.net/wp-content/uploads/2018/05/strengthening_fragile_relationships_central_asia_feigenbaum.pdf.

Pyatt, G., “Regional Economic Integration in South and Central Asia”, 12 Mart 2013, (Çevrimiçi) <https://2009-2017.state.gov/p/sca/rls/rmks/2013/205973.htm>, 22.06.2019.

Rehle, M., “ABD Savunma Bakanı: Çin ve Rusya Terörden daha büyük tehdit”, *Sputniknews*, 19 Ocak 2018, (Çevrimiçi) <https://tr.sputniknews.com/abd/201801191031888439-mattis-cin-rusya-terorden-daha-tehdit/>, 13.07.2019.

Rice, C., “Remarks at Eurasian National University”, 13 Ekim 2005, (Çevrimiçi) <https://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2005/54913.htm>, 19.05.2019.

Rumer, E., Sokolsky, R. ve Paul Stronski, “U.S Policy Toward Central Asia 3.0”, *Carnegie Endowment for International Peace*, 25 Ocak 2016, (Çevrimiçi) <https://carnegieendowment.org/2016/01/25/u.s.-policy-toward-central-asia-3.0-pub-62556>, 11.06.2019.

Schreck, C., “U.S. Reassesses Central Asia Strategy”, *RFE&RL*, 20 Mart 2015, (Çevrimiçi) <https://www.rferl.org/a/central-asia-us-reassess-strategy/26911854.html>, 28.06.2019.

Shepard, W., “Silk Road Breakthrough: Russia to Begin Construction on The China-Western Europe transport Corridor”, *Forbes*, 23 Temmuz 2019, (Çevrimiçi) <https://www.forbes.com/sites/wadeshepard/2019/07/23/silk-road-breakthrough-russia-to-begin-construction-on-the-china-western-europe-transport-corridor/#44ca9596765d>, 22.08.2019.

“Silk Road Strategy Act of 1999”, 10 Mart 1999, 106th Congress, 1st Session, <https://www.eso.org/gen-fac/pubs/astclim/espas/maidanak/silkroad.html>, 14.03.2019

Smolar, P., “Key US Base in Central Asia Faces closure after Kyrgyz MPs’ Vote”, *The Guardian*, 16 Temmuz 2013, (Çevrimiçi) <https://www.theguardian.com/world/2013/jul/16/us-base-closure-kyrgyzstan-manas>, 14.06.2019.

Starr, F., “The Emergence of Central Asia, 2018, and U.S. Strategy”, 18 Temmuz 2018, (Çevrimiçi) <https://docs.house.gov/meetings/FA/FA14/20180718/108568/HHRG-115-FA14-Wstate-StarrS-20180718.pdf>.

Sumar, Z. F., “Prospects for Regional Integration in Central Asia”, 28 Ekim 2014, (Çevrimiçi) <https://2009-2017.state.gov/p/sca/rls/rmks/2014/233577.htm>, 11.06.2019.

Talbott, S., “A Farewell to Flashman: American Policy in the Caucasus and Central Asia”, 21 Temmuz 1997, (Çevrimiçi) <https://1997-2001.state.gov/regions/nis/970721talbott.html>, 18.03.2019.

The White House, “A National Security Strategy for a Global Age”, Aralık 2000, (Çevrimiçi) <http://nssarchive.us/NSSR/2001.pdf>.

The White House, “A National Security Strategy for a New Century” Mayıs 1997, (Çevrimiçi) <http://nssarchive.us/NSSR/1997.pdf>, 20.03.2019.

The White House, “A National Security Strategy for a New Century” Ekim 1998, (Çevrimiçi) <http://nssarchive.us/NSSR/1998.pdf>.

The White House, “National Security Strategy for a New Century”, Aralık 1999, (Çevrimiçi) <http://nssarchive.us/NSSR/2000.pdf>.

The White House, “National Security Strategy”, Mayıs 2010, (Çevrimiçi) <http://nssarchive.us/NSSR/2010.pdf>.

The White House, “National Security Strategy”, Şubat 2015, (Çevrimiçi) <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2015/02/2015.pdf>.

The White House, “National Security Strategy of The United States of America”, Aralık 2017, (Çevrimiçi) <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2017/12/2017.pdf>.

The White House, “The National Security Strategy of The United States of America”, Eylül 2002, (Çevrimiçi) <http://nssarchive.us/NSSR/2002.pdf>.

The White House, “The National Security Strategy of The United States of America”, Mart 2006, (Çevrimiçi) <http://nssarchive.us/NSSR/2006.pdf>.

The White House, “The United States and Uzbekistan: Launching a New Era of Strategic Partnership”, 16 Mayıs 2018, (Çevrimiçi) <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/united-states-uzbekistan-launching-new-era-strategic-partnership/>, 24.07.2019.

“To Counter China’s Belt and Road Project, US Plans New Silk Road Initiative with India as Major Player”, *India Today*, 24 Mayıs 2017, (Çevrimiçi) <https://www.indiatoday.in/india/story/us-revives-two-infra-projects-in-asia-to-counter-chinas-obor-978913-2017-05-24>, 14.08.2019.

Tracy, M. Lynne, “The United States and the New Silk Road”, 25 Ekim 2013, (Çevrimiçi) <https://2009-2017.state.gov/p/sca/rls/rmks/2013/215906.htm>, 29.06.2019.

“Turkmenistan- Afghanistan- Pakistan- India (TAPI) Gas Pipeline Project”, 15 Kasım 2015. (Çevrimiçi) <https://www.hydrocarbons->

technology.com/projects/turkmenistan-afghanistan-pakistan-india-tapi-gas-pipeline-project/, 16.06.2019.

United Nations Security Council, “Islamic Movement of Uzbekistan”, (Çevrimiçi) https://www.un.org/securitycouncil/sanctions/1267/aq_sanctions_list/summaries/entity/islamic-movement-of-uzbekistan, 21.04.2019.

“Uzbekistan’s Newfound Foreign Policy and its Implications for U.S. –Uzbekistan Relations” *Voices on Central Asia*, 23 Mayıs 2018, (Çevrimiçi) <https://voicesoncentralasia.org/uzbekistans-newfound-foreign-policy-and-its-implications-for-u-s-uzbekistan-relations/>, 12.08.2019.

Walt, S., “Explaining Obama’s Asia Policy”, *Foreign Policy*, 18 Kasım 2011, (Çevrimiçi) <https://foreignpolicy.com/2011/11/18/explaining-obamas-asia-policy/>, 29.04.2019.

Walt, S., “Offshore Balancing: An idea Whose Time has Come”, *Foreign Policy*, 2 Kasım 2011, (Çevrimiçi) <https://foreignpolicy.com/2011/11/02/offshore-balancing-an-idea-whose-time-has-come/>, 16.04.2019.

Winter, S., “Central Asia: U.S. Says Resolving Conflicts a Top Priority”, RFE&RL, 9 Temmuz 1997, (Çevrimiçi) <https://www.rferl.org/a/1085693.html>, 04.04.2019.

<https://www.aiib.org/en/projects/proposed/index.html#>.

<https://www.ft.com/content/ee5cf40a-15e5-11e6-9d98-00386a18e39d>.

<http://www.kusakveyol.org/>.

